

Hur är läget 2014?

Uppföljning av funktionshinderspolitiken

Myndigheten
för delaktighet

Myndigheten för delaktighet, 2014

Titel: Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken

Myndigheten för delaktighet 2014:6 (diarienummer 2014/0004)

ISBN-nummer: 978-91-87883-00-2

URN: NBN:se:mfd-2014:6-pdf

Uttredare: Magnus Lagercrantz, Anna-Klara Mehlich, Jeanette Adolfsson,
Josefine Gustafsson och Erik Lindqvist.

Rapporten finns att ladda ner från vår webbplats www.mfd.se

Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet, Box 1210, 172 24 Sundbyberg

E-post: info@mfd.se

Telefon: 08-600 84 00

Fax: 08-600 84 99

Halvtid

Nu har halva tiden gått för genomförandet av regeringens strategi för funktionshinderspolitiken. Den här rapporten presenterar den tredje samlade uppföljningen av regeringens strategi. Arbetet med strategin ska leda till att de nationella målen uppnås och bidra till att rättigheterna i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning säkerställs.

Utvecklingen går precis som tidigare år framåt inom flera av de prioriterade politikområdena men takten är fortfarande för långsam om målen ska uppnås till 2016. I år finns ett större fokus på kommunerna i rapporten. Kommunen är den aktör som i många delar av vardagen står närmast medborgaren.

När de offentliga aktörerna – myndigheter, regioner, landsting och kommuner – alla tar sitt ansvar för tillgänglighet och delaktighet är förutsättningarna att lyckas som bäst. Precis som förra året kan man konstatera att arbetsmarknad och utbildning är områden som kräver särskilt fokus. Att inte få utbildning och arbete på lika villkor är oacceptabelt och får stora konsekvenser både för individen och för samhället. I rapporten lämnas tio skarpa förslag till regeringen på hur utvecklingen kan skyndas på.

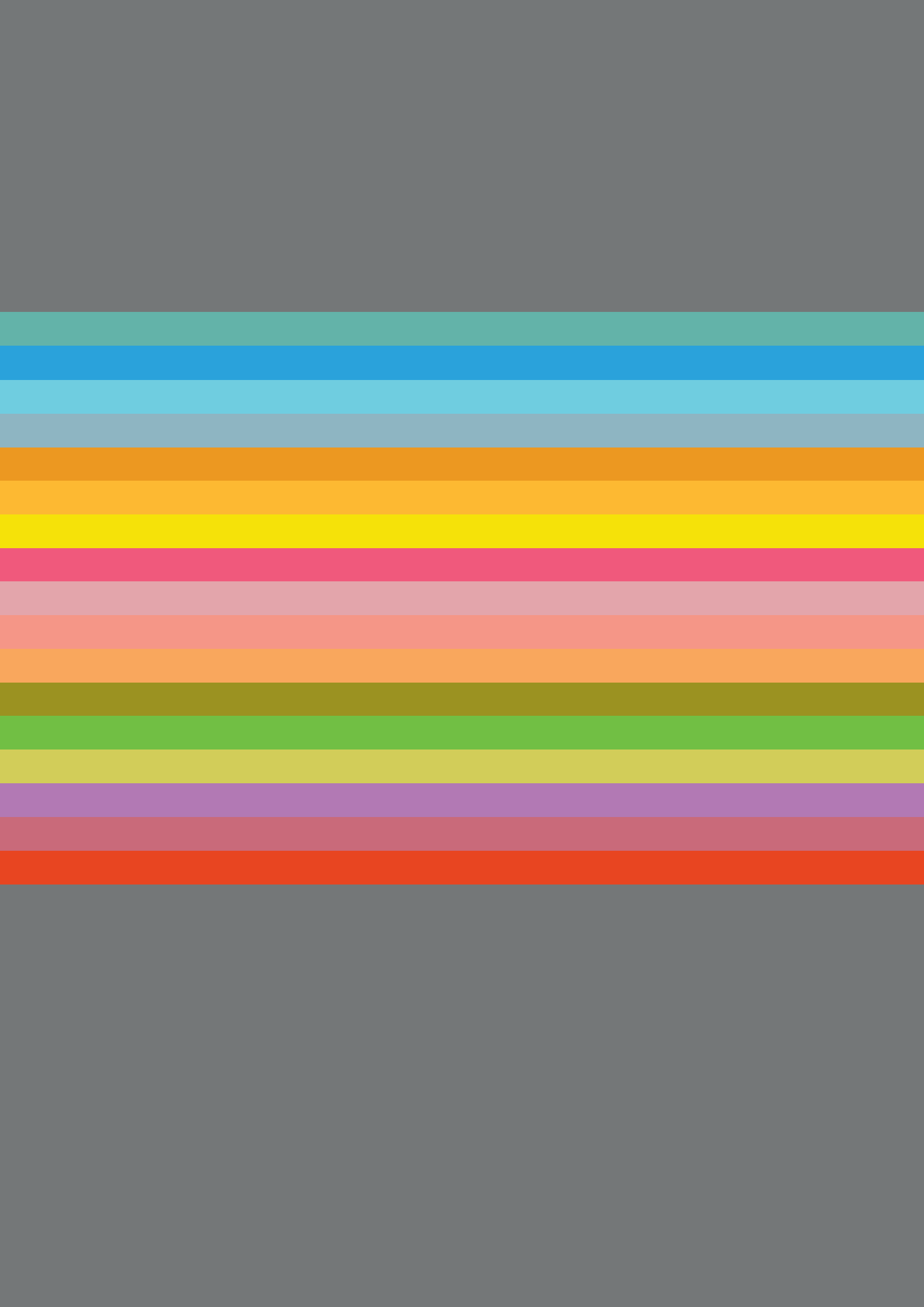
Den 1 maj startade Myndigheten för delaktighet sin verksamhet. Uppdraget att följa utvecklingen inom funktionshinderspolitiken har tagits över från Handisam. Myndigheten har också tagit över delar av Hjälpmedelsinstitutets verksamhet. Myndigheten för delaktighet utgör nu en samlad organisation inom det funktionshinderspolitiska området med uppdrag och förutsättningar att arbeta ännu mer effektivt och ännu mer kunskapsbaserat för att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska kunna vara delaktiga i samhällslivet.

Det är två år kvar inom denna strategiperiod att arbeta för att uppnå målen. Det är både en kort och en lång tid. Kort för att takten i arbetet måste öka ordentligt. Lång för att förutsättningarna för arbetet aldrig har varit bättre. Den ökande medvetenheten i samhället, den erfarenhet, kunskap och de goda exempel som nu finns är en god grund att stå på för alla vi som vill göra skillnad.

Och tillsammans kommer vi att göra det.

Anne Holm Gulati
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	6
Sammanfattning lättläst	8
Summary	12
Tio förslag	14
Arbetsmarknad	22
Utbildning	32
Socialpolitik	40
Folkhälsa	50
Fysisk tillgänglighet	56
Transport	64
It-politik	72
Kultur	78
Medier	84
Idrott	90
Rättsväsendet	96
Konsumentpolitik	104
Det handlar om mänskliga rättigheter	110
Mångfald	118
Strategiska myndigheters arbete	124
Kommuners arbete	130
Vilka har funktionsnedsättning?	136
Referenser	140

Sammanfattning

”Hur är läget 2014?” är den tredje samlade uppföljningen av funktionshinderspolitiken i förhållande till regeringens strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016.

Utvecklingen inom funktionshinderspolitiken går åt rätt håll, förutsättningarna för delaktighet har blivit något bättre inom flera områden. Men utvecklingen går mycket långsamt. I förhållande till de inriktnings- och delmål som enligt strategin¹ ska nås till 2016 är takten alldeles för låg.

Fler insatser måste initieras och genomföras om det ska finnas en chans att nå målen och för att Sverige ska kunna säkerställa rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. I och med konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har riksdag, regering, statliga myndigheter, kommuner, regioner och landsting ett ansvar att genomföra funktionshinderspolitiken. 22 strategiska myndigheter har ett särskilt ansvar. Det krävs att de tar det ansvaret och ökar insatserna. Även kommunerna har en viktig roll i att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. De är på många sätt den aktör som är närmast medborgarna i vardagen.

För tredje året i rad visar uppföljningen att personer med funktionsnedsättning inom de flesta områden lever med sämre delaktighet än övriga i befolkningen. Funktionshinderspolitiken är baserad på mänskliga rättigheter. Ojämlighet i den grad som finns idag vittnar om att rättigheterna för många personer med funktionsnedsättning inte är säkerställda fullt ut.

Myndigheten för delaktighet ser att det finns ojämlikhet och problem inom flera av områdena samtidigt som en del positiva sidor också syns. De områden som är mest oroväckande är arbetsmarknad och utbildning. Jämlikhet inom dessa är avgörande för delaktigheten i stort.

Det finns stora skillnader i sysselsättningsgrad. Bland personer med funktionsnedsättning är det 55 procent som har sysselsättning, detta jämfört med 79 procent bland övriga. Läget på arbetsmarknaden är komplicerat. Det senaste året har fler personer med funktionsnedsättning fått arbete samtidigt som andelen inskrivna med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen har ökat. Mer än en fjärdedel av de inskrivna på Arbetsförmedlingen har en funktionsnedsättning. I slutändan är det stora problemet att så stort antal personer med funktionsnedsättning inte har en sysselsättning.

För att en förändring på arbetsmarknaden ska kunna ske krävs ett helhetsperspektiv. Bristande delaktighet i skolan leder ofta till dålig delaktighet även efter skoltiden. Det finns stora brister i det särskilda stödet i skolan idag. Hälften av de skolor som Skolinspektionen granskat brister i att ge eleverna

¹ Socialdepartementet (2011) En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016

det särskilda stöd de har rätt till. Samtidigt minskar andelen specialpedagoger. Kommunerna har en nyckelroll i att öka delaktigheten i skolan för elever med funktionsnedsättning. Idag har en av fyra kommuner mål för att öka tillgängligheten och delaktigheten i skolan. Förutsättningarna är bättre inom vuxenutbildning, även om det finns mycket kvar att göra där också.

År 2008 konstaterade Statens folkhälsoinstitut att det är tio gånger vanligare med dålig hälsa bland personer med funktionsnedsättning. Så är det även 2014 och det är förmodligen ett resultat av sämre delaktighet inom många områden. Exempelvis har personer med funktionsnedsättning sämre ekonomi, motionerar mindre och tar mer sällan del av kulturutbudet. Bristande tillgänglighet gör att många exkluderas i samhället. Exempelvis krävs fungerande kollektivtrafik för att kunna ta sig till en fritidsaktivitet. För att kunna gå på kulturevenemang krävs bra ekonomi.

Tillgängligheten i kollektivtrafiken ökar i mycket långsam takt. Fler bussar, tåg och spårvagnar har under det gångna året gjorts tillgängliga. Ett fåtal fler bytespunkter har också blivit tillgängliga. Positivt är att alla regionala kollektivtrafikmyndigheter ställer tillgänglighetskrav vid upphandling av bussar. Om dessa verktyg används i högre utsträckning och inom fler områden kommer tillgängligheten att öka i samhället.

Ett annat verktyg är att ställa krav för att få bidrag. Inom kulturområdet går utvecklingen framåt på den fronten. Fler kommuner ställer krav på tillgänglighet vid bidragsgivning. Bland dem som får bidrag av Kulturrådet ökar andelen som har handlingsplan för tillgänglighet mycket. Den tekniska utvecklingen ger också hopp. Delaktigheten inom it-området är fortsatt hög för många med funktionsnedsättning. Tillgängligheten inom medieområdet fortsätter också öka. Fler tv-program textas och tolkas.

Brister i den fysiska tillgängligheten är ett fortsatt problem som finns inom de flesta områdena. 11 procent av kommunerna gör inte tillsyn av Plan- och bygglagen trots att de är skyldiga att göra det. Det är också mycket vanligt att personer med funktionsnedsättning upplever brister i tillgängligheten i handeln, vid idrotts- och kulturevenemang och i många andra vardagssituationer.

Kunskapen om funktionshinder inom rättsväsendet är fortsatt låg och mer kunskap krävs för att säkerställa rättsäkerheten för alla. Exempelvis känner bara en av fyra domare till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Inom de individuella stöden finns både positiva och negativa sidor. Många är nöjda med sina LSS-insatser. Insatserna är avgörande för att kunna delta i vardagen på lika villkor. Samtidigt är många också oroade över nya bedömningar och indragningar avseende LSS-insatser. Väntetider minskar och kunskapen ökar inom de individuella stöden vilket är viktigt. Något av det mest oroväckande är att bland patienter som har bröstcancer är dödligheten dubbelt så stor bland de personer som har LSS-insatser. Risken att dö i flera andra sjukdomar är också högre bland personer med psykisk funktionsnedsättning.

Sammanfattning lättläst

Sveriges regering har en strategi för funktionshinderspolitiken mellan åren 2011 och 2016.

Nu är det tredje gången
som vi gör en uppföljning av
hur funktionshinderspolitiken fungerar.
Uppföljningen visar
att utvecklingen mot de beslutade målen
går åt rätt håll inom flera områden.
Men det går för långsamt
om vi ska nå målen till år 2016.

Om vi ska vara säkra på
att personer med funktionsnedsättning
ska ha samma rättigheter som alla andra,
måste vi arbeta mer och bättre med de här frågorna i Sverige.

De som har ansvar måste göra mer

Sverige har sagt ja till
FN:s konvention
som säger att personer med funktionsnedsättning
ska ha samma rättigheter som andra.
Riksdag, regering, statliga myndigheter,
kommuner, regioner och landsting
har ansvar för att genomföra funktionshinderspolitiken.
22 myndigheter har ett särskilt ansvar.

Om vi ska nå målen
måste alla som har ansvar
arbeta hårdare med de här frågorna.

Kommunerna är viktiga för
att personer med funktionsnedsättning
ska vara delaktiga i samhället.
Ofta är det kommunens arbete
som påverkar medborgarna mest.

Fler måste bli delaktiga

Personer med funktionsnedsättning
är mindre delaktiga i många delar av samhället
än andra personer.

Det visar den här uppföljningen för tredje året i rad.

Funktionshinderspolitiken är till för
att alla ska ha samma mänskliga rättigheter.
Men idag är samhället ojämlikt.

Personer med funktionsnedsättning
får inte samma rättigheter som alla andra.

Myndigheten för delaktighet
ser att det finns ojämlikhet och problem inom flera områden.
Två områden som är viktiga är
arbetsmarknad och utbildning.

Det är oroande
eftersom personer som inte har tillgång till
utbildning och arbete
har svårt att vara delaktiga i samhället.

Personer som inte känner sig delaktiga i skolan
har också svårt att bli delaktiga i samhället
senare i livet.

Fler av de personer
som söker jobb på Arbetsförmedlingen
har en funktionsnedsättning.

Fler personer med funktionsnedsättning
har fått ett arbete det senaste året.

Men, det är ändå många fler personer med funktionsnedsättning
som saknar sysselsättning
än personer utan funktionsnedsättning.

Många arbetsgivare måste få bättre kunskaper
om det ska bli en förändring på arbetsmarknaden.
De måste se alla olika kompetenser en person har,
inte bara personens funktionsnedsättning.

Skolorna ger för dåligt stöd

Det finns stora brister i det särskilda stödet i skolan idag.
Häften av skolorna som Skolinspektionen har granskat
har brister.

Skolorna ger inte det särskilda stöd som eleverna har rätt till.
Samtidigt blir det färre specialpedagoger i skolorna.

Kommunerna har en viktig roll
för att elever med funktionsnedsättning
ska bli mer delaktiga i skolan.

Idag har en av fyra kommuner
mål för hur de ska öka tillgängligheten
och delaktigheten i skolan.

På vuxenutbildningarna arbetar många bättre
med de här frågorna.

Men här finns också mycket kvar att göra
för att alla ska ha samma möjligheter.

Sämre hälsa och dålig ekonomi

Tio gånger fler personer med funktionsnedsättning
har dålig hälsa jämfört med resten av befolkningen.

Det beror bland annat på
att personer med funktionsnedsättning
har sämre ekonomi, motionerar mindre och
tar mer sällan del av kulturutbudet
än andra personer.

Många personer känner sig uteslutna från samhället
eftersom det brister i tillgänglighet.

För att kunna ta sig till en fritidsaktivitet
behöver kollektivtrafiken vara tillgänglig.

Och för att kunna uppleva kultur
behöver man ha bra ekonomi.

Det går långsamt för kollektivtrafiken
att bli mer tillgänglig.

Men det är bra att alla regionala kollektivtrafikmyndigheter
ställer krav på tillgänglighet
när de upphandlar nya bussar.

Att ställa krav vid upphandlingar
är ett bra sätt att öka tillgängligheten i samhället.

Att ge bidrag till projekt som ökar tillgänglighet
är ett annat sätt att förändra samhället.

Inom området kultur går utvecklingen framåt.
Fler kommuner ställer krav på tillgänglighet
när de ger bidrag till kultur.

Bland dem som får bidrag av Kulturrådet
är det många fler verksamheter
som har en handlingsplan för tillgänglighet.

Bra teknik hjälper många

Den tekniska utvecklingen fortsätter inom it,
och där är många personer med funktionsnedsättning delaktiga.
Så är det också inom media.

Fler tv-program textas och tolkas.

Men det finns fortfarande problem
i den fysiska tillgängligheten.

Elva procent av kommunerna
gör inte tillsyn av plan- och bygglagen
fastän lagen säger att de måste göra sådan tillsyn.
Personer med funktionsnedsättning
har ofta svårt att vara med i vardagliga situationer
som att handla,
eller gå på idrottsevenemang eller uppleva kultur.

Kunskaperna om personer med funktionsnedsättningar
är dåliga inom polis och domstolar.
Många domare känner inte till
konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Viktigt med stöd från LSS

Många personer är nöjda
med de LSS-insatser de får.
Insatserna är avgörande
för att personerna ska kunna delta i vardagen
på lika villkor.

Men många personer oroar sig för
frågor som handlar om indragningar av LSS
och om nya bedömningar.

Personer med psykiska funktionsnedsättningar
dör oftare av flera sjukdomar
än andra personer.

Och personer med bröstcancer med en LSS-insats
har dubbelt så stor risk att dö
som andra personer med bröstcancer.

Summary

“What’s Up in 2014?” is the third comprehensive situation assessment of disability policy in relation to the Government report entitled “A Strategy for the Implementation of Disability Policy 2011–2016”.

Progress in the area of disability policy is heading in the right direction, and the preconditions for participation have improved somewhat in a number of areas. However, this progress is very slow. In relation to the objectives and interim objectives which are to be achieved by 2016, the pace is far too slow.

Further inputs need to be initiated and implemented if there is to be any chance of achieving these objectives and if Sweden is to succeed in safeguarding the rights of persons with disabilities. The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities places responsibility on the Swedish Parliament, Government, national authorities, municipalities, regions and county councils to implement disability policy. The onus is placed particularly on twenty-two strategic authorities. They are required to assume responsibility and increase the number of inputs. The municipalities too play an important role in ensuring greater participation on the part of persons with disabilities. They are in many ways the actors closest to individual members of society.

For a third year in a row, the follow-up has shown that persons with disabilities participate to a lesser extent in most areas of life than do the rest of the population. Disability policy is based on human rights, and the degree of inequality we see today is evidence that the rights of many persons with disabilities have not been fully safeguarded.

The Swedish Agency for Participation can see that inequality and problems exist in several areas, while at the same time a number of positive aspects are also evident. The areas causing most concern are the labour market and education. Equality in these areas is crucial to ensuring participation overall.

There are great differences in levels of employment: only 55 per cent of persons with disabilities are in employment compared to 79 per cent of the rest of the population. The situation in the labour market is a complex one. During this past year, a greater number of persons with disabilities has entered work at the same time that the proportion of those registered with the Swedish Public Employment Service as having a disability has increased. More than a quarter of those registered with the Public Employment Service have a disability. Ultimately, the big problem is that such a large number of persons with disabilities are not in employment.

In order to achieve change in the labour market, we need to look at the overall picture. Low levels of participation in school life often result in poor social participation after completing one’s school education. There are considerable shortcomings in the provision of special support in schools today. Half of the schools inspected by the Swedish Schools Inspectorate fail to provide pupils with the special support to which they are entitled. At the same time, the proportion of special needs teachers is decreasing. The municipalities have a key role to play in encouraging greater participation in school on the part of pupils with disabilities. Today, only one in four municipal-

ities has the objective of improving accessibility and increasing the level of participation in school. The preconditions are better in adult education, even though there is much to be done there too.

In 2008, it was stated that it is ten times more common for persons with disabilities to suffer from ill health. This is the case in 2014 as well, and is presumably the result of poorer levels of participation in many areas. For example, persons with disabilities are less well off, take less exercise and are less likely to visit places of cultural interest. Poor accessibility means that many are excluded in society. For example, a good public transport service is needed if they are to be able to pursue any leisure activities. Attending a cultural event is the *sine qua non* of being reasonably well off.

Accessibility to public transport is improving at a very slow pace. More buses, trains and trams have been accessibility-adapted during this past year. A few more interchange points have also been made accessible. One positive development is that all regional public transport authorities stipulate accessibility requirements when procuring bus services. If these instruments are used to a greater extent in a greater number of areas, accessibility will improve throughout society.

Another instrument is the setting of requirements in connection with subsidies. Progress is being made on this front in the cultural sector. More municipalities are setting accessibility requirements in allocating subsidies. There is a considerable rise in the proportion of recipients of Swedish Arts Council funding who have an action plan for accessibility. Technical progress is also a reason for hope. Participation in the area of IT continues to be high in the case of persons with disabilities. Accessibility in the area of the media is also continuing to increase. More TV programmes are being subtitled and provided with sign-language interpretation.

Shortcomings in terms of physical accessibility continues to be a problem in most areas. Eleven per cent of all municipalities fail to observe the Planning and Building Act even though they are obliged to do so. It is also very common for persons with disabilities to experience shortcomings in accessing the retail trade, sports and cultural events and many other day-to-day situations.

Knowledge of disabilities and functional impairments in the justice system continues to remain poor, and greater knowledge is needed to ensure that everyone is served by the law. For example, only one in every four judges is not aware of the UN Convention of the Rights of Persons with Disabilities.

The area of individual support is seen to have both positive and negative aspects. Many people are satisfied with the inputs they receive under the Support and Service (Persons with Certain Functional Impairments) Act (LSS). These inputs are fundamental in enabling them to participate in day-to-day life on equal terms. At the same time, there are also many people who are concerned about the new means of assessment and those cases where LSS input has been cancelled after having initially been granted. What is particularly worrying is the fact that people who benefit from input under the LSS Act more seldom receive the right care. One example of this is that the risk of their dying of breast cancer is twice as high as that for the rest of the population. The risk of dying of one of several other illnesses is also higher among persons with disabilities.

Tio förslag

För att utvecklingen i funktionshinderspolitiken ska gå åt rätt håll och för att personer med funktionsnedsättning ska få märkbara förbättringar i sin vardag krävs fler och mer omfattande insatser än vad som idag genomförs. Detta gäller för samtliga prioriterade områden i funktionshinderspolitiken.

I Myndigheten för delaktighets uppdrag ingår att föreslå lämpliga åtgärder för en effektiv styrning och samordning av det funktionshinderspolitiska arbetet. Myndigheten för delaktighet har utifrån årets läge identifierat ett antal förslag på insatser. Dessa bedöms vara mycket centrala för att utvecklingen ska påskyndas och för att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska kunna säkerställas.

I det här kapitlet lämnar vi tio förslag som berör olika samhällsområden.

Tio förslag från Myndigheten för delaktighet

1. Förändringar kring lönestöden

Förslag: att nivån för den högsta bidragsgrundande lönekostnaden vid anställning med lönestöd höjs och att en förenklad struktur för lönestöd införs.

Bakgrund

Situationen på arbetsmarknaden för många personer med funktionsnedsättning är fortfarande kritisk. Insatserna hittills har inte räckt till. Arbetsförmedlingen pekar i sin återrapporering på vad som är extra viktigt för att utvecklingen ska påskyndas. Myndigheten för delaktighet vill därför också lyfta de förslag som Arbetsförmedlingen själva lämnat i budgetunderlaget för 2014–2017 och belysa vikten av att dessa genomförs. Det som Arbetsförmedlingen pekar mot ingår i Funkautredningens förslag. Myndigheten för delaktighet vill också trycka på att Funkautredningens förslag i sin helhet genomförs.

2. Funktionshindersperspektiv i översynen av Arbetsförmedlingen

Förslag: att ett tillägg eller förtydligande görs om funktionshindersperspektivet i kommittédirektivet om översyn av Arbetsförmedlingen.

Bakgrund

Andelen inskrivna med funktionsnedsättning på Arbetsförmedlingen ökar och har gjort det under en längre tid. Det är också stora skillnader i fråga om sysselsättningsgrad mellan de med funktionsnedsättning och övriga, även om det har gått en aning åt rätt håll sedan 2008. Myndigheten för delaktighet vill understryka att för en ökad delaktighet på arbetsmarknaden bland personer med funktionsnedsättning krävs dels att det finns särskilda insatser och stöd, dels att det generella ses över. Bättre tillgänglighet på arbetsplatser i grunden, bättre kunskap hos arbetsgivare och ett perspektiv där den arbetssökande inte ses som hindrad redan innan den har sökt ett arbete måste till om utvecklingen ska gå framåt.

Idag tas mycket resurser i anspråk för att få till kodning och de långa väntetiderna för att få en kod påverkar alla parter negativt. En bättre tillgänglighet generellt skulle minska problemen med matchning och i längden minska behoven av särskilda koder för att få anpassningar och åtgärder. Det handlar om att minska funktionshindren på arbetsmarknaden. Mot bakgrund av detta

vill Myndigheten för delaktighet lyfta att ett funktionshindersperspektiv saknas i kommittédirektivet om översyn av Arbetsförmedlingen. Mer än en fjärdedel av de inskrivna på Arbetsförmedlingen har en funktionsnedsättning. Funktionshindersperspektivet borde vara en av utgångspunkterna i en översyn av Arbetsförmedlingen. Därför bör ett tillägg göras där det ingår att se över hur Arbetsförmedlingen arbetar för att minska funktionshindren på arbetsmarknaden samt att föreslå eventuella förändringar.

3. Tillgänglighet i redovisningarna av skolor

Förslag: att Skolverket i sitt uppdrag om öppna redovisningar och jämförelser av skolor också ställer krav på skolorna att redovisa den fysiska tillgängligheten.

Bakgrund

Att skolor är fysiskt tillgängliga bör ses som en viktig faktor i det fria skolvalet. Att elevers valfrihet begränsas av bristande tillgänglighet betyder att valet av skola inte kan göras på lika villkor av alla elever. Myndigheten för delaktighet vill särskilt belysa vikten av att fysisk tillgänglighet ses som en kvalitetsaspekt i skolan.

I friskolekommitténs utredning ”Friskolorna i samhället” föreslogs att ”Huvudmän ska vara skyldiga att till Statens skolverk lämna sådana uppgifter som behövs för allmänhetens insyn i skolväsendet. Informationen ska redovisas i lättillgänglig form på en webbsida samt erbjuda goda sökmöjligheter för allmänheten.” Skolverket genomförde sedan en kartläggning kring vilka typer av uppgifter som bör ingå. I kartläggningen ingick särskilt stöd. Myndigheten för delaktighet ser mycket positivt på att särskilt stöd finns med men anser att också fysisk tillgänglighet bör finnas med som en uppgift som är viktig för allmänhetens insyn i skolväsendet.

4. Lagstiftningen kring särskilt stöd i vuxenutbildning

Förslag: att lagstiftningen kring särskilt stöd i yrkeshögskolan, kommunal vuxenutbildning och utbildning i svenska för invandrare ses över.

Bakgrund

Ett problem som Myndigheten för yrkeshögskolan (MYh) lyfter i sin återrapportering är kraven på utbildningsanordnare att erbjuda särskilt stöd inte är reglerat i lag eller förordning. Med bakgrund i erfarenheter från studenter som inte fått tillräckligt stöd i undervisningen uttrycker MYh att det vore önskvärt att skyldighet att erbjuda särskilt stöd införs i förordningen (2009:130) om yrkeshögskolan. Dessutom slår skollagen i 3 kap. 6§ fast att bestämmelserna om särskilt stöd enligt 3 kap. 7–12§ inte gäller för kommunal vuxenutbildning (Komvux) och utbildning i svenska för invandrare (sfi). Istället ska undervisningen i dessa utbildningsformer anpassas utifrån studerandes förutsättningar

och behov. Uppföljning av kommuners arbete med särskilt stöd inom Komvux och sfi visar att många kommuner inte erbjuder studerande särskilt stöd. Det är allvarligt och försvårar sannolikt utbildningen för många. Lagstiftningen bör därför ses över också kring dessa utbildningsformer. Ett utökat arbete med särskilt stöd också inom vuxenutbildning är ett mycket bra verktyg för att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning på utbildningsområdet. Det i sin tur ger bättre förutsättningar för en högre delaktighet på arbetsmarknaden.

5. Minska dödlighet i cancer

Förslag: att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram metoder och kunskap för att minska risken för dödlighet i cancer bland personer med funktionsnedsättning. Denna kunskap behöver nå de regionala cancercentrumen, anställda inom LSS och i sjukvården.

Bakgrund

Socialstyrelsen lyfte i sin andra återrapportering problemen med ojämlik vård för personer med funktionsnedsättning. De påvisade att det är dubbelt så hög risk att dö i bröstcancer bland personer med LSS-insats. De lyfte också att personer med psykisk funktionsnedsättning löper större risk att dö i sjukdomar som cancer, diabetes eller stroke. I år, i den tredje återrapporteringen, lyftes problemet återigen. Socialstyrelsen har genomfört en del insatser för att uppmärksamma problemet, främst informativa vilket är positivt. Socialstyrelsen har också påbörjat ett arbete kring indikatorer i öppna jämförelser kring ojämlik vård utifrån psykisk funktionsnedsättning. Myndigheten för delaktighet ser positivt på Socialstyrelsens arbete och vill trycka på att uppföljning är viktig för långsiktig förändring. Myndigheten för delaktighet ser dock att ytterligare insatser behövs för att minska riskerna för personer med funktionsnedsättning. För att komma till rätta med problemet krävs kunskap och metoder hos de regionala cancercentrumen, de som arbetar inom LSS och i sjukvården.

6. Säkerställa rättigheterna i familjelivet

Förslag: att ett uppdrag ges till Socialstyrelsen att öka kunskapen och ta fram verktyg kring möjligheten att bilda familj för personer med funktionsnedsättning.

Bakgrund

Artikel 23 i FN-konventionen beskriver att konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning har lika rättigheter och skyldigheter i familjelivet. Framför allt beskrivs rätten att ett barn inte ska skiljas från sina föräldrar på grund av barnets eller förälderns/föräldrarnas

funktionsnedsättning. I en studie från Diskrimineringsombudsmannen (DO) framgår att flera anmälningar inkommit om diskriminering där föräldrar uppfattar att de tillskrivits sämre föräldraförmåga enbart baserat på deras funktionsnedsättning. Forskning visar enligt DO på samma sak, att det finns många negativa föreställningar kopplat till föräldraförmåga och funktionsnedsättning. Det har även avgjorts ett fall i hovrätten där ett felaktigt tvångsomhändertagande av ett barn skett.

För att säkerställa rättigheten att bilda familj på lika villkor krävs ökad kunskap. Normen och synen på personer med funktionsnedsättning som föräldrar behöver förändras. Det behövs kunskap kring att funktionsnedsättning i sig inte behöver påverka föräldraförmågan negativt. Det behövs också en ökad kunskap om vilket stöd föräldrar med funktionsnedsättning kan behöva i sitt föräldraskap. Myndigheten för delaktighet ser ett behov av att den ökade kunskapen sprids till mödravårdscentraler, barnavårdscentraler, habilitering, socialtjänsten med flera. Det är viktigt att säkerställa att föräldrar med funktionsnedsättning får det stöd som behövs för att kunna bilda familj.

7. En strategi och metoder för att stärka folkhälsan

Förslag: att Folkhälsomyndigheten får i uppdrag ta fram en strategi och metoder för att undanröja hinder för förbättrad folkhälsa bland personer med funktionsnedsättning. Arbetet ska ske i samarbete med Sveriges Kommuner och Landsting, Socialstyrelsen, Myndigheten för delaktighet och representanter för funktionshindersorganisationer. I uppdraget ska även ingå att sprida metoderna till Sveriges kommuner.

Bakgrund

Redan 2008 konstaterades att dålig hälsa var mer än tio gånger vanligare bland personer med funktionsnedsättning. Ofta handlar det om så kallad onödig ohälsa, det vill säga ohälsa som inte är relaterat till funktionsnedsättningen i sig utan uppstår på grund av funktionshinderprocesser. Sex år senare konstateras samma läge. Det är fortfarande tio gånger så vanligt bland personer med funktionsnedsättning att hälsan är dålig. Personer med funktionsnedsättning lever inte på lika villkor om vi ser till folkhälsans bestämningsfaktorer.

Folkhälsomyndighetens delmål i funktionshindersstrategin handlar om att ta fram uppföljning. I dagsläget finns mycket bra uppföljning kring folkhälsans bestämningsfaktorer för personer med funktionsnedsättning. För att folkhälsan bland personer med funktionsnedsättning ska förbättras krävs att den uppföljning som finns når ut, samt att det arbetas fram strategier och metoder för att få bort de hinder som finns för att personer med funktionsnedsättning ska få en bättre folkhälsa. Det kan handla om hur man kan förebygga ohälsa, vilka hjälpmedel som erbjuds för fritiden eller hur befintliga miljöer utformas.

Framför allt är det viktigt att kunskapen når kommunerna. Idag tycks det mesta av folkhälsoarbetet för personer med funktionsnedsättning vara riktat mot dem som har en LSS-insats. Detta är naturligtvis viktigt, men majoriteten av personer med funktionsnedsättning har inte någon LSS-insats. Folkhälsoarbetet för personer med funktionsnedsättning måste breddas. Framför allt behövs insatser och strategier som motverkar funktionshinder inom andra områden som exempelvis byggd miljö, kulturlivet eller arbetsmarknaden vilka sedan påverkar folkhälsan negativt. Folkhälsomyndigheten lyfter också i sin återrapportering att kommunerna efterfrågar kunskap och stöd från myndigheter på central nivå kring hur de kan arbeta för att förbättra folkhälsan för personer med funktionsnedsättning.

8. Ansvar för användbarhet i kollektivtrafiken

Förslag: att Trafikanalys får i uppdrag att utifrån ett användarperspektiv kartlägga och beskriva ansvarsfördelningen för tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning inom kollektivtrafiken.

Bakgrund

Utvecklingen inom transportområdet och framför allt kollektivtrafiken går för långsamt. Att många personer med funktionsnedsättning hindras när de ska resa är ett problem som påverkar många andra delar av vardagen.

Inom kollektivtrafiken finns idag mängder av aktörer med olika ansvar för olika delar av kollektivtrafiken. Det finns också en otydlighet kring vem som ansvarar för vad. Detta är något som också Trafikutskottet lyfter i sin uppföljning av transportsystemets tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning.

Utifrån ett perspektiv att hela resan ska fungera är det centralt att resan inte bryts av bristande tillgänglighet. En kartläggning bör göras utifrån ”hela resan-perspektivet”, där det tydliggörs vem som ansvarar för tillgängligheten och användbarheten i varje del av resan samt hur de olika aktörerna samverkar. Kartläggningen bör genomföras i samverkan med regionala kollektivtrafikmyndigheter, kommuner, Trafikverket, Transportstyrelsen, Sjöfartsverket, Konsumentverket, Boverket och andra relevanta aktörer.

9. Funktionshinder i rättskedjan

Förslag: att Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Domstolsverket, Kriminalvården, Rikspolisstyrelsen och Åklagarmyndigheten får i uppdrag att ur ett förövar-, brottsoffer- och vittnesperspektiv utreda förekomsten av funktionshinder i rättskedjan som kan påverka/försämra rättssäkerheten för personer med funktionsnedsättning. Arbetet ska bedrivas i samverkan med funktionshindersorganisationerna.

Bakgrund

Inom rättsområdet finns idag en stor kunskapslucka om hur rättskedjan fungerar för personer med olika funktionsnedsättningar. Kunskap om vilka funktionshinder som finns är ett måste för att de ska kunna åtgärdas. Eftersom myndigheterna i rättskedjan är många ska särskilt fokus läggas på överlämningspunkterna mellan dessa myndigheter. Utredningen bör även innehålla en analys av och förslag på hur funktionshindren kan minskas eller helt undanröjas.

10. Bindande överenskommelse regeringen och SKL

Förslag: att regeringen initierar en överenskommelse med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) kring funktionshinderspolicens genomförande på lokal nivå.

Bakgrund

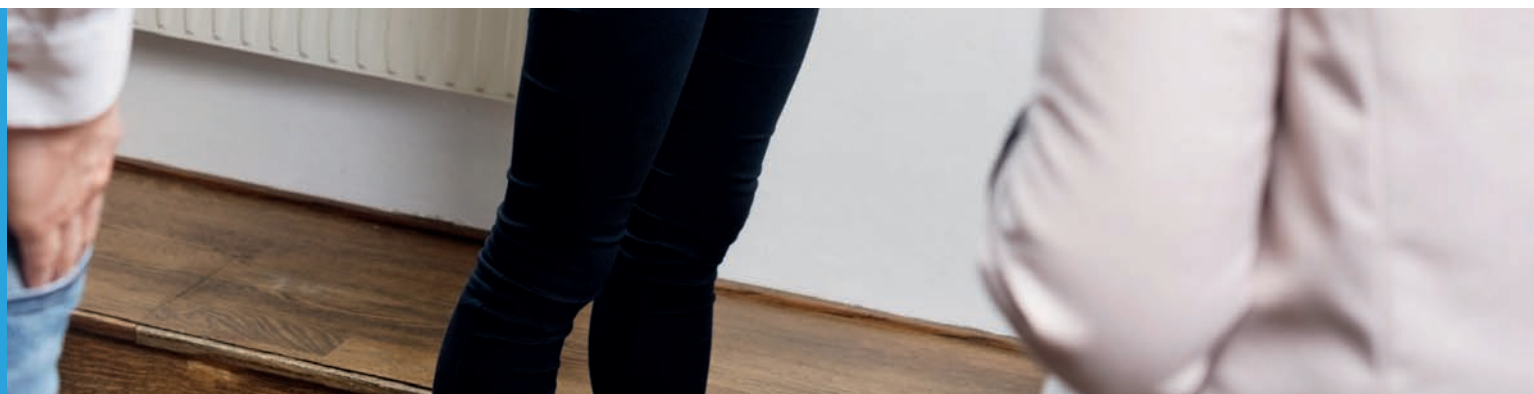
I och med FN-konventionen har hela det offentliga ett ansvar för att säkerställa rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Närmast medborgarna finns Sveriges kommuner som står för stora delar av den samhällsservice vi är beroende av. För att arbetet med funktionshinderspolicen ska ta ytterligare fart skulle en överenskommelse mellan regeringen och SKL kunna ge stora effekter. Detta har visat sig framgångsrikt inom andra områden som "PRIO-satsningen" och inom äldreomsorgen. Pengar bör kopplas till arbetet tillsammans med ett krav på att kommunerna redovisar resultatmått för arbetet. Syftet är att extra ekonomiska medel ska driva på arbetet så att funktionshindersfrågor genomsyrar alla delar av kommunernas verksamheter mer än de gör idag.

”

Jag har fullt stöd från min arbetsgivare. Arbetet är kreativt och utmanande. Min arbetssituation är helt skräddarsydd efter mina behov för att jag ska kunna prestera maximalt trots en lång rad handikapp. Jag får de hjälpmedel jag pekar på.

Citat ur Rivkraft

Arbetsmarknad

Fakta i korthet

- År 2013 var sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning 55 procent. Det kan jämföras med 79 procent för övrig befolkning.
- 28 procent av alla som är inskrivna på Arbetsförmedlingen har en funktionsnedsättning. De kan vara arbetslösa eller delta i arbetsmarknadsåtgärder. Det är en ökning från förra året då motsvarande andel var 26 procent.
- Mindre än hälften av kommunerna prioriterar ungdomar med funktionsnedsättning vid fördelning av sommarjobb.
- I 77 procent av kommunerna finns regelbunden samverkan med Arbetsförmedlingen för att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i arbetslivet på lika villkor.
- Nästan 7 700 personer fick 2013 tillgång till arbetshjälpmedel, vilket är en ökning sedan 2012 med cirka 10 procent.

Inriktningsmål för arbetsmarknadspolitiken

- Sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga ska öka.
- Matchningen mellan arbetssökande personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga och lediga arbeten ska vara effektiv.

Sammanfattande analys

FN-konventionen slår i artikel 27 fast rätten till arbete på lika villkor och att staten ska göra insatser för att personer med funktionsnedsättning ska kunna finna, få, behålla och återgå till en anställning. Arbete eller meningsfull sysselsättning är en av de viktigaste faktorerna för att kunna vara delaktig i samhället. Att ha möjlighet till egen försörjning ger också en bättre ekonomi och större möjligheter till en aktiv fritid.

Personer med funktionsnedsättning som inte har nedsatt arbetsförmåga arbetar i lika stor utsträckning som övrig befolkning. För personer med nedsatt arbetsförmåga är det både färre som är tillgängliga på arbetsmarknaden och som har sysselsättning jämfört med övrig befolkning. Skillnaden mellan grupperna har minskat något jämfört med 2008 men den är fortfarande oacceptabel och mycket återstår att göra.

Den generella arbetsmiljön bör utformas så att personer med funktionsnedsättning kan delta. Först i andra hand ska särskilda lösningar erbjudas. En oroande trend är att de ökade kraven på arbetsmarknaden försvårar övergångar från arbete med ekonomiskt stöd till osubventionerat arbete. Jämfört med 2012 ökar andelen personer med funktionsnedsättning av totala andelen arbetslösa personer.

Samhalls mål om att andelen personer som ska gå från skyddat arbete till ordinarie arbete uppnås inte. Förklaringen, enligt Samhall, är att företagen är fortsatt restriktiva med att anställa.

Det är positivt att fler får tillgång till arbetshjälpmedel, arbetsbiträde och andra stöd på sitt arbete. Möjligheterna att kompensera funktionsnedsättningar genom hjälpmedel har ökat. Arbetsgivare måste våga anställa personer med funktionsnedsättning i större utsträckning. Arbetsmarknadens parter behöver lyfta frågorna om personer med funktionsnedsättning mer.

För att fler personer ska få förutsättningar att delta på lika villkor på arbetsmarknaden bör den maximala bidragsgrundande lönekostnaden vid anställning med lönestöd höjas. Utvecklingen behöver vändas för att rätten till arbete och meningsfull sysselsättning ska bli en verklighet för alla.

Lägesbeskrivning

Större arbetslöshet bland personer med nedsatt arbetsförmåga

I Statistiska centralbyråns (SCB) undersökning om situationen på arbetsmarknaden får personer som svarar på enkäten uppge om de har en funktionsnedsättning. De som svarar att de har en funktionsnedsättning får sedan själva uppskatta om de tycker att deras arbetsförmåga är nedsatt.

Personer med funktionsnedsättning som inte har nedsatt arbetsförmåga arbetar i lika hög grad som övrig befolkning. För personer med nedsatt arbetsförmåga är arbetslösheten högre. Det är färre som har jobb och fler som är sjukskrivna.² Andelen personer med funktionsnedsättning som uppger sig ha nedsatt arbetsförmåga är 70 procent. Arbetslösheten för personer med nedsatt arbetsförmåga har legat på samma nivå sedan 2006, cirka 11 procent. Andelen i befolkningen är 8 procent.³

Andel personer som är tillgängliga på arbetsmarknaden och antal personer som har sysselsättning har ökat sedan 2008 visar en ny undersökning. Tabellen nedan visar en förenklad bild av statistik från SCB.⁴ Med arbetskraften menar SCB både de som är sysselsatta och arbetslösa men inte de som till exempel studerar, är pensionärer eller långvarigt sjuka. Med sysselsatta menas även de som deltar i arbetsmarknadspolitiska program.

Tabell 1. Andel personer i arbetskraften och i sysselsättning i procent

	2006	2008	2013
Andel i arbetskraften			
Personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga	58	56	61
Personer med funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga	85	83	87
Övrig befolkning	82	82	86
Andel sysselsatta			
Personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga	52	50	55
Personer med funktionsnedsättning utan nedsatt arbetsförmåga	80	78	79
Övrig befolkning	77	77	79

Arbetsförmedlingens statistik för 2013 visar att 28 procent av alla inskrivna personer hade en, av Arbetsförmedlingen, definierad kod för funktionsnedsättning i december 2013.⁵ Det är en ökning från 2012 då andelen var

² Statistiska centralbyrån (2013) Förutsättningar i arbetslivet

³ Statistiska centralbyrån (2014) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2013

⁴ Statistiska centralbyrån (2014) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2013

⁵ Arbetsförmedlingen (2014) Återrapportering 2014, En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016

26 procent. Det är cirka 195 000 inskriva personer på Arbetsförmedlingen som har en kod för funktionsnedsättning vilket även innefattar de som har anställning med eller utan lönestöd. Av dem är cirka 82 000 personer arbetslösa. Antalet har stadigt ökat och har dubblerats sedan 2008. Antalet förväntas öka genom fortsatta överföringar från sjukförsäkringssystemet.

Arbetsförmedlingen uppnår inte sitt delmål att andelen personer med kod för funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga som får en anställning ska öka. Resultatet är 5,0 procent och det är en minskning med 0,4 procent sedan 2012. I antal är det en ökning med cirka 3 500 personer. Andelen ungdomar under 30 år med kod för funktionsnedsättning som innebär nedsatt arbetsförmåga som gått till arbete eller utbildning, har minskat från 7,1 till 6,1 procent sedan 2012. Resultatet i antal visar på en ökning med cirka 2 500 personer.⁶

Många anmälningar om diskriminering i arbetslivet kommer in till Diskrimineringsombudsmannen. Det finns ett motstånd hos arbetsgivare att anställa personer med funktionsnedsättning. Flera beskriver att när de berättade om sin funktionsnedsättning, blev de inte anställda. De beskriver att de inte får chansen att överhuvudtaget komma in på arbetsmarknaden.⁷

När jag skulle få en praktikplats berättade man om mina svårigheter. Då var de plötsligt inte intresserade längre. De ville inte ha någon "med problem".

Citat ur Rivkraft

Att personer med funktionsnedsättning har svårt att komma in på arbetsmarknaden har även uppmärksammats av FN.⁸ De påpekar vikten av att Funkautredningens⁹ förslag blir verklighet.

Uppsökande verksamhet ger resultat

En enkätundersökning till samtliga chefer på Arbetsförmedlingen visar att den mest effektiva åtgärden är att Arbetsförmedlingen kontaktar arbetsgivare utifrån en enskild arbetssökandes behov av lämpliga arbetsuppgifter. Vid vanlig rekrytering har arbetsgivaren uttryckt behov av arbetskraft. En annan effektiv åtgärd menar cheferna, är särskilt specialiserade arbetsförmedlare.

⁶ Arbetsförmedlingen (2014) Återrapportering 2014, En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016

⁷ Diskrimineringsombudsmannen och Myndigheten för delaktighet (2014) Engvall Kristina, Rapport: DO-anmälningar som har samband med funktionshinder

⁸ FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

⁹ Regeringskansliet (2012) SOU 2012:31 Sänkta trösklar, högt i tak

Vägen från skola till arbete behöver stärkas

Utbildning är den i särklass viktigaste förutsättningen för att komma in på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingen gör prognosen att efterfrågan på arbetskraft främst ökar inom yrken med högre utbildning. Det finns en långsiktig trend att sysselsättningen i yrken med krav på kort utbildning minskar. Endast 16 procent av de inskrivna med kod för funktionsnedsättning har en eftergymnasial utbildning.

Projektet Teknikstöd i skolan, som genomfördes av Hjälpmedelsinstitutet, har visat att relativt enkla åtgärder för elever med kognitiva svårigheter har fått stor effekt.¹⁰ Eleverna har fått teknikstöd och arbetsterapeutiska insatser som kompletterat nuvarande elevhälsa. En socieekonomisk analys visar på de stora vinsterna med att sätta in stöd i skolan för att förhindra utanförskap.¹¹

När det gäller gymnasieskolor har 28 procent regelbunden samverkan med kommunen på en strategisk nivå kring arbetsmarknadsfrågor och 30 procent vid enstaka tillfällen. För gymnasiesärskolan är motsvarande siffror 36 och 32 procent, alltså något högre.¹²

Kunskap behövs för att skapa inkluderande arbetsplatser

Den Europeiska socialfonden är EU:s viktigaste verktyg för att skapa fler och bättre jobb i Europa. Socialfonden stöder projekt som motverkar utanförskap i arbetslivet. För att få pengar krävs att projekten ska arbeta med tillgänglighet. Mellan 2009 och 2013 har ett särskilt processtöd för att underlätta arbetet funnits. Det har erbjudit stöd och kunskap om tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. I slutrapporten för "Processtöd tillgänglighet" beskrivs att fler än 1 000 projekt bedrivits i både privat och offentlig verksamhet. Över 18 000 personer har deltagit i aktiviteter. Det konstateras att behovet av kunskap är stort och det visar att projekten lett till en rad nya insikter.¹³

Socialfonden är en stark aktör för att utveckla inkluderade arbetsplatser, som ett komplement till nationell arbetsmarknadspolitik. Det är beslutat för den kommande strukturfondsperioden 2014 – 2020 att tillgänglighet kommer finnas med som ett villkor för projektmedel. Hur ett eventuellt kommande processtöd kommer att utformas är inte fastställt ännu.

Effektivt med förebyggande arbete

En rapport visar att det är mycket lönsamt att arbeta med effektiva förebyggande och tidiga rehabiliterande insatser mot psykisk ohälsa, både för företagen och för samhället. Det finns alltså ingen motsättning mellan ekonomiska

¹⁰ Hjälpmedelsinstitutet (2013) Teknikstöd i skolan, slutrapport

¹¹ Hjälpmedelsinstitutet (2013) Teknikstöd i skolan, bilaga 9 en socioekonomisk analys av unga, skolmisslyckanden och arbetsmarknad

¹² Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹³ Handisam (2013) Slutrapport Processtöd tillgänglighet

och humana argument utan de båda skälen stärker varandra. Både insatserna från samhället och insatserna från privata och offentliga arbetsgivare borde inriktas på förebyggande åtgärder för att förhindra psykisk ohälsa.¹⁴

Åtta av tio kommuner har utbildat personalchefer om hur psykisk ohälsa kan förebyggas och hanteras på arbetsplatsen. Tre av fyra personalchefer upplever att de har tillräcklig kunskap. De kommuner som har utbildat cheferna har också ett mer systematiskt och förebyggande arbete på övergripande nivå.¹⁵

Fyra av tio kommuner saknar en strategi för att minska sjukskrivningar. En jämförande undersökning mellan 2012 och 2013 visar dock att det systematiska arbetet har ökat och att 39 procent fler av kommunerna har ett förebyggande arbete år 2013.¹⁶

Kommunerna viktiga arbetsgivare

Kommunerna är tillsammans en av Sveriges största arbetsgivare. De är en viktig aktör för det lokala näringslivet och samverkanspart för olika myndigheter. Cirka 40 procent av kommunerna har tagit beslut på central nivå om att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att bli anställda i kommunen.

Det är positivt att nästan samtliga kommuner uppger att de har samverkan på strategisk nivå med Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Även samverkan med landsting, andra kommuner och fackliga organisationer är vanlig. Hela 77 procent av kommunerna har regelbunden samverkan med Arbetsförmedlingen för att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i arbetslivet på lika villkor. 67 procent av kommunerna genomför riktade projekt i samarbete med andra aktörer för att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att få ett arbete.

Mer behövs göras för att öka kunskapen hos olika aktörer om hur personer med funktionsnedsättning kan delta i arbetslivet på lika villkor. Det är väldigt få kommuner som har regelbundna kompetenshöjande åtgärder. Cirka hälften av kommunerna har utbildning vid enstaka tillfällen för kommunala chefer och 22 procent av kommunerna har utbildning vid enstaka tillfällen för privata arbetsgivare.¹⁷

Miljö som hjälper eller stjälper

Många personer med funktionsnedsättning är i arbete. För dem är arbetsmiljön avgörande om arbetet ska kunna utföras på ett bra sätt. En bra arbetsmiljö ökar chanserna för fler att komma in på arbetsmarknaden.

¹⁴ Hjärnkoll (2013) Har företag råd att inte förebygga psykisk ohälsa?

¹⁵ Hjärnkoll (2013) Kommunernas arbete med psykisk ohälsa bland personalen

¹⁶ Hjärnkoll (2014) www.hjarnkoll.se

¹⁷ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

Arbetsmiljöverket har rätt att utfärda föreskrifter på arbetsmiljöområdet. Vid 2012 års mätning hade endast var femte föreskrift ett funktionshindersperspektiv. Under 2013 har de beaktat tillgängligheten i alla nya och reviderade föreskrifter. Det är ett långsiktigt och viktigt förändringsarbete.¹⁸

Betydligt mer behöver göras för att öka den generella tillgängligheten. Det är dubbelt så vanligt att kommunerna anpassar för en enskild person än att de genomför generella åtgärder för att kunna anställa personer med funktionsnedsättning.

Det finns också mycket att förbättra i upphandlingsarbetet. Endast 19 procent av kommunerna har ställt krav på lokalers tillgänglighet vid upphandling av verksamheter för att öka möjligheterna för personer med funktionsnedsättning. Ännu färre, bara nio procent av kommunerna, har ställt krav på tillgänglighet och användbarhet vid upphandling av it-system. Hela 82 procent av kommunerna har digitala ansökningsformulär men endast nio procent av kommunerna har fullt ut säkerställt att de digitala ansökningsformulären är tillgängliga för alla.¹⁹

Små ändringar och hjälpmedel underlättar för fler

Bland personer med funktionsnedsättning som uppger att de har nedsatt arbetsförmåga och har ett arbete, säger 79 procent att de har behov av anpassning eller stöd för att kunna arbeta. Det är en ökning sedan 2008 då det var 72 procent. Åtta av tio uppger att de får det stöd som de behöver.

För att underlätta för personer med funktionsnedsättning kan Arbetsförmedlingen bland annat ge stöd till arbetshjälpmedel eller personligt biträde. Nästan 7 700 personer fick tillgång till arbetshjälpmedel vilket är en fortsatt ökning, sedan 2012 med cirka 10 procent. Antalet personer som får tillgång till personligt biträde har ökat kraftigt under ett antal år. 2013 var det cirka 19 000 personer vilket är en ökning med 4 200 personer sedan 2012.

Det finns ett särskilt bidragsstöd för arbetslösa med funktionsnedsättning som startar egna företag. Antalet personer som har fått del av det stödet var 601 personer år 2013, det har minskat något från 2012.²⁰

Praktikplats för att få arbete

Arbetsförmedlingen har i uppdrag att stödja statliga myndigheter att ta emot praktikanter med funktionsnedsättning. Syftet är att deltagarna ska få erfarenhet av arbete inom statliga myndigheter för att öka deras möjligheter att få ett framtida arbete. Under 2013 har 230 personer haft en praktikplats inom programmet varav över hälften hos Arbetsförmedlingen.

¹⁸ Arbetsmiljöverket (2014) Arbetsmiljöverkets rapportering om utvecklingen av funktionshinderspolitiken 2014

¹⁹ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

²⁰ Statistiska centralbyrån (2014) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionshinder

Det är 42 myndigheter som har tecknat överenskommelser om totalt 1 455 platser.²¹ Av de 22 strategiska myndigheterna är det 14 stycken som har tagit emot praktikanter.²²

Endast två av tio kommuner avsätter egna praktikplatser för personer med funktionsnedsättning. Platserna är fördelade relativt jämt inom olika områden som äldreomsorg, kultur, förskoleverksamhet och skola. Inom området kommunal förvaltning är det något högre. Här erbjuder 24 procent av kommunerna praktikplatser, medan endast 17 procent erbjuder praktikplatser inom turism. I 70 procent av dessa kommuner har praktikplatser lett till ordinarie anställningar.

Cirka hälften av kommunerna säger att de arbetar med andra typer av stödjande åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska få praktik inom kommunala verksamheter. Mindre än hälften av kommunerna prioriterar ungdomar med funktionsnedsättning vid fördelning av sommarjobb.²³

Det har varit fortsatt svårt att under 2013 hitta och tillsätta platser inom Kulturarvslyftet uppger Arbetsförmedlingen. Under året har 212 personer fått en utvecklingsanställning inom Kulturarvslyftet.²⁴

Färre arbetar på Samhall

Samhalls uppdrag är att utveckla och erbjuda arbete över hela landet för personer med funktionsnedsättning. Arbetsförmedlingen bestämmer vilka som får möjlighet till en skyddad anställning på Samhall AB. Vid slutet av 2012 var 18 321 personer med funktionsnedsättning anställda i kärnuppdraget. Det är en minskning med 800 personer sedan 2012. Minskningen beror, enligt Samhall, på att antalet anställda i kärnuppdraget låg på en för hög nivå 2012.

Samhall har som mål att 6 procent av de anställda ska övergå till andra anställningar. För 2013 var det 912 personer, vilket motsvarar 5 procent. Det är en minskning i såväl andel som antal från både 2011 och 2012. Samhall upplever att företagen är fortsatt restriktiva med att anställa. Det krävs också fler aktiviteter för att få den anställda att våga byta till ett annat arbete.²⁵

Fortsatt ökning av sociala företag

För att få fler i arbete har regeringen som mål att få fram fler arbetsintegrerade företag. Det är företag som har som ändamål att integrera människor som har stora svårigheter att få och/eller behålla ett arbete. Företaget ska främst återinvestera vinsten för att utveckla verksamheten eller liknande verksamheter. Tillväxtverket har under 2013 stimulerat utveckling-

²¹ Arbetsförmedlingen (2014) Arbetsförmedlingens årsredovisning

²² Myndigheten för delaktighet (2014) Öppna jämförelser i staten 2014

²³ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

²⁴ Arbetsförmedlingen (2014) Arbetsförmedlingens årsredovisning 2013

²⁵ Samhall (2014) Bokslutskommitté januari–december 2013

en av arbetsintegrerade sociala företag. Antal projekt har ökat från 19 stycken 2012 till 26 stycken 2013. Tillväxtverket menar att efterfrågan på information kring arbetsintegrerade sociala företag är stor.²⁶ I februari 2014 fanns det 297 arbetsintegrerade företag över hela landet med 9 200 personer som deltog i verksamheterna. Av dessa är 2 900 anställda. Det är en ökning med 80 företag och 900 anställda de senaste tre åren.²⁷

Meningsfull sysselsättning

1 000 personer med psykisk funktionsnedsättning har deltagit i en försöksverksamhet om meningsfull sysselsättning i 32 kommuner. Metoden handlar om att deltagarna får stöd av coacher för att hitta ett arbete baserat på sina egna val och möjligheter. Försöksverksamheten har varit framgångsrik och 40 procent av kommunerna har fortsatt eller kommer att fortsätta arbeta enligt modellen. 50 procent av kommunerna som deltog söker pengar för att fortsätta. Cirka 60 procent av deltagarna har fått någon form av sysselsättning, 12 procent har fått arbete, medräknat lönebidragsanställningar.²⁸

Daglig verksamhet är en sysselsättningsform för personer med funktionsnedsättning som är en insats enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Under 2013 var cirka 32 400 personer sysselsatta i daglig verksamhet. Det är en ökning med cirka 400 personer från 2012.²⁹

Ett av målen med insatsen är att personer ska ges möjlighet att gå från daglig verksamhet till någon form av anställning. I 42 procent av kommunerna fanns det år 2013 personer som gått från daglig verksamhet till anställning. Det är oförändrat sedan 2011.³⁰ Det finns ingen uppgift om hur många personer det rör sig om i varje kommun. Endast 14 procent av kommunerna har rutiner för att personerna som arbetar i daglig verksamhet ska kunna prova ett annat arbete.

Jag jobbar på en vanlig butik tre dagar i veckan och på kommunal daglig verksamhet två dagar i veckan. Jag arbetar mellan klockan 9 och 15 på båda jobben. Jag har en toppenbra handledare och får lära mig många olika arbetsuppgifter. Jag har ansvarsområden i butiken, snälla kollegor och träffar kunder. På det andra jobbet får jag baka och jobba i café som jag också gillar. Jag trivs på båda ställena.

Citat ur Rivkraft

²⁶ Tillväxtverket (2014) Årsredovisning 2013

²⁷ Arbetsförmedlingen, Tillväxtverket, Försäkringskassan (2014) www.sofisam.se

²⁸ Socialstyrelsen (2013) Utvärdering av försöksverksamhet i kommuner. IPS-individ anpassat stöd till arbete för personer med psykisk funktionsnedsättning

²⁹ Socialstyrelsen (2014) Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2013

³⁰ Socialstyrelsen (2013) www.socialstyrelsen.se/oppnajamforelser/funktionshinder

”

Jag lär mig mycket bättre när jag gör saker och får vara aktiv själv. Men det är inga ämnen som funkar så mer än gympan. Det är det jag också är bäst på.

Citat ur Barn äger

Utbildning

Fakta i korthet

- Bland personer med funktionsnedsättning i åldern 25–64 år har 30 procent eftergymnasial utbildning. Motsvarande andel bland övriga är 44 procent.
- 47 procent av de grundskolor som Skolinspektionen granskat brister i att ge särskilt stöd i den omfattning och på det sätt eleverna behöver och har rätt till.
- En av fyra kommuner har mätbara mål för att öka tillgängligheten och delaktigheten i skolan.
- 16 procent av elever med funktionsnedsättning blir mobbade jämfört med 6 procent bland övriga.
- Andelen specialpedagoger i skolan har minskat stadigt sedan läsåret 2004/2005, då andelen var 6,9 procent. Lsåret 2012/2013 var motsvarande andel 5,6 procent.

Inriktningsmål för utbildningspolitiken

- Varje barn, elev och vuxenstuderande ska ges förutsättningar att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt.
- Med utgångspunkt i de förtydligade bestämmelserna i plan- och bygglagen och i skollagen ska tillgängligheten samt uppföljningen av tillgängligheten för elever med funktionsnedsättning i förskola och samtliga skolformer förbättras.
- Kunskaperna om funktionsnedsättningar och hur undervisningen kan utformas efter varje barns, elevs eller vuxenstuderandes behov ska förbättras.

Sammanfattande analys

Rätten till utbildning på lika villkor och utan diskriminering slås fast i artikel 24 i FN-konventionen. Där betonas också att elever med funktionsnedsättning har rätt till anpassning och särskilt stöd.

Utbildning skapar förutsättningar för människors framtid och liv. När utbildningen fungerar bra öppnas dörrar på arbetsmarknaden och en rad andra politikområden. Därför är det allvarligt att uppföljningen visar på stora brister i skolan. En klar majoritet av skolorna brister i arbetet med särskilt stöd, många elevers fria skolval hindras på grund av bristande tillgänglighet och många elever med funktionsnedsättning är utsatta i skolan.

Inriktningsmålen för utbildningspolitiken är ambitiösa och pekar i rätt riktning mot en skola som säkerställer rätten till utbildning för alla. Samtidigt går utvecklingen mot målen alldeles för långsamt och det är i dagsläget introligt att målen uppnås till 2016. För att sätta fart på arbetet behövs en ökad kunskap om skolsituationen för elever med funktionsnedsättning. Den uppföljning som finns idag handlar nästan enbart om förutsättningar för utbildningen. För att följa utvecklingen behövs också uppföljning av resultat och effekter för elever. I det arbetet har Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten ett huvudansvar.

Genom uppföljning kan insatser utvärderas och riktas utifrån behov vilket skapar förutsättningar för utveckling. Det visar inte minst Myndigheten för yrkeshögskolans arbete. Deras uppföljning visar att utvecklingen går framåt mot att skapa förutsättningar för att vuxenutbildning ska fungera för alla, oavsett funktionsförmåga.

Som skolsituationen ser ut idag är det långt kvar och mycket behöver åtgärdas för att rätten till utbildning på lika villkor ska förverkligas.

Lägesbeskrivning

Stora brister i särskilt stöd

Särskilt stöd kan till exempel innebära anpassning av undervisning, assistent i skolan eller anpassade läromedel. Rätten till särskilt stöd finns både i FN-konventionen och i skollagen och ska ges till alla elever som behöver det. För att rätten ska tillgodoses är det viktigt att elever och föräldrar känner till att den finns men många gör inte det. Bland föräldrar till barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning uppger en av fem att de inte känner till detta.³¹ Därför är det viktigt att alla kommuner tillhandahåller information om de resurser och stöd som elever har rätt till. Att tillhandahålla sådan information är en framgångsfaktor för utbildningen i stort. De kommuner som gör det har i snitt högre meritvärden bland alla elever och en mindre andel elever som inte uppnår utbildningsmålen i årskurs 9.³²

Skolinspektionens tillsyn av skolor visar på stora problem i arbetet med särskilt stöd. 70 procent av granskade grundskolor och 82 procent av gymnasieskolorna lever enligt Skolinspektionen inte upp till skollagens krav. I grundskolan bedömer Skolinspektionen att 47 procent av de granskade skolorna brister i att ge särskilt stöd i den omfattning och på det sätt som eleverna behöver och har rätt till. De vanligaste bristerna är att elevers åtgärdsprogram inte anger vilka behov eleven har och hur de ska tillgodoses och följas upp. Tillsynen från tidigare år visar på liknande resultat och det är mycket oroväckande att utvecklingen inte går framåt.³³

Jag mår dåligt när det är mycket ljud. Jag kan till och med bli sjuk. Jag mår jätteilla. Därför var jag hemma från min förra klass.

Citat ur Barn äger

Föräldrar till barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning berättar att brister i det särskilda stödet resulterar i stora försämringar i barnens skolgång. 40 procent av föräldrarna menar att det sänkt barnens betyg och 51 procent anser att det påverkat barnet att inte vilja gå till skolan.³⁴ Konsekvenserna av en bristande studiemiljö för elever med funktionsnedsättning visar sig också i kvalitativa studier. Bland annat upplever barn att en skolmiljö med stora och stökiga klasser försvårar koncentrationen.³⁵

Bland lärare i grund- och gymnasieskolan menar hälften att elever sällan eller aldrig får stöd från speciallärare och specialpedagoger då lärare bedömt att sådana behov finns och meddelat detta. Dessutom anser 59 procent av lärarna

³¹ Riksförbundet Attention (2014) Svår skolgång för elever med funktionsnedsättning

³² Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

³³ Skolinspektionen (2014) Regelbunden tillsyn 2013

³⁴ Riksförbundet Attention (2014) Svår skolgång för elever med funktionsnedsättning

³⁵ Handisam (2014) Barn äger – slutsatser och förslag

att antalet speciallärare och specialpedagoger inte är tillräckligt för det behov som finns i skolan.³⁶ Andelen lärare som har specialpedagogisk högskoleexamen har minskat stadigt sedan läsåret 2004/2005. Då var andelen 6,9 procent jämfört med 5,6 procent under läsåret 2012/2013.³⁷

När andelen specialpedagoger i skolorna minskar ökar behovet av insatser från Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). De kompletterar kommuners och skolors resurser i frågor som rör elever med funktionsnedsättning. Bland rektorer uppger 56 procent spontant att SPSM är den insats de vänder sig till om kommunens egen kompetens inte räcker till. Det är en ökning jämfört med tidigare men fortfarande en oroväckande låg andel.³⁸ Samtidigt är det positivt att 95 procent av kommunerna har etablerade former för samverkan med SPSM.³⁹

Undervisningen behöver anpassas efter behov

Antalet elever i grundsärskolan har minskat under de senaste tio åren och under det senaste läsåret minskade antalet med 11 procent jämfört med året innan.⁴⁰ Det ställer krav på att undervisningen och arbetet med särskilt stöd inom grundskolan fungerar.

Skolinspektionens tillsyn visar att fyra av tio granskade grundskolor brister i undervisning och lärande. Ofta handlar kritiken om att undervisningen inte tar tillräcklig hänsyn till elevers behov och att undervisningen inte uppväger skillnader i elevers förutsättningar.⁴¹ Att den ordinarie undervisningen behöver utvecklas för att fungera för alla har uppmärksammats tidigare. En granskning av grundskolors arbete för elever med läs- och skrivsvårigheter från 2011 visar att anpassningar av undervisningen och särskilt stöd ofta sker genom insatser utanför den ordinarie undervisningen.⁴²

Ofta uppstår problem då undervisningen sker utanför den ordinarie klassrumsundervisningen. Flera fall har kommit in till Diskrimineringsombudsmannen om diskriminerande särbehandling vid friluftsdagar, skolutflykter och klassresor. Det handlar bland annat om att elever med funktionsnedsättning inte erbjudits aktiviteter utifrån deras behov utan fått titta på medan de andra eleverna deltagit i friluftaktiviteter eller klassresor.⁴³

³⁶ Lärarförbundet (2014) Skriande behov av fler speciallärare/specialpedagoger

³⁷ Skolverket (2014) Statistik från SIRIS www.siris.skolverket.se

³⁸ Specialpedagogiska skolmyndigheten (2013) Kännedomsmätning 2013

³⁹ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

⁴⁰ Skolverket (2014) Utbildningsstatistisk årsbok 2013

⁴¹ Skolinspektionen (2014) Regelbunden tillsyn 2013

⁴² Skolinspektionen (2011) Läs- och skrivsvårigheter/dyslexi i grundskolan

⁴³ Diskrimineringsombudsmannen och Myndigheten för delaktighet (2014)

Engvall Kristina, Rapport: DO-anmälningar som har samband med funktionshinder

Bristande fysisk tillgänglighet utestänger många elever

Det fria skolvalet innebär att elever själva ska kunna välja skola. En förutsättning för att alla barn och ungdomar ska kunna göra det är att skolorna är fysiskt tillgängliga. Därför är det oroväckande att endast var fjärde kommun har mätbara mål för att öka tillgängligheten och delaktigheten i skolan. Trots detta är det positivt att 75 procent av kommunerna genomför inventeringar av den fysiska tillgängligheten i grundskolor och att 88 procent av dessa systematiskt åtgärdar brister i tillgängligheten utifrån inventeringarna. Dessutom har 61 procent av kommunerna avsatt medel för förbättring av den fysiska tillgängligheten i grundskolan.⁴⁴

När Skolverket 2008 granskade den fysiska tillgängligheten i skolor bedömde de att nästan hälften av skolorna skulle behöva göra omfattande förändringar för att bli tillgängliga för personer som använder rullstol.⁴⁵ När kommunerna nu själva uppskattar tillgängligheten på grundskolorna är bilden betydligt mer positiv. 72 procent av grundskolorna uppfattas av kommunerna som helt och hållet fysiskt tillgängliga.

Tillgänglighet i skolan bör ses som en kvalitetsaspekt som stärker skolors möjlighet att erbjuda en bra utbildning för alla. Därför är det positivt att 73 procent av kommunerna arbetar för att kommunens grundskolor ska inkludera ett funktionshindersperspektiv i sitt systematiska kvalitetsarbete.⁴⁶ Många gånger åtgärdas den fysiska tillgängligheten utifrån behov hos enskilda elever. Med ett mer generellt arbete kan skolor istället göras tillgängliga för fler. Ett sådant exempel är skolors arbete kring allergi där insatser främst riktas särskilt mot elever med speciellt svåra besvär och som därmed pekar ut eleven. Det gör också att åtgärder inte har någon effekt för många elever med mildare besvär.⁴⁷

Jag får en låda att äta ur på skolan. Det är en stor svart låda som det står mitt namn på. Jag tycker det är tråkigt att äta ur den och inte på en vanlig tallrik. Det gör att man känner sig utpekad och folk frågar ”varför äter du ur den där lådan?”. Det gör att alla ser det, det är inte så kul.

Citat ur Barn äger

Större utsatthet bland elever med funktionsnedsättning

De flesta barn och unga trivs i skolan. Bland dem som är inte trivs eller är utsatta är dock barn med funktionsnedsättning överrepresenterade jämfört med övriga. Mer än var femte person med funktionsnedsättning i åldern

⁴⁴ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

⁴⁵ Skolverket (2008) Tillgänglighet till skolors lokaler och valfrihet för elever med funktionsnedsättning

⁴⁶ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

⁴⁷ Socialstyrelsen (2013) Allergi i skola och förskola

16–25 år är missnöjd med sin skolsituation. Det är nästan tre gånger mer än bland övriga. Dessa är också i större utsträckning otrygga eller rädda i skolan, 13 procent jämfört med 6 procent bland övriga.⁴⁸

Ungefär fyra av tio granskade skolhuvudmän har fått kritik av Skolinspektionen för att de inte skyndsamt utreder kränkningar och vidtar åtgärder för att förhindra kränkande behandling.⁴⁹ Det slår särskilt hårt mot elever med funktionsnedsättning då 16 procent av dessa blir mobbade jämfört med 6 procent bland övriga.⁵⁰

Lägre utbildningsnivå bland personer med funktionsnedsättning

Brister i grund- och gymnasieskolan är en förklaring till att personer med funktionsnedsättning generellt sett har en lägre utbildningsnivå än övriga befolkningen. Bland personer i åldern 25–64 år har 30 procent eftergymnasial utbildning jämfört med 44 procent bland övriga. Precis som bland övriga befolkningen har kvinnor med funktionsnedsättning generellt sett en högre utbildningsnivå än män. Däremot finns det inte några skillnader mellan utrikesfödda med funktionsnedsättning och övriga personer med funktionsnedsättning. Det är positivt att utbildningsnivån är jämnare mellan personer med funktionsnedsättning och övriga unga i åldern 16–29 år. Det visar att utvecklingen går åt rätt håll även om det fortfarande finns skillnader.⁵¹

Fler kommer i kontakt med studentsamordnare

Då en av fyra studenter med funktionsnedsättning i högskolan uppger att deras funktionsnedsättning påverkar studierna negativt i stor eller mycket stor grad är det viktigt att de får stöd i sina studier. På frågan om studenterna får stöd i sina studier utifrån sin funktionsnedsättning svarade drygt hälften att de inte behöver något stöd. Samtidigt uppgav en av fyra att de inte alls får sådant stöd.⁵²

Alla Sveriges högskolor och universitet har studentsamordnare. Deras uppgift är att ge särskilt stöd så att studenter med funktionsnedsättning kan studera på lika villkor. Antalet studenter med funktionsnedsättning som kommer i kontakt med studentsamordnare har ökat stadigt de senaste åren. 2013 hade 9 877 studenter kontakt med studentsamordnare jämfört med 8 616 år 2012. Det är en ökning med 15 procent och totalt har antalet ökat med 65 procent sedan 2009.⁵³

Samtidigt kommer de allra flesta studenter med funktionsnedsättning inte i kontakt med samordnarna. Endast ungefär 15 procent gör det, och bland dessa uppger två av tre att kontakten har underlättat studierna. Det är positivt att

⁴⁸ Ungdomsstyrelsen (2012) Fokus 12

⁴⁹ Skolinspektionen (2014) Regelbunden tillsyn 2013

⁵⁰ Statens folkhälsoinstitut (2012) Hälsa och välfärd hos barn och unga med funktionsnedsättning

⁵¹ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

⁵² Universitets- och högskolerådet (2014) Eurostudent 5, preliminär statistik

⁵³ Stockholms universitet (2014) Statistik www.studeramedfunktionshinder.nu

det inte finns några skillnader mellan personer med funktionsnedsättning och övriga när det gäller hur mycket tid som går åt till studierna. Det är också lika vanligt att studera på heltid respektive deltid som bland övriga studenter.⁵⁴

År 2014 hade 27 av de 31 högskolor som finns i Sverige åtgärdat en stor del eller alla brister i tillgängligheten i publika utrymmen som exempelvis entréer, samlingssalar och bibliotek. Det är ungefär lika många som 2013. Också högskolornas webbplatser behöver vara användbara för alla. 12 högskolor har utformat sin webbplats enligt internationell standard för tillgänglig webb och 11 högskolor har delvis gjort det. Även det är liknande resultat som för 2013.

Lägre krav på särskilt stöd i vuxenutbildningen

Bland utbildningsanordnare på yrkeshögskolor ansåg 94 procent år 2012 att deras lokaler var fysiskt tillgängliga. En uppföljande enkät från 2014 bekräftar den bilden samtidigt som två av tre utbildningsanordnare uppger att det saknas hörselteknisk utrustning i lokalerna.

Inom yrkeshögskolan finns det, liksom på högskolan, möjlighet att ansöka om medel för att ge särskilt pedagogiskt stöd. Det är positivt att allt fler utbildningsanordnare känner till den möjligheten, 93 procent år 2014 jämfört med 80 procent 2012. Det har också gett resultat då antalet ansökningar ökade från 157 under 2012 till 164 under 2013. Det är också positivt att 93 procent av anordnarna informerat studenter om möjligheten till särskilt pedagogiskt stöd. Det är betydligt fler än 2013 då andelen var 76 procent.⁵⁵ För att få en komplett bild av arbetet med särskilt stöd behövs dock uppföljning av studenters uppfattning om stödet, vilket saknas idag.

Inom utbildningsformer som yrkeshögskola, Komvux, högskola och svenska för invandrare (sfi) är kraven på arbete med särskilt stöd betydligt lägre än i grund- och gymnasieskolan. Endast två av tre ansvariga för sfi i kommunerna anger att särskilt individuellt stöd ges till studerande i behov av detta. Det är allvarligt och försvårar sannolikt utbildningen för många studerande.⁵⁶

Också i Komvux finns brister i arbetet med särskilt stöd för studerande i behov av detta. I endast 40 procent av kommunerna finns tillgång till specialpedagogiskt stöd inom den grundläggande vuxenutbildningen.⁵⁷ Att stödet fungerar är särskilt viktigt då det är vanligare att personer med funktionsnedsättning når behörighet till högskolestudier genom Komvux jämfört med övriga.⁵⁸

⁵⁴ Universitets- och högskolerådet (2014) Eurostudent 5, preliminär statistik

⁵⁵ Myndigheten för yrkeshögskolan (2014) En strategi för genomförandet av den nationella funktionshinderspolitiken 2011–2016 Återrapportering 2014

⁵⁶ Statens offentliga utredningar (2014) Svenska för invandrare – valfrihet, flexibilitet och individanpassning

⁵⁷ Statens offentliga utredningar (2013) Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå – en översyn för ökad individanpassning och flexibilitet

⁵⁸ Universitets- och högskolerådet (2014) Eurostudent 5, preliminär statistik

”

Jag har haft personlig assistent i nästan 17 år. Under de 17 åren har mina två barn kunnat växa upp hemma med sin mamma, inte hälsat på mig på ett boende, som säkert hade varit fallet utan LSS-insatser. Sverige är bäst!

Citat ur Rivkraft

Socialpolitik

Fakta i korthet

- Bland bröstcancerpatienter är risken att dö dubbelt så stor bland de personer som har insatser enligt LSS jämfört med övriga bröstcancerpatienter.
- Sju av tio med LSS-insats i undersökningspanelen Rivkraft är nöjda med sina LSS-insatser. Samtidigt har tre av tio märkt av försämringar det senaste året.
- Det är endast 15 procent av kommunerna som följer upp alla beslut om bostad med särskild service enligt LSS. År 2012 var det 11 procent.
- Andelen psykiska diagnoser som ligger till grund för vårdbidrag har ökat. För pojkar är andelen nu 64 procent och för flickor 51 procent.
- Andelen kommuner som har uppsökande verksamhet till personer med psykisk funktionsnedsättning har minskat, från 51 procent 2012 till 44 procent 2013.

Inriktningsmål för socialpolitiken

- Kunskapen om i vilken utsträckning de individuella stödets utformning bidrar till de övergripande funktionshinderspolitiska målen ska öka.

Sammanfattande analys

Socialpolitiken är ett brett område och berör många personer med funktionsnedsättning både genom riktade och generella insatser. Flera artiklar i FN-konventionen stärker individens rättigheter inom socialpolitiken. Artikel 19 fastställer rätten till det stöd som behövs för att leva ett självständigt liv. Artikel 28 slår fast allas rätt till en tillfredsställande levnadsstandard. Inom socialpolitiken är Socialstyrelsen och Försäkringskassan strategiska myndigheter med särskilt ansvar för funktionshinderspolitiken.

Funktionshindersperspektivet finns nu med i generella studier om jämlikhet i hälso- och sjukvården. Uppföljningen visar att vård och omsorg inte ges på lika villkor för alla. Det ger allvarliga konsekvenser med högre dödlighet i sjukdomar som cancer och hjärtinfarkt. De flesta av de delmål som myndigheterna satt upp ser inte ut att kunna uppfyllas under strategiperioden. Det sker förbättringar men mycket återstår att göra. Antalet beslut som inte verkställs har minskat något. Anhörigstödet förbättras och Försäkringskassans telefon och webbtjänster utvecklas. Antalet genomförandeplaner som upprättats och beslut av LSS-insatser som följs upp ökar också något men långt ifrån tillräckligt.

Bland personer med funktionsnedsättning i undersökningspanelen Rivkraft som har en LSS-insats är många nöjda med sina LSS-insatser och säger att de är nödvändiga för att leva ett bra liv. Det finns dock en oro för att förlora insatser vid en ny bedömning.

Kunskapen om stöden har utvecklats men det behövs fler kvalitetsaspekter. Det saknas också en samlad kunskap om personliga erfarenheter av stöden. Konkreta åtgärder måste genomföras för att minska ojämlikheten i vården. Fördjupad analys behövs för att få kunskap om vilka åtgärder som kan ha effekt för att minska ojämlikheten. Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting har en viktig roll i detta arbete.

Samverkan mellan parterna behöver ytterligare stärkas och utvecklas för att garantera alla vård på lika villkor och rätten till ett självständigt liv.

Lägesbeskrivning

Stadigt ökande insatser enligt SoL och LSS

Stöd från socialtjänsten kan antingen ges genom socialtjänstlagen (SoL) eller lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Insatser enligt SoL kan exempelvis vara hemtjänst medan daglig verksamhet, ledsagning eller personlig assistans är exempel på LSS-insatser.

Sedan 2008 har antalet insatser enligt SoL ökat med 16 procent och antalet insatser enligt LSS ökat med 6 procent. Ökningen gäller framför allt boendestöd enligt SoL. När det gäller LSS så ökar bostad med särskild service och daglig verksamhet.⁵⁹

LSS-insatser ger förutsättning för delaktighet

Kommunerna redovisar att cirka 65 300 personer hade en eller flera insatser enligt LSS i oktober 2013. Det är en ökning med 1 100 jämfört med år 2012.⁶⁰ Sju av tio i undersökningspanelen Rivkraft av de som har en LSS-insats är nöjda med sina LSS-insatser. Många beskriver insatserna som en förutsättning att kunna leva sitt liv som alla andra. De är nöjda med sina ledsagare och assistenter och beskriver att de kan påverka sin vardag.

Det område som många inte tycker fungerar fullt ut är möjligheten att utöva fritidsaktiviteter. Sex av tio anser att fritiden påverkas negativt, främst på grund av för få timmar. Hela fyra av tio anser även att arbete och studier påverkas negativt av för få timmar. Tre av tio har märkt av försämringar det senaste året. Det handlar om att de fått färre antal timmar och mindre flexibilitet till vad hjälpen ska användas till. Tre av fyra upplever ett bra bemötande från LSS-handläggaren på socialtjänsten och nästan åtta av tio vet vem de ska vända sig till om de behöver svar på frågor.⁶¹

Förändringar i bedömning av LSS-insatser

Sedan mitten av 1990-talet fram till 2008 har antalet personer som beviljats assistansersättning stadigt ökat för att därefter plana ut. 2001 ändrades reglerna så att personer över 65 år fick behålla sin assistansersättning vilken förklarar den stora ökning som skedde i början på 2000-talet.⁶²

15 866 personer hade assistansersättning år 2013. Sedan 2009 har antalet personer som haft assistansersättning legat på ungefär samma nivå men antalet timmar per person har ökat med cirka 10 procent. Kvinnor har i genomsnitt tre timmar färre assistenttimmar per vecka jämfört med män.⁶³

⁵⁹ Socialstyrelsen (2014) Tillståndet och utvecklingen inom hälso-och sjukvård och socialtjänst 2014

⁶⁰ Socialstyrelsen (2014) Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2013

⁶¹ Handisam (2014) Rivkraft enkät 4 (257 svarande med LSS-insats)

⁶² Försäkringskassan (2013) Socialförsäkringen i siffror 2013

⁶³ Försäkringskassan (2014) Statistik assistansersättning

Sedan 2008 beviljas färre nya ansökningar om assistansersättning och fler avslag gavs vid ny prövning. En förklaring till den tydliga förändringen från 2009 är att tolkningen av begreppet grundläggande behov, som finns i LSS har ändrats och tydliggjorts bland annat genom en dom i Regeringsrätten, numera Högsta förvaltningsdomstolen.⁶⁴

Socialstyrelsen uppmärksammar i sin rapport det stora flödet till och från insatsen. En kartläggning visar att 11 procent av de personer vars beslut om LSS upphörde fick insatser genom Socialtjänstlagen, 26 procent fick andra insatser enligt LSS till exempel bostad med särskild service och 58 procent fick varken insatser enligt SoL eller LSS.⁶⁵ Det finns ingen analys om hur verksamheterna uppfyller behoven för de som blir av med personlig assistans. Det är en stor skillnad på hemtjänst, som har mer fokus på omsorg, och på personlig assistans som mer stödjer delaktighet i samhället.

Rivkraft visar att det bland personer som har personlig assistans finns en oro över att vid en ny bedömning förlora sin assistans. Det kan finnas en risk för att oron över att förlora sin assistans tack vare att man har förbättras kan motverka rehabiliteringsinsatser. En av fyra av de personer i Rivkraft som uppgett att de har eller har haft en LSS-insats har blivit av med denna. Som skäl säger de att behovet har förändrats eller upphört. Det kan också bero på att man inte tycker sig ha haft nytta av hjälpen. En av fyra i denna grupp säger att de önskat insatsen men vid en ny bedömning blivit av med sin ledsagning eller assistans. Flera uppger att de istället fått insats via Socialtjänstlagen.⁶⁶

Denna oro av omprövningarna som sker varje år, skapar en otrygghet och psykisk stress för mig och mina anhöriga. Då jag har beslut på klockade minuter på vad insatsen ska användas till, gör det att jag får leva i princip som en robot och inte som en flexibel människa. Hela systemet med massmedias och myndigheternas jakt på fuskare får mig att känna mig som en brottsling [...] Det innebär att all rehabilitering känns helt meningslöst. För jag får ju mer hjälp ju mer "vårdpaket" jag är. Kan man stoppa gaffeln i käften, så fine, så behöver man inte LSS, då tillhör man inte personkrets tre utan får punktinsatser via hemtjänst.

Citat ur Rivkraft

I en undersökning säger fyra av fem socialchefer i kommunerna att de märkt av Försäkringskassans striktare bedömningar. Fyra av tio socialchefer upplever att de på grund av ekonomin har svårt att uppfylla lagstiftningen.⁶⁷

⁶⁴ Inspektionen för socialförsäkringen (2012) Utfall av beslut om statlig assistansersättning

⁶⁵ Socialstyrelsen (2014) Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst 2014

⁶⁶ Handisam (2014) Rivkraft 4 (88 svarande har haft men blivit av med LSS-insats)

⁶⁷ Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (2013) Svenska staten sviker de svagaste

För att se till att beviljade LSS-insatser fungerar är det viktigt med uppföljning av insatserna. Det är dessutom kommuner skyldiga att göra. Trots det följer endast 15 procent av kommunerna och stadsdelarna upp samtliga beslut om bostad med särskild service för vuxna. År 2012 var det 11 procent. Inom daglig verksamhet har andelen kommuner och stadsdelar som följer upp samtliga beslut ökat från 13 till 17 procent det senaste året.⁶⁸

Olika villkor i sjukvården

Hälsan för personer med funktionsnedsättning är generellt sämre än hos övriga i befolkningen. Personer med psykisk funktionsnedsättning har en ökad dödlighet i sjukdomar som bröstcancer, diabetes, hjärtinfarkt och stroke. En orsak kan vara att de i större utsträckning avstår från att söka vård. För bröstcancerpatienter är risken att dö mer än dubbelt så stor för personer som har insatser enligt LSS jämfört med andra bröstcancerpatienter. Kunskapen om skillnaderna har spridits på olika sätt under det senaste året men det behöver även resultera i mer konkreta åtgärder.

Det finns stora skillnader i resurser till barn- och ungdomshabilitering i olika delar av landet. Ännu större skillnader är det inom vuxenhabiliteringen där Socialstyrelsen ifrågasätter om behovet fylls. Det skiljer så mycket som mellan två och åtta per 1 000 invånare som får insatser.⁶⁹

Skillnader i tillgång till hjälpmedel

Väl fungerande hjälpmedel är för många en förutsättning för att kunna vara delaktig i samhället. Vad som klassas som hjälpmedel och vilka regler och avgifter som gäller, skiljer sig mellan olika landsting och kommuner.⁷⁰ Ytterligare kommunaliseringen av hemsjukvården gjort att fler kommuner tagit över hjälpmedelsansvaret från landstingen. Då blir samverkan särskilt viktig.⁷¹ Därför är det positivt att en kartläggning från 2013 visar att kommuner och landsting samverkar när det gäller organisation och regelverk. Det är en viktig förutsättning för att inte olikheterna ska öka.

Hjälpmedel kan i allt större utsträckning ersättas av vanliga konsumentprodukter som till exempel smarta telefoner. Hjälpmedelsinstitutets rapport visar att det går att ta in vanliga konsumentprodukter i hjälpmedels-sortimentet men det krävs särskilda riskanalyser. Inom olika hjälpmedelsområden kommer det troligen bli en kombination av medicintekniska produkter⁷² och vanliga konsumentprodukter som hjälpmedel. En handbok är framtagen⁷³ för att underlätta för kommuner och landsting att utöka sitt

⁶⁸ Socialstyrelsen (2013) Öppna jämförelser

⁶⁹ Socialstyrelsen (2014) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin, delrapport 3

⁷⁰ Hjälpmedelsinstitutet (2012) Hjälpmedel på lika villkor

⁷¹ Hjälpmedelsinstitutet (2013) Kommunaliseringen av hemsjukvården, hur påverkas hjälpmedelsverksamheterna?

⁷² Med medicinteknisk produkt menas i detta sammanhang: En produkt som enligt tillverkarens anvisning ska användas till att påvisa, övervaka, behandla, lindra eller kompensera en skada eller en funktionsnedsättning.

⁷³ Hjälpmedelsinstitutet (2013) Konsumentprodukter som hjälpmedel, En handbok för hälso- och sjukvården

hjälpmedelsutbud med konsumentprodukter om de önskar det. Landstingen och kommunerna kommer också att arbeta rådgivande med ny teknik till dem som köper dessa produkter själva.

Hjälpmedelsinstitutets statistik visar att kvinnor utgör cirka 60 procent av rullstolsanvändarna och männen 40 procent. Det beror främst på att nästan hälften av rullstolsanvändarna är över 80 år. Det är fler män som får elrullstol i förhållande till andelen rullstolsanvändare i de äldre åldersgrupperna. Uppföljning visar även att det finns stora regionala skillnader i andel hjälpmedel per invånare som inte kan förklaras med skillnader i befolkningens sammansättning.⁷⁴

Det finns behov av en långsiktig samlad nationell statistik inom hjälpmedelsområdet. Behovet av statistik blir extra viktigt i framtiden när valfriheten för användare ska öka enligt regeringens förslag.⁷⁵ Regeringen har under 2013 gett Sveriges Kommuner och Landsting i uppdrag att utforma en webbplats där användarna ska kunna hitta och jämföra hjälpmedel. Tjänsten ska finnas på plats sommaren 2014. Behovet av kortare väntetider för hjälpmedel och fritidshjälpmedel för barn uppmärksammas i Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomars enkätundersökning.⁷⁶

Vissa tvingas vänta länge på insatser

Kommunerna är skyldiga att rapportera beslut enligt SoL och LSS som inte verkställs inom tre månader till Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Av de beslut som fattas enligt SoL och LSS är det endast ett fåtal som inte verkställs.

Antalet beslut enligt SoL som inte verkställts har minskat med 60 beslut sedan första mätningen 2012 och är nu nere i 249. Beslut enligt LSS som inte verkställs har också minskat sedan det första mättillfället 2012 då det var 1 868 och är nu nere i 1 596 beslut. Det är andra året i rad som det har minskat.

Det vanligaste beslut enligt LSS som inte verkställs inom tre månader efter det har beviljats är bostad med särskild service för vuxna och kontaktperson. För ungefär 72 procent av dem som väntade på insatsen var väntetiden över sex månader under 2013. Under år 2012 var motsvarande andel 75 procent.

IVO kan ansöka till förvaltningsrätten om att kommunerna ska betala en särskild avgift om insatser inte verkställts i tid. Från 2010 till 2012 har kostnaderna för särskild avgift mer än fördubblats. 2012 var kostnaden cirka 20 miljoner.⁷⁷

⁷⁴ Hjälpmedelsinstitutet (2013) Insamling av data från hjälpmedelscentralernas verksamhetsområde

⁷⁵ Regeringskansliet (2013) Regeringens proposition Mer inflytande för den enskilde i valet av hjälpmedel

⁷⁶ Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar (2013) Hjälpmedel – var god dröj! Årsrapport 2013

⁷⁷ Socialstyrelsen (2014) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin, delrapport 3

Under 2012 gjorde Socialstyrelsen tillsyn i tio kommuner. Den visade att trots de stora problem med väntetider som funnits i många år, har kommunerna inte gjort de åtgärder de kunde göra för att förkorta väntetiderna. De främsta orsakerna är bostadsbrist och personalbrist. Kommunerna behöver arbeta mer förebyggande med att planera för byggande och rekrytera kontaktpersoner.⁷⁸

Ökad satsning på tillgänglig information behövs

Ungefär sex av tio i Rivkraft som har en LSS-insats saknar tillräcklig information från kommunen om de insatser de har rätt till. Cirka sex av tio saknar också tillräcklig information från Försäkringskassan om de insatser de har rätt till.⁷⁹ Rivkraft visar att många är oroliga för en ny bedömning av sin LSS-insats. Därför är det viktigt att kommunerna tillhandahåller rätt information och att den finns i tillgängliga format.

Även om mycket återstår att göra tillhandahåller fler kommuner tillgänglig information på sina webbplatser än tidigare. 40 procent av kommunerna har nu talad information om LSS på sina webbplatser, men endast 7 procent har information på teckenspråk om LSS-insatser. Information om insatser från socialtjänsten i anpassade format saknas också i de flesta kommuner.⁸⁰

Det behövs även mer riktade satsningar för att nå ut till alla. Andelen kommuner som har uppsökande verksamhet till personer med psykisk funktionsnedsättning har minskat från 51 procent till 44 procent. Kommunernas riktade informationssatsningar till gruppen har också blivit färre.⁸¹

Fortfarande många unga i aktivitetsersättning

Försäkringskassan administrerar mycket av det ekonomiska stöd som personer med funktionsnedsättning kan beviljas. Det kan handla om assistansersättning, handikappersättning, vårdbidrag och bilstöd. Antalet personer med handikappersättning har ökat något under det senaste året och var 2013 cirka 63 000 personer.⁸² Av mottagarna för ersättningen var 54 procent kvinnor och 46 procent män. Kvinnor som mottar ersättningen får i genomsnitt två procent lägre ersättning än män.⁸³

⁷⁸ Socialstyrelsen (2013) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin, delrapport 2

⁷⁹ Handisam (2014) Rivkraft enkät 4

⁸⁰ Socialstyrelsen (2013) Öppna jämförelser

⁸¹ Socialstyrelsen (2014) Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst 2014

⁸² Försäkringskassan (2014) forsakringskassan.se

⁸³ Försäkringskassan (2013) Socialförsäkringen i siffror 2013

Antalet unga med aktivitetsersättning⁸⁴ har ökat stadigt de senaste tio åren men ligger 2013 på samma nivå som året innan, drygt 31 000 personer.

Andelen personer som går från aktivitetsersättning till anställning med lönestöd eller ordinarie arbete har följts upp sedan 2006. Uppföljningen visar att utvecklingen har gått i negativ riktning sedan dess.⁸⁵

Psykisk funktionsnedsättning allt vanligare grund för ersättning

Andelen psykiska diagnoser som ligger till grund för vårdbidrag har ökat under 2000-talet. För pojkar är andelen nu 64 procent och för flickor 51 procent. Till största del är det kvinnor som får vårdbidrag även om männens andel ökar något. Andelen män som får vårdbidrag har ökat från 9 procent till 15 procent på 15 år.⁸⁶

Psykiska sjukdomar är den vanligaste diagnosgruppen vid aktivitetsersättning och den har ökat på senare år. Den gruppen står för cirka 85 procent av alla nybeviljade aktivitetsersättningar 2012. För sjukersättningar står psykiska sjukdomar för 40 procent av alla nybeviljade sjukersättningar 2012.⁸⁷

Anhörigas behov av stöd uppmärksammas mer

En utveckling sker av kommunernas arbete med stöd till anhöriga sedan rätten till stöd infördes i SoL. Stödet inom äldreomsorgen har införts tidigare än stödet inom funktionshindersverksamheterna. Nästan 80 procent av kommunerna har tillsatt en speciell tjänst eller funktion för att utveckla stödet till anhöriga. Det är en ökning med 29 kommuner sedan året innan. 91 kommuner har nu rutiner för att informera om anhörigstöd inom funktionshindersområdet, det är en ökning från 51 kommuner från år 2012. Exempel på det stöd som kommunerna erbjuder är enskilda samtal, avlösningshjälp, hälsofrämjande aktiviteter och möjligheter att delta i en anhöriggrupp. Enskilda samtal erbjöds 2013 av 199 kommuner i jämförelse med 153 året innan. Antal kommuner som erbjuder stöd har ökat för alla olika aktiviteter.⁸⁸

Delaktighet och samverkan utvecklas

Genom tillsyn av arbetet med genomförandeplaner vill Socialstyrelsen bidra till att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. 94 procent av de som har insatsen bostad med särskild service och 89 procent av de som har daglig verksamhet har en genomförandeplan. Det är en ökning med drygt

⁸⁴ Aktivitetsersättning får unga, 19 till 29 år, som på grund av skada eller funktionsnedsättning troligen inte kommer att kunna arbeta heltid på minst ett år.

⁸⁵ Försäkringskassan (2014) Försäkringskassans svar på uppdraget En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016

⁸⁶ Försäkringskassan (2013) Socialförsäkringen i siffror 2013

⁸⁷ Försäkringskassan (2013) Socialförsäkringen i siffror 2013

⁸⁸ Socialstyrelsen (2014) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin, delrapport 3

1 procent sedan 2012. Personer som har beviljats LSS-insatser ska få en individuell plan. Antal kommuner som ger en individuell plan har ökat från 57 procent 2012 till 62 procent 2013.

Personer som har LSS-insatser har ofta insatser från flera olika håll så att samverka är väldigt viktigt för att det ska fungera bra.

Det vanligaste är att kommunerna samverkar på ledningsnivå med psykiatri, en samverkansform som har ökat under det senaste året. Däremot är det mindre vanligt att kommunerna samverkar med habiliteringen, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Det finns också stora regionala skillnader när det gäller samverkan.⁸⁹

Kompetens viktig för barns delaktighet

Personalens kompetens är viktig för att barn och ungdomar, oavsett funktionsnedsättning ska bli lyssnade på och kunna få inflytande över sin vardag. Socialstyrelsen och IVO har haft fokus på personalens kompetens vid inspektioner i 195 verksamheter där cirka 990 barn och ungdomar bor. IVO gör bedömningen att var femte föreståndare behöver mer utbildning för sitt uppdrag. Vid inspektionen framkom också personalens behov av kompetensutveckling om bland annat Alternativ Kompletterande Kommunikation (AKK) och FN:s barnkonvention.⁹⁰

Barnperspektivet. Ingen har någonsin brytt sig om att försöka prata med mig. De pratar bara med mamma om mig.

Citat ur Rivkraft

⁸⁹ Socialstyrelsen (2013) Öppna jämförelser

⁹⁰ Socialstyrelsen (2014) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin, delrapport 3

”

Jag är sjukpensionär men har ibland mycket tid över och inget att göra. Jag har inga vänner och bekanta som är daglediga. Jag hamnar utanför gemenskapen och tappar det sociala nätverket.

Citat ur Rivkraft

Folkhälsa

Fakta i korthet

- Det är tio gånger vanligare att personer med funktionsnedsättning upplever sin hälsa som dålig, 20 procent jämfört med 2 procent bland övriga.
- 29 procent av personer med funktionsnedsättning saknar kontantmarginal, jämfört med 17 procent bland övrig befolkning.
- Det är mer än dubbelt så vanligt att personer med funktionsnedsättning har en stillasittande fritid jämfört med övrig befolkning.
- 21 procent av personer med funktionsnedsättning har ingen nära vän, jämfört med 12 procent bland övriga.
- Många kommuner efterlyser riktlinjer och vägledning inom området folkhälsa och funktionsnedsättning.

Inriktningsmål för folkhälsopolitiken

- Uppföljningen av hälsans bestämningsfaktorer bör uppmärksamma hälsan för personer med funktionsnedsättning.
- Uppföljningen av det hälsofrämjande och förebyggande arbetet nationellt, regionalt och lokalt ska omfatta hur detta inkluderar personer med funktionsnedsättning.

Sammanfattande analys

En god folkhälsa är grunden i ett hållbart samhälle och möjliggör en god samhällsekonomi och välfärd. Artikel 25 i FN-konventionen slår fast att personer med funktionsnedsättning har rätt till bästa möjliga hälsa och att inte utsättas för diskriminering.

På de flesta områden som rör folkhälsa visar statistiken att personer med funktionsnedsättning har sämre levnadsvillkor. Den totala livssituationen för personer med funktionsnedsättning påverkar hälsan. Den högre ohälsan skulle därför kunna förändras med samhällsinsatser. De hinder som finns för personer med funktionsnedsättning inom nyckelområden som utbildning och arbetsmarknad påverkar sociala relationer, ekonomi, levnadsvanor och hälsa. Fortfarande är många miljöer otillgängliga och försvårar möjligheten till motion och andra hälsofrämjande aktiviteter.

Folkhälsomyndighetens mätningar har ökat kunskapen om folkhälsan för personer med funktionsnedsättning. Det finns inget som tyder på att situationen förbättras utan allt pekar på att utvecklingen står still. Därför behöver insatser utvecklas för att förbättra folkhälsan. Det är särskilt viktigt då många kommuner efterlyser stöd och vägledning för insatser inom folkhälsoområdet. Folkhälsomyndighetens arbete bör därför inte begränsas till uppföljning utan även utgå från att genomföra och rikta insatser för att stärka folkhälsan.

Folkhälsoperspektivet behöver integreras i olika politikområden som utbildning och arbetsmarknad. Fler hälsofrämjande och förebyggande insatser för personer med funktionsnedsättning behövs också.

Den goda uppföljningen visar att folkhälsan är sämre för personer med funktionsnedsättning, vilket i sin tur visar att Sverige inte lever upp till FN-konventionen och rätten till bästa möjliga hälsa. Nu behöver insatser genomföras för att förändra den situationen.

Eftersom motion ofta skrivs ut ”på recept” av husläkaren, vore det bra om kostnaden gick under högkostnadsskyddet.

Citat ur Rivkraft

Lägesbeskrivning

Hälsan sämre hos många personer med funktionsnedsättning

Det är tio gånger så vanligt att personer med funktionsnedsättning upplever sin hälsa som dålig, 20 procent jämfört med 2 procent bland övriga.⁹¹ Det kan finnas en viss förklaring i själva funktionsnedsättningen men en stor del kan kopplas till livsvillkor och levnadsvanor. Att ha en plats i samhället med möjligheten till sociala relationer, en stabil ekonomi och bra levnadsvanor ger en bättre hälsa. De hinder som finns för personer med funktionsnedsättning inom nyckelområden som utbildning och arbetsmarknad behöver undanröjas. Det är en orimlig skillnad i upplevd hälsa, och den har inte förändrats sedan en mätning som genomfördes för åren 2005–2007.⁹²

Det är nästan hälften så vanligt att personer med funktionsnedsättning upplever att de har bra hälsa, 41 procent jämfört med 81 procent för övrig befolkning. Nedsatt psykiskt välbefinnande är dubbelt så vanligt hos personer med funktionsnedsättning än bland övriga, 28 procent jämfört med 14 procent. Dessutom är det mer än dubbelt så vanligt att personer med funktionsnedsättning har dålig tandhälsa jämfört med övrig befolkning.

Det är mer än fem gånger så vanligt med svåra ryggsmärtor hos personer med funktionsnedsättning än bland övriga. Personer med funktionsnedsättning har svåra sömnbesvär fem gånger så ofta jämfört med övrig befolkning.

Även barn med funktionsnedsättning har sämre hälsa än andra barn och unga. De har oftare ont i magen, ont i huvudet, svårt att sova och dålig aptit.⁹³ Dessutom känner sig barn och unga med funktionsnedsättning oftare ledsna, 20 procent jämfört med 9 procent av övriga barn och unga.⁹⁴ Föräldrar till barn med funktionsnedsättning har hälsoproblem i större utsträckning än andra föräldrar. Särskilt är det kvinnorna som har en sämre hälsa.⁹⁵

Vissa grupper särskilt utsatta

Uppföljningen visar att personer med funktionsnedsättning har sämre förutsättningar på de flesta områden som rör folkhälsan. Den visar även att det finns ytterligare grupper som, i kombination med funktionsnedsättningen, är särskilt utsatta. Kvinnor, äldre och personer födda utomlands har på de flesta områden ytterligare sämre folkhälsa än övriga.

⁹¹ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, delrapportering av regeringsuppdrag

⁹² Statens folkhälsoinstitut (2008) Onödig ohälsa

⁹³ Statens folkhälsoinstitut (2012) Hälsa och välfärd bland barn och unga med funktionsnedsättning

⁹⁴ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om barns levnadsförhållanden www.scb.se/barnulf

⁹⁵ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

Bland utrikesfödda personer med funktionsnedsättning är det betydligt vanligare att ha en stillasittande fritid, att röka, att skatta sin hälsa som dålig och att ha ett dåligt psykiskt välbefinnande. Kvinnor med funktionsnedsättning har oftare än män med funktionsnedsättning en dålig hälsa. Dessutom har kvinnorna mer sömnbesvär, mer svår värk och är oftare stressade.

Bland äldre utmärker sig personer med funktionsnedsättning genom att de oftare har nedsatt psykiskt välbefinnande och en stillasittande fritid. De personer som har svår ångslan, oro eller ångest är den grupp som har sämst hälsa, lägst inkomst och den största stressen.⁹⁶

Många har ansträngd ekonomi

Många personer med funktionsnedsättning har ansträngd ekonomi. Det kan bero på att de i högre grad än övrig befolkning är låginkomsttagare. 21 procent av personer med funktionsnedsättning har varit i ekonomisk kris jämfört med 13 procent bland övriga. 29 procent saknar kontantmarginal jämfört med 17 procent bland övrig befolkning.⁹⁷

Bland personer med funktionsnedsättning som har svår ångslan, oro och ångest saknar mer än hälften kontantmarginal och har varit i ekonomisk kris.⁹⁸ Personer med psykisk funktionsnedsättning är en mycket utsatt grupp i samhället. Uppföljning visar att dessa personers ekonomiska förhållanden konstant har försämrats under de senaste årtiondena.⁹⁹

Sämre förutsättningar försvårar goda levnadsvanor

Motion och fysisk aktivitet är hälsofrämjande och medför både fysiska och psykiska fördelar. En stillasittande fritid ökar risken för ohälsa. 24 procent av personer med funktionsnedsättning har en stillasittande fritid jämfört med 10 procent bland övriga.¹⁰⁰ Nästan var fjärde person med funktionsnedsättning har inte motionerat alls på fritiden under det senaste året, att jämföra med var tionde person bland övriga.¹⁰¹ Övervikt är lika vanligt bland personer med funktionsnedsättning som hos övriga. Fetma är dock ungefär dubbelt så vanligt bland personer med funktionsnedsättning jämfört med övrig befolkning.

⁹⁶ Statens folkhälsoinstitut (2013) Särskild framtagning ur Nationella folkhälsoenkäten.

⁹⁷ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, delrapportering av regeringsuppdrag

⁹⁸ Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskild framtagning

⁹⁹ Hjärnkoll (2013) Minuskontot

¹⁰⁰ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

¹⁰¹ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

Att personer med funktionsnedsättning motionerar mindre kan förklaras med att många av de miljöer där motion utövas inte är fullt tillgängliga. 75 procent av kommunerna uppger att deras badanläggningar är tillgängliga och 79 procent att sporthallarna är det. För friluftsanläggningar uppger endast 29 procent av kommunerna att de är tillgängliga.¹⁰²

Svår stress är betydligt vanligare bland personer med funktionsnedsättning och kvinnorna är precis som befolkningen i stort något mer stressade än män. Att röka dagligen är vanligare bland personer med funktionsnedsättning, 16 procent jämfört med 10 procent bland övriga.¹⁰³

Lågt socialt deltagande

Att ha vänner och ett socialt sammanhang är en viktig faktor för att uppleva god hälsa och livskvalitet. Personer med funktionsnedsättning har ett lägre socialt deltagande jämfört med övrig befolkning, 35 procent jämfört med 17 procent.¹⁰⁴ Det är generellt sett mindre vanligt bland personer med funktionsnedsättning att umgås med andra. 21 procent saknar en nära vän, jämfört med 12 procent bland övriga.¹⁰⁵ Att öka delaktigheten där människor vanligtvis skaffar vänner som i skolan, idrottsföreningar eller på arbetsplatsen är ett viktigt förebyggande arbete.

Det finns tydliga samband mellan psykisk ohälsa i form av svår ångslan, oro eller ångest och bristande sociala relationer och hälsa. Att stödja kontakter och fysisk aktivitet är sådant som kan minska risken för att människor utvecklar psykisk ohälsa.¹⁰⁶

I studien ”Barn äger” beskriver många av barnen en fritid utan aktiviteter och utan kamrater. De har på grund av sin funktionsnedsättning svårt att delta i gruppaktiviteter och har inte samma möjlighet att hitta alternativa aktiviteter för en rimlig kostnad.¹⁰⁷

Jag blir sittandes mycket själv i min lägenhet eftersom det inte finns tillräckligt med bra personal under helgerna. Det bidrar till att jag känner mig ensam och nedstämd. Oftast får mina föräldrar hämta mig så jag får bo hos dem över helgerna när jag inte orkar vara ensam mer.

Citat ur Rivkraft

¹⁰² Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹⁰³ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, delrapportering av regeringsuppdrag

¹⁰⁴ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

¹⁰⁵ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

¹⁰⁶ Hjärnkoll (2013) Sociala relationer och ohälsa

¹⁰⁷ Handisam (2014) Barn äger – slutsater och förslag

”

Jag använder rullator. På grund av det måste jag ofta gå in genom en annan ingång än resten av mitt sällskap. Det känns diskriminerande. Eller när det finns höga trappor "men vi kan hjälpa dig". Bygg en ramp eller hiss istället!

Citat ur Rivkraft

Fysisk tillgänglighet

Fakta i korthet

- 11 procent av kommunerna genomför inte tillsyn utifrån plan- och bygglagen trots att de är skyldiga att göra det.
- 31 procent av deltagarna i Rivkraft upplever att de hindras att handla på grund av bristande tillgänglighet i butiker.
- En av fyra personer i Rivkraft upplevde brister i tillgängligheten vid riksdagsvalet 2010.
- 54 procent av kommunerna ställer krav på fysisk tillgänglighet i upphandlingar.
- Bland personer i Rivkraft uppger 39 procent att de ofta eller alltid hindras av brister i tillgängligheten vid kulturella aktiviteter.

Inriktningsmål för ökad fysisk tillgänglighet

- Den fysiska tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning ska förbättras, bland annat genom att enkelt avhjälpna hinder undanröjs.

Sammanfattande analys

Fysisk tillgänglighet är en förutsättning för att kunna ta del av andra rättigheter, det slår artikel 9 i FN-konventionen fast. Den nya diskrimineringslagen mot bristande tillgänglighet föreslås träda i kraft den första januari 2015. Det tydliggör att fysisk tillgänglighet också är en rättighet i sig själv.

Att gator, torg, byggnader och andra fysiska miljöer är tillgängliga är avgörande för att många människor ska kunna vara delaktiga i samhället. Arbetet med att öka den fysiska tillgängligheten går långsamt. Trots att lagstiftningen om enkelt avhjälpna hinder nu funnits i elva år kvarstår många hinder. Dessa gör att personer med funktionsnedsättning inte kan delta i samhället på lika villkor.

För att utvecklingen ska ta fart behövs tydligare organisation och styrning av arbetet från både Boverket, länsstyrelser och kommuner. Det handlar om att systematiskt identifiera och åtgärda hinder i den fysiska miljön. För att se till att detta genomförs behöver kommuner förbättra sitt tillsynsarbete. Det är allvarligt att 11 procent av kommunerna inte bedriver någon tillsyn av tillgängligheten alls, trots att de är skyldiga att göra det.

Samtidigt pågår många positiva insatser för att öka tillgängligheten. Kommuner är duktiga på att använda tillståndsgivande som ett styrmedel. Det är inte heller ovanligt att kommunerna ställer krav på tillgänglighet vid upphandlingar. Ett annat effektivt verktyg är Kulturrådets metod att ställa krav på att kulturinstitutioner måste åtgärda enkelt avhjälpna hinder för att få bidrag.

Tydligare skyltning, bättre ljudmiljö och bredare gångar i butiker är exempel på åtgärder som gynnar alla. Särskilt ökar en god tillgänglighet möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att tillgodose sig andra rättigheter och att delta i samhället på lika villkor.

Jag önskar att det på alla offentliga lokaler fanns hörslingor.
Det underlättar mycket för att kunna delta.

Citat ur Rivkraft

Lägesbedömning

Fysisk tillgänglighet en förutsättning för delaktighet

Fysisk tillgänglighet är en viktig del i alla politikområden. Om en verksamhet eller lokal har brister i den fysiska tillgängligheten utesluts människor från att delta i samhället. Det handlar om att alla ska kunna ta sig in i och ta del av verksamheter och lokaler som exempelvis skolor, vårdcentraler och butiker.

Bland personer med funktionsnedsättning i undersökningspanelen Rivkraft har 59 procent upplevt brister i tillgängligheten vid idrottsevenemang och 39 procent uppger att de ofta eller alltid hindras av brister i tillgängligheten vid kulturella aktiviteter.¹⁰⁸ Dessutom upplever 31 procent att de hindras att handla på grund av bristande tillgänglighet i butiker.¹⁰⁹ Det är tydligt att brister i den fysiska miljön påverkar människors möjligheter till delaktighet.

Om regeringens förslag antas av riksdagen ska den nya diskrimineringslagen om tillgänglighet börja gälla den första januari 2015.¹¹⁰ Det innebär att personer som hindras på grund av bristande tillgänglighet enligt lagen kan få upprättelse för denna diskriminering. Om den som ansvarar för hindret fälls får denne betala diskrimineringsersättning till den som anmält diskrimineringen. För att avgöra om diskrimineringsersättning ska utgå görs en skälighetsbedömning utifrån de krav på tillgänglighet som följer av regelverk som exempelvis plan- och bygglagen. Ur ett rättighetsperspektiv är detta ett genombrott. Var och en får nu möjlighet att själv påverka sin rätt vilket är ett krav enligt FN-konventionen.

Tydliga strukturer och mål framgångsfaktorer för kommuner

Kommunerna har en mycket viktig roll i att öka den fysiska tillgängligheten i samhället. De ansvarar för verksamheter som utgör en stor del av människors vardag, exempelvis skolor, allmänna platser samt kultur- och idrottslokaler.

40 procent av kommunerna har mätbara mål för att öka den fysiska tillgängligheten. I 90 procent av dessa kommuner är målen förankrade med den politiska ledningen och 93 procent följer upp arbetet mot målen. Att ha mål för arbetet är en framgångsfaktor för arbetet i stort. Exempelvis är det vanligare bland kommuner med mätbara mål att inventera och åtgärda brister i tillgängligheten.

En annan framgångsfaktor är att använda FN-konventionen som ett verktyg i arbetet. 68 procent av kommunerna gör detta på något sätt och det vanligaste är att konventionen finns med i politiskt antagna styrdokument. Bland de kommuner som använder FN-konventionen är arbetet starkare i stort och de

¹⁰⁸ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

¹⁰⁹ Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

¹¹⁰ Arbetsmarknadsdepartementet (2014) Bristande tillgänglighet som en form av diskriminering

är exempelvis bättre på att hantera synpunkter från medborgare om tillgängligheten och att vidta åtgärder kring den fysiska tillgängligheten i vallokaler.

61 procent av kommunerna har en handlingsplan som redogör för vilka aktiviteter som kommunen ska genomföra för att öka den fysiska tillgängligheten. För ett framgångsrikt arbete med att öka den fysiska tillgängligheten behövs också samverkan mellan kommunens förvaltningar. 46 procent av kommunerna har en formaliserad struktur för sådan samverkan.¹¹¹

Tillsynsarbetet behöver stärkas

Enkelt avhjälpbara hinder är brister i den fysiska miljön som är rimliga att åtgärda med hänsyn till praktiska och ekonomiska förutsättningar. Det kan exempelvis handla om kontrastmarkeringar, mindre nivåskillnader eller skyltning. Det betyder att åtgärdande av enkelt avhjälpbara hinder endast utgör en del i att göra den fysiska miljön tillgänglig fullt ut för alla. Lagstiftningen om att enkelt avhjälpbara hinder ska åtgärdas i befintliga allmänna lokaler och platser har funnits sedan 2003. Trots det finns många enkelt avhjälpbara hinder kvar.

En granskning från 2010 visar att endast 55 procent av de enkelt avhjälpbara hindren är undanröjda. Genomgången visar att det finns stora variationer mellan olika kommuners arbete med att åtgärda hindren men också stora skillnader mellan olika typer av platser eller byggnader.¹¹²

För att se till att fastighetsägare eller verksamhetsutövare åtgärdar de enkelt avhjälpbara hindren har alla kommuner ansvar för tillsyn. Det är vanligast att tillsyn bedrivs mot kommunala verksamheter, det gör 76 procent av kommunerna jämfört med 67 procent mot kommunala bolag och 64 procent mot privata aktörer. 11 procent av kommunerna genomför inte tillsyn mot vare sig kommunala verksamheter, kommunala bolag eller privata aktörer. Kommunerna har även möjlighet att sanktionera fastighetsägare eller verksamhetsutövare som inte åtgärdat enkelt avhjälpbara hinder. Denna möjlighet används dock endast av 39 procent av kommunerna.¹¹³

Då arbetet går långsamt är det positivt att Boverket samordnat och förtydligat föreskrifterna om enkelt avhjälpbara hinder. Förändringarna träder i kraft den 1 juli 2014.¹¹⁴

Tillgängliga vallokaler en fråga om demokrati

Under 2014 genomförs både val till EU-parlamentet och riksdagsvalet. För att alla ska kunna utnyttja sin demokratiska rättighet är tillgängligheten

¹¹¹ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹¹² Sveriges Kommuner och Landsting (2011) Enkelt avhjälpbara hinder

¹¹³ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹¹⁴ Boverket (2014) Enkelt avhjälpbara hinder www.boverket.se

en förutsättning. Det handlar bland annat om den fysiska tillgängligheten i vallokaler samt att röstkort och röstsedlar är tillgängliga. I det arbetet har både Valmyndigheten och kommunerna ett stort ansvar. Bland de svarande i Rivkraft uppgav en fjärdedel att de upplevde brister i tillgängligheten vid valet 2010. Av dessa hade hälften antingen svårt att ta sig in i eller att ta sig runt i lokalen. Dessutom hade en fjärdedel svårt att komma in bakom och använda röstskärmen. Flera personer avstod helt från att rösta på grund av bristande tillgänglighet.¹¹⁵

Innan årsskiftet svarade kommunerna på frågan om de har vidtagit åtgärder för att de vallokaler som ska användas under året ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Endast 52 procent svarade ja på frågan, trots att det i år är första gången kommunerna ska garantera att vallokalerna är tillgängliga.

Rätt från början viktigt vid nybyggnation

Det är bättre och billigare att göra rätt direkt än att åtgärda fel i efterhand. Vid nybyggnation är det därför viktigt att tillgängligheten finns med i hela plan- och byggprocessen. 85 procent av kommunerna har rutiner för hur fysisk tillgänglighet ska beaktas gällande bygglov, men endast 35 procent har rutiner gällande översiktsplaner.

För att nybyggen ska bli tillgängliga behövs också sakkunnig kompetens. Det är positivt att 76 procent av kommunerna genomför utbildning om fysisk tillgänglighet för tjänstemän inom kommunen. Drygt hälften av kommunerna säkerställer också rutinmässigt sakkunnig kompetens om tillgänglighet vid nybyggnationer medan det hos en tredjedel av kommunerna sker vid enstaka tillfällen.¹¹⁶

Många kommuner använder tillståndsgivning som styrmedel

Att använda möjligheten att yttra sig kring fysisk tillgänglighet vid tillståndsgivning är ett effektivt styrmedel kommuner kan använda för att öka den fysiska tillgängligheten. Det är positivt att 80 procent av kommunerna gör detta vid etablering av nya verksamheter som exempelvis uteserveringar. Dessutom utnyttjar 61 procent av kommunerna den möjligheten vid användande av allmän plats för evenemang som festivaler och konserter.

Ett annat effektivt styrmedel är att ställa krav på fysisk tillgänglighet vid upphandlingar. Det gör 55 procent av kommunerna. Det handlar främst om krav vid nybyggnation eller ombyggnation av allmänna platser eller lokaler.

¹¹⁵ Handisam (2014) Rivkraft enkät 4

¹¹⁶ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

Både kommunala och privata bostäder behöver inventeras

För att få kunskap om tillgängligheten i bostäder och vilka åtgärder som behövs är inventering ett viktigt verktyg. 2013/2014 har 12 procent av kommunerna inventerat flerbostadsbeståndet ur tillgänglighetssynpunkt. Det är något fler än tidigare men visar att kommunernas arbete behöver ta fart. Därför är det positivt att det sedan den 1 februari 2014 finns möjlighet för kommuner att söka statsbidrag för att inventera tillgängligheten i flerbostadshusbeståndet.¹¹⁷

Endast 30 procent av kommunerna genomför inventeringar av den fysiska tillgängligheten i det kommunala bostadsbeståndet och 75 procent av dessa åtgärder brister med utgångspunkt i inventeringarna. Än färre kommuner, endast 5 procent, inventerar det privata bostadsbeståndet.¹¹⁸ Mycket ansvar vilar därför på enskilda fastighetsägare att inventera brister i tillgängligheten men uppföljning saknas för deras arbete.

Personer med funktionsnedsättning kan ansöka om bostadsanpassningsbidrag för att få sin bostad anpassad efter behov. En granskning som Boverket genomförde 2012 visar att det finns stora brister i kommuners hantering av bidraget. I 50 procent av ärendena fattas skriftliga beslut först efter det att åtgärder utförts och i vissa fall saknas skriftliga beslut helt. Dessutom saknas ofta offert eller kostnadsberäkning. Skillnaderna i hanteringen av bidraget är stora mellan olika kommuner. Generellt sätt har kommuner med färre invånare fler brister i hanteringen jämfört med större kommuner.¹¹⁹

Vanligast att bibliotek och sporthallar inventeras

Även för kommunala anläggningar och lokaler är inventering ett viktigt verktyg för att få kunskap om tillgängligheten och vilka åtgärder som behövs. Det är vanligast att kommuner inventerar bibliotek och sporthallar, det gör ungefär nio av tio kommuner. Däremot är det betydligt färre kommuner som inventerar tillgängligheten i konserthus, friluftsanläggningar och publika lokaler. Det gör drygt hälften av kommunerna. Bland de kommuner som inventerar tillgängligheten i lokaler arbetar nästan alla med att åtgärda brister i tillgängligheten utifrån inventeringarna.

Det är i princip omöjligt att ta sig upp på scener om man vill spela musik. Alla spelställen är oftast dåligt anpassade.

Citat ur Rivkraft

¹¹⁷ Boverket (2014) Strategin för genomförandet av funktionshinderspolicen 2011–2016 – redovisning 2013

¹¹⁸ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹¹⁹ Boverket (2013) Kommunernas handläggning av bostadsanpassningsbidraget

Tillgängligheten i kommunala lokaler och anläggningar står still

För att öka delaktigheten i kultur och idrott behöver de anläggningar där verksamheter bedrivs vara fysiskt tillgängliga. Det gäller både för utövare och besökare. En stor del av kultur- och idrottsverksamheterna bedrivs i anläggningar eller lokaler som ägs av Sveriges kommuner. Därför är kommunernas arbete med att öka tillgängligheten i dessa mycket viktigt för att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta.

Uppföljning visar att det finns stora olikheter i tillgängligheten till olika typer av anläggningar och lokaler. 94 procent av kommunerna uppfattar att deras bibliotek är fysiskt tillgängliga medan endast 29 procent uppfattar att kommunens friluftsanläggningar är det.¹²⁰ Uppföljningen visar också att det är färre kommuner som uppfattar sina lokaler och anläggningar som tillgängliga 2014 jämfört med 2012. Det kan dels bero på att kännedomen om vad tillgänglighet innebär har ökat, dels att tillgängligheten inte har förbättrats sedan 2012.

Tabell 2. Fysisk tillgänglighet i kommunala anläggningar och lokaler 2012 och 2014

Typ av lokal	Till fullo eller i stor utsträckning tillgängligt, andel kommuner i procent	
	2012	2014
Bibliotek	95	94
Badanläggningar	77	75
Musik- och kulturskolans lokaler	63	59
Museum	55	47
Friluftsanläggningar	32	29

Den fysiska tillgängligheten på myndigheter förbättras

De statliga myndigheterna ska verka för att deras lokaler är fysiskt tillgängliga. Det är särskilt viktigt för att alla medborgare ska kunna besöka myndigheterna. Dessutom ska staten vara ett föredöme för övriga samhället.

86 procent av myndigheterna har inventerat alla eller en stor del av sina lokaler ur ett tillgänglighetsperspektiv. Det är 3 procent fler än 2013. Det är också fler myndigheter som åtgärdat en stor del eller alla brister i publika utrymmen, 78 procent jämfört med 74 procent 2013.¹²¹

¹²⁰ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹²¹ Myndigheten för delaktighet (2014) www.mfd.se, Öppna jämförelser i staten

”

Varje tisdag rider jag. Det är en buss som kommer och hämtar mig till ridningen. Busschauffören hjälper mig med väskan och rullstolen hamnar i bagageutrymmet.

Citat ur Barn äger

Transport

Fakta i korthet

- Andelen fordon i kollektivtrafiken med rullstolsplats har ökat med 22 procent på ett år, från 68 till 90 procent.
- Under 2013 åtgärdades tillgängligheten på 35 busshållplatser.
- Samtliga regionala kollektivtrafikmyndigheter ställer krav på tillgänglighet och användbarhet vid upphandling av bussar.
- 23 procent av de järnvägsstationer som enligt plan ska vara tillgängliga år 2021 har åtgärdats.
- 13 av 21 regionala kollektivtrafikmyndigheter använder FN-konventionen i arbetet med att öka tillgängligheten och användbarheten i transportsystemet.

Inriktningsmål för transportpolitiken

- Transportsystemet utformas så att det är användbart för personer med funktionsnedsättning.

Sammanfattande analys

I artiklarna 19 och 20 i FN-konventionen fastslås rätten till att kunna resa. Artiklarna beskriver rätten att kunna ta del av samhällsservice och rätten till personlig rörlighet. Artikel 9 om tillgänglighet fastslår också att personer med funktionsnedsättning har rätt till att kunna använda transportsystemet på lika villkor. Att inte kunna resa på lika villkor leder till svårigheter att ta sig till arbete, skola, fritidsaktiviteter eller att kunna träffa vänner och familj.

Tillgängligheten, och därmed användbarheten, för personer med funktionsnedsättning ökar för varje år. Varje år blir fler och fler fordon i kollektivtrafiken tillgängliga. Det gäller även bytespunkter, det vill säga platser där man byter buss, tåg eller spårvagn. Inom transportområdet finns tydliga lagar och mål för att transportsystemet ska fungera för alla oavsett funktionsförmåga. Men trots att utvecklingen går åt rätt håll går det för långsamt. För få bytespunkter åtgärdas och det finns fortfarande fordon som inte är tillgängliga.

Sedan ett par år tillbaka finns regionala kollektivtrafikmyndigheter som ansvarar för stora delar av kollektivtrafiken. De flesta av kollektivtrafikmyndigheterna har en hög medvetenhet kring tillgänglighet och användbarhet. Flertalet har mål och handlingsplaner, samverkar med andra aktörer och utbildar sin personal. Det betyder att det finns bra förutsättningar för att tillgängligheten och användbarheten i kollektivtrafiken kommer att fortsätta öka, förhoppningsvis i ett snabbare tempo än hittills.

Många människor är också beroende av en fungerande färdtjänst och att kvaliteten på färdtjänsten är hög. Framför allt är det viktigt att minska tillstånd och resor inte enbart ses som ett tecken på att kollektivtrafiken blir mer tillgänglig och användbar. Det handlar om att säkerställa att också personer med behov av färdtjänst kan resa på lika villkor.

För att utvecklingen ska skyndas på inom transportområdet krävs att tillräckligt med medel avsätts för att åtgärda bytespunkter, att de olika aktörerna inom transportområdet samverkar och att fordon, biljettautomater, informationssystem utformas redan från början för att vara tillgängliga och användbara för alla. Det krävs också att ett hela resan-perspektiv ingår, det vill säga att en resa måste fungera från det att man lämnat sitt hem till man nått sitt mål. Det är viktigt att se vad problem i resandet får för konsekvenser i vardagen.

Det långsamma tempot gör att det är en bra bit kvar innan rätten till att kunna resa är säkerställd för alla, inklusive personer med funktionsnedsättning.

Lägesbeskrivning

Många olika aktörer med ansvar

Att kunna resa till jobbet, skolan eller fritidssysselsättningen är en förutsättning för att vi ska få vardagen att fungera. Det finns mängder av olika transportslag och möjligheter inom kollektivtrafiken. Därmed finns också många olika aktörer som kommuner, landsting och myndigheter som är ansvariga för att resorna fungerar för alla.

Sedan 2012 finns en lag som säger att det ska finnas en regional kollektivtrafikmyndighet i varje län.¹²² Dessa ansvarar för stora delar av kollektivtrafiken i respektive län eller region. De är dock inte ensamt ansvariga, i många fall har också kommunen ett ansvar. Ett exempel är färdtjänst där det i vissa län eller regioner är kollektivtrafikmyndigheten som ansvarar helt, i andra fall har kommunen delar av eller hela ansvaret. Ett annat exempel är busshållplatser där kommunerna ansvarar för att dessa är tillgängliga lokalt. Samtidigt finns busshållplatser som tillhör det som kallas för det statliga nätet som Trafikverket ansvarar för.

Inom andra delar av transportområdet finns ännu fler aktörer. Exempelvis privata företag som står för själva utförandet av kollektivtrafiken och statliga bolag som ansvarar för flygplatser. Även Transportstyrelsen och Konsumentverket har ansvar inom transportområdet. En grundförutsättning för att alla ska kunna resa med kollektivtrafiken är att alla de olika aktörerna tar ansvar för sitt område och att de samverkar med varandra. Att det finns en otydlighet kring vem som bär ansvar för tillgänglighet och tillsyn inom transportområdet framgår i den uppföljning som trafikutskottet gjorde 2013.¹²³

Svårare att resa för många med funktionsnedsättning

Jämfört med övrig befolkning så reser personer med funktionsnedsättning mindre. Minst av alla reser de med rörelsenedsättning.¹²⁴ Liknande resultat finns i undersökningen Rivkraft som går till personer med olika funktionsnedsättningar. 60 procent av deltagarna i undersökningen skulle vilja resa oftare med kollektivtrafiken än de gör idag.¹²⁵ Brister i tillgängligheten gör det svårt för många när de ska åka kollektivt. I Rivkraft pekar 51 procent på att tydligare och enklare information skulle underlätta för dem. 32 procent uppger att det finns tillgänglighetsbrister vid bytespunkter samt att det skulle behöva vara lättare att köpa biljetter. Slutligen menar 33 procent att

¹²² Lag (2010:1065) om kollektivtrafik

¹²³ Sveriges Riksdag Trafikutskottet (2013) Hela resan hela året! – En uppföljning av transportsystemets tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning

¹²⁴ Trafikverket (2014) Redovisning av delmålen i En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016, rapportering 2014

¹²⁵ Handisam (2012) Rivkraft enkät 1

service och bemötande behöver bli bättre för att kollektivtrafiken ska fungera för dem.¹²⁶ Dessa hinder gör det omöjligt eller försvårar för många personer med funktionsnedsättning att resa.

Viktiga verktyg för ökad tillgänglighet och användbarhet

För att tillgängligheten och användbarheten ska öka i kollektivtrafiken är det viktigt att det prioriteras, framför allt i kollektivtrafikmyndigheternas arbete. Totalt finns 21 regionala kollektivtrafikmyndigheter, 13 av dessa använder FN-konventionen i sitt arbete med att förbättra tillgängligheten och användbarheten. Att utgå från FN-konventionen stärker synen på att det är en rättighet att alla ska kunna använda kollektivtrafiken. 14 av myndigheterna har mål för ökad tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning.

För att tillgängligheten och användbarheten ska öka inom kollektivtrafiken är upphandling ett viktigt verktyg. Om krav ställs på att fordon och informations-och/eller biljettsystem ska vara tillgängliga kan stora kostnader för att åtgärda i efterhand undvikas. Samtliga kollektivtrafikmyndigheter ställer tillgänglighetskrav i upphandling av bussar. De absolut flesta som använder tåg och spårvagnar ställer också där krav på tillgänglighet. Två tredjedelar av kollektivtrafikmyndigheterna ställer också krav på tillgänglighet vid upphandling av informations- och biljettsystem.¹²⁷ Kollektivtrafikmyndigheterna kan också utfärda sanktioner eller viten om kraven inte följs, något som 15 av kollektivtrafikmyndigheterna gör.

För att kunna arbeta med tillgänglighet och användbarhet är kunskap en nyckel. 13 av kollektivtrafikmyndigheterna har någon gång genomfört utbildning för tjänstemännen om bemötande, tillgänglighet och användbarhet. 17 av dem har genomfört samma sak för de chaufförer som finns anställda. Kunskap är också något som ofta kan hämtas i samverkan med andra. I och med att kollektivtrafiken består av många olika aktörer är samverkan nödvändig. De flesta kollektivtrafikmyndigheterna samverkar med kommunen på olika sätt. De samverkar också med Trafikverket i hög utsträckning. Slutligen samverkar också de flesta kollektivtrafikmyndigheterna med varandra.¹²⁸

Att de flesta kollektivtrafikmyndigheterna arbetar aktivt med krav i upphandling, har mål och handlingsplaner, utbildar sin personal och samverkar med relevanta aktörer är mycket positivt. Om alla kollektivtrafikmyndigheter gör detta finns goda förutsättningar för att arbetet med tillgänglighet och användbarhet går i positivt riktning i framtiden.

¹²⁶ Handisam (2012) Rivkraft enkät 1

¹²⁷ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹²⁸ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

Fler fordon blir tillgängliga och användbara för alla

Andelen fordon som är tillgängliga och användbara fortsätter att öka. Det är inga stora förändringar men utvecklingen går åt rätt håll. Många av de aspekter som gör fordonen mer tillgängliga och användbara för personer med olika funktionsnedsättningar gör det också enklare att resa för de flesta. Exempelvis underlättar låggolv på bussar för personer med barnvagnar eller rullatorer. Detsamma gäller audiovisuella hållplatsutrop som underlättar för många men är helt avgörande för att en person med grav synnedsättning ska kunna resa.

Andelen fordon med låggolv har ökat med 2 procent sedan förra året till 73 procent. Samma ökning gäller för andelen fordon med ramp/lift, 87 procent av fordonen har detta. 72 procent av fordonen har audiovisuellt hållplatsutrop vilket är en ökning med 5 procent sedan förra året. Den största ökningen gäller andelen fordon med rullstolsplats. 90 procent av fordonen har detta i år jämfört med 68 procent förra året. Tåg är den typ av fordon som har bäst tillgänglighet, följt av bussarna.¹²⁹

Tabell 3. Utveckling av tillgängligheten i samtliga fordon i kollektivtrafiken i procent

Tillgänglighetsaspekt	2012	2013	2014
Rullstolsplats	68	68	90
Ramp/lift	84	85	87
Låggolv	70	71	73
Audiovisuellt hållplatsutrop	65	67	72

Tempot i att tillgängliggöra bytespunkter är för lågt

Fordon är inte det enda som måste vara tillgängligt och användbart för att alla ska kunna använda kollektivtrafiken. Inom området brukar ett perspektiv som ser till hela resan vara i centrum. Det pekar på vikten av att alla delar av en resa måste vara tillgängliga. Exempelvis hjälper inte en buss med hållplatsutrop en person som inte kan ta till sig informationen vid busshållplatsen om att bussen är försenad.

Trafikverket ansvarar för att åtgärda bytespunkter inom det statliga nätet, såsom busshållplatser och stationer, så att de blir tillgängliga. Målet till år 2021 är att cirka 2 000 busshållplatser och 150 järnvägsstationer ska ha åtgärdats. Under 2013 åtgärdade Trafikverket 35 busshållplatser av de nu återstående ca 1 300 som ska ha åtgärdats till 2021.¹³⁰ När det gäller järnvägsstationer har 6 stationer åtgärdats under 2013, vilket betyder att 23 procent

¹²⁹ FRIDA Miljö- och fordonsdatabasen (2014) Eftersom FRIDA är under utveckling är inte alla fordon med tillhörande information, i alla län, ännu inlagda i databasen. Siffrorna avser den fordonsinformation som fanns inlagd 2014-04-09.

¹³⁰ Trafikverket (2014) Redovisning av delmålen i En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016, rapportering 2014

av de planerade stationerna har åtgärdats totalt sedan 2010. Enligt Trafikverket är det 106 stationer som återstår, medan Trafikanalys anger att det är 88 stationer som återstår.¹³¹ Oavsett om det är 105 eller 88 stationer så är takten i detta arbete alldeles för låg om målet ska nås. Trafikverket själva menar att det går för långsamt och att det är brist på ekonomiska förutsättningar som gör att takten är långsam. Trafikverket menar att i den plan för transportområdet som ska gälla för åren 2014–2025 är ambitionen att uppfylla målet.

Flera kollektivtrafikmyndigheter uppger att busshållplatserna i det statliga nätet är en utmaning att göra tillgängliga och användbara.¹³² När det gäller kommunerna har också de ett ansvar för bytespunkter i form av busshållplatser som inte ingår i det statliga nätet. 33 procent av kommunerna har mål för att öka tillgängligheten på busshållplatserna. 56 procent inventerar tillgängligheten och 80 procent av dessa åtgärder också brister i tillgängligheten på busshållplatserna.¹³³

En rättighet att kunna resa

En femtedel av de cirka 320 000 personer som har färdtjänsttillstånd är under 64 år. Totalt sett har fler kvinnor än män färdtjänsttillstånd. Bland de som är under 64 år är det lika fördelat mellan kvinnor och män. 2 procent av personer med färdtjänsttillstånd är under 19 år. Antalet personer med färdtjänsttillstånd minskar för varje år. Mellan 2011 och 2012 minskade det med 1,5 procent och sedan 1991 har det minskat med 27 procent. Samma sak gäller antalet resor som sedan 1991 har minskat med 28 procent.¹³⁴ I och med att kollektivtrafiken fungerar för fler kan en minskning av färdtjänsten vara motiverad. Samtidigt är kollektivtrafiken fortfarande inte tillgänglig och användbar för alla. Därför är det en stor fara att enbart se en minskning av antalet resor och tillstånd inom färdtjänsten som en följd av mer tillgänglighet kollektivtrafik. I Rivkraft svarar 31 procent att de skulle vilja resa mer med färdtjänst.¹³⁵ Det finns också stora geografiska skillnader i fråga om färdtjänst, vilket är oroande.¹³⁶

I undersökningspanelen Rivkraft är de flesta som har färdtjänst överlag nöjda med färdtjänsten. Däremot finns problem kring att kunna lita på att resan ska fungera helt. 67 procent menar att färdtjänsten skulle fungera bättre om det gick att lita på att den kom fram i tid. 63 procent säger samma sak kring att färdtjänsten kommer över huvudet.¹³⁷ Av de kollektivtrafikmyndigheter som ansvarar för färdtjänsten är det 9 av 14 som följer upp resor där färdtjänsten

¹³¹ Trafikanalys (2014) Uppföljning av de transportpolitiska målen

¹³² Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹³³ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹³⁴ Trafikanalys (2013) Färdtjänst och riksfärdtjänst 2012

¹³⁵ Handisam (2012) Rivkraft enkät 1

¹³⁶ Trafikanalys (2013) Färdtjänst och riksfärdtjänst 2012

¹³⁷ Handisam (2012) Rivkraft enkät 1

inte kommer alls. Det är också 8 av 14 som följer upp resor där färdtjänsten är försenad. Det är dock få som kan redovisa hur stor andel som inte kommer alls eller är försenad.¹³⁸ För att kunna använda egen bil är bilstöd en förutsättning för en del personer. Hur många som använder bilstödet går inte att säga men under förra året beviljades 1 872 personer bilstöd. Det är fler män än kvinnor som har bilstöd.¹³⁹

Att inte kunna resa skapar onödiga hinder i andra delar av vardagen

Att kollektivtrafiken inte är tillgänglig eller att färdtjänstresorna anses för få leder till isolering. I Rivkraft svarar mer än var fjärde person att bättre möjligheter att resa skulle göra att de oftare skulle gå på idrottsevenemang. 22 procent svarar samma sak när det gäller att själva kunna motionera eller idrotta mer.¹⁴⁰

Samtidigt som många upplever problem att resa till fritidsaktiviteter är det bland personer med funktionsnedsättning den vanligaste resan man gör. Bland övriga befolkningen är resan mellan bostad och arbete vanligast.¹⁴¹ Detta visar tydligt på kopplingarna mellan de olika politikområdena, men framför allt visar det på problematiken på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning.

Eftersom jag inte får något stöd enligt LSS och eftersom färdtjänsten inte fungerar i mitt län skulle jag vara beroende av anhöriga som ställer upp helt ideellt. Både med att ta mig till aktiviteten ifråga och med att utöva själva aktiviteten.

Citat ur Rivkraft

¹³⁸ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹³⁹ Försäkringskassan (2014) www.forsakringskassan.se

¹⁴⁰ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

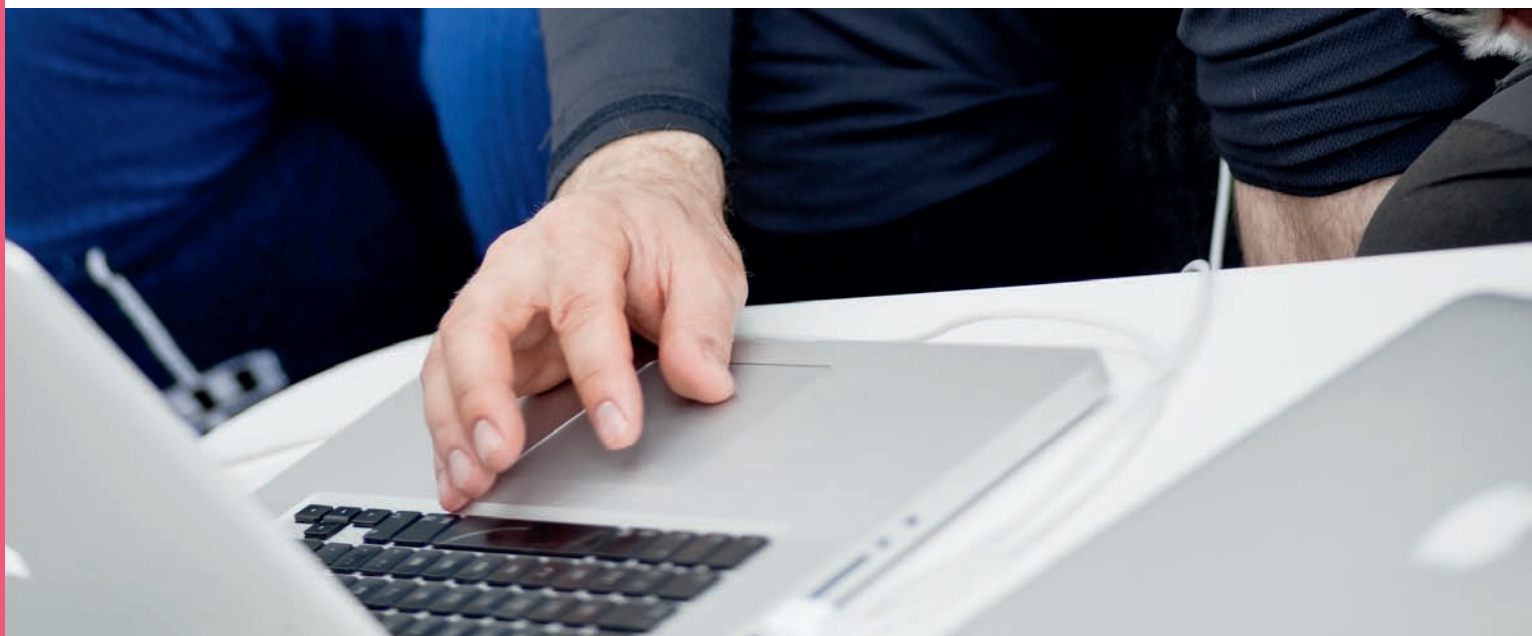
¹⁴¹ Trafikverket (2014) Redovisning av delmålen i En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016, rapportering 2014

”

På denna sida av datorn syns inte min dövblindhet. Tala i telefon är nästintill omöjligt, men tack vare hjälpprogram på min dator kan jag kommunicera obehindrat med min omvärld på annat sätt.

Citat ur Rivkraft

It-politik

Fakta i korthet

- I åldern 16–24 år finns inga skillnader alls i användningen av it mellan personer med funktionsnedsättning och övriga.
- 73 procent av personer med funktionsnedsättning i åldern 16–64 år upplever inte alls några svårigheter i användning av datorer och internet.
- Åtta av tio kommuner använder digitala ansökningsformulär för att söka jobb i kommunen. En av tio har säkerställt att formulären är tillgängliga för alla.
- Det är dubbelt så vanligt bland personer med funktionsnedsättning att uppleva det som svårt att hitta information på myndigheters webbplatser.
- Endast 2 procent av de med funktionsnedsättning i åldern 16–64 år upplever stora svårigheter vid användning av datorer och internet.

Inriktningsmål för it-politiken

- Tillgängligheten och användbarheten till offentliga webbgränssnitt ska öka.
- Kunskapen och beställarkompetensen kring tillgänglighet och användbarhet ska stärkas i anslutning till offentliga upphandlingar av e-tjänster.

Sammanfattande analys

FN-konventionen beskriver i flera artiklar vikten av att it eller digitala lösningar utvecklas så att de är tillgängliga för alla, inklusive personer med funktionsnedsättning. I grunden handlar det om att ta tillvara de möjligheter som ny digital teknik erbjuder. Framför allt artikel 9 beskriver vikten av att digitala lösningar utformas och utvecklas så att de blir tillgängliga från början. It-området har också stor vikt för andra områden som exempelvis arbetslivet eller skolan.

Inom it-området har mycket av tekniken tagits tillvara på för att ge många personer med funktionsnedsättning en enklare vardag. Exempelvis har många smarta telefoner inbyggda tillgänglighetsfunktioner, nya digitala hjälpmedel har utvecklats och möjligheten till kontakter på andra sätt. Det underlättar för många som tidigare har varit isolerade.

Personer med funktionsnedsättning använder datorer och internet i lika hög utsträckning som övriga. Främst är det unga personer som har högst delaktighet inom it-området vilket också gäller unga med funktionsnedsättning.

Samtidigt finns det problem. Många upplever nya hinder då mer utförs genom digitala lösningar. Webbplatser som inte är tillgängliga är ett exempel på onödiga hinder. Generellt sett ökar svårigheterna att använda digitala lösningar med ålder, något som blir en extra utmaning vid både en funktionsnedsättning och en högre ålder. Denna grupp löper extra stor risk att exkluderas.

För att alla individer ska kunna dra nytta av digitala lösningar krävs att utvecklingen fortsätter åt samma håll. Det är viktigt att produkter utvecklas för att vara tillgängliga från början, att webbplatsernas tillgänglighet ökar och att teknikmöjligheterna även fortättningsvis tas tillvara på. Samtidigt är det också viktigt att komma ihåg att it inte underlättar allas vardag och att samhället även ska fungera för de personer som inte kan använda it-lösningar.

Om utvecklingen fortsätter åt rätt håll kan flera hinder rivas och många fler, både med och utan funktionsnedsättning, kan få nya möjligheter och en ökad delaktighet. Det är en utveckling som går i rätt riktning för att uppfylla FN-konventionens rättigheter.

Lägesbeskrivning

Hög delaktighet på it-området för många

Delaktigheten för många personer med funktionsnedsättning är hög inom it-området. De flesta i Sverige har dator och internet hemma och använder internet dagligen, något som också gäller personer med funktionsnedsättning. 95 procent av de med funktionsnedsättning i åldern 16–64 år har dator hemma jämfört med 97 procent bland övriga. Samma sak gäller internet där 95 procent av de med funktionsnedsättning har internet jämfört med 98 bland övriga. 73 procent av de med funktionsnedsättning upplever heller inte alls svårigheter vid användning av datorer och internet relaterat till funktionsnedsättningen. Endast 2 procent av de med funktionsnedsättning upplever stora svårigheter i användningen av datorer och internet.¹⁴²

Bland personer med funktionsnedsättning i undersökningspanelen Rivkraft svarade 87 procent att deras vardag underlättats av it-utvecklingen¹⁴³, detta visar också en behovskartläggning som Post- och telestyrelsen (PTS) har genomfört.¹⁴⁴ Många dörrar öppnas och många hinder försvinner för personer med funktionsnedsättning tack vare digitala lösningar.

Nyckeln är tillgänglighet från början

Det är ingen slump att delaktigheten för personer med olika funktionsnedsättningar är högre på it-området än inom många andra områden. De möjligheter som teknikutvecklingen gett har tagits tillvara. En förutsättning för vissa användare är tillgång till bra hjälpmedel som exempelvis skärmläsare. Samtidigt måste användarna också få kunskap i att kunna använda sina hjälpmedel. Utvecklingen har dessutom möjliggjort helt nya hjälpmedel, som exempelvis appar, som underlättar många vardag.

Tillgängligheten på webbplatser ökar något

Att webbplatser är tillgängliga är ett måste för att många personer med funktionsnedsättning ska kunna använda dem. En webbplats som är tillgänglig är också enklare att använda för alla. Tillgänglighet på webbplatser relateras ofta till riktlinjerna WCAG¹⁴⁵ som beskriver hur en webbplats ska byggas för att vara tillgänglig och användbar. I praktiken handlar det om saker som exempelvis hur rubriker sätts, att det går att navigera med tangentbord, möjlighet att förstora, tydliga kontraster, kodkvalitet och mycket annat.

¹⁴² Statistiska centralbyrån (2014) Privatpersoners användning av datorer och internet 2013, särskild statistikframtagning

¹⁴³ Handisam (2012) Rivkraft enkät 1

¹⁴⁴ PTS (2014) På väg mot användbar IKT – uppföljning av PTS funktionshinderspolitiska delmål 2013

¹⁴⁵ W3C – WCAG 2.0 www.w3.org/Translations/WCAG20-sv/

Bland Sveriges myndigheter anger 85 procent att de har anpassat sin webbplats utifrån WCAG i någon grad. Det är en ökning med 12 procent från år 2011.

90 procent av myndigheterna anger att de har en tydlig struktur och 85 procent att språket är enkelt och tydligt.¹⁴⁶ Samtidigt är det bara sex av tio personer som besökt myndigheters webbplatser som tycker det är lätt att hitta information. Det är också dubbelt så vanligt att personer med funktionsnedsättning upplever att det är svårt att hitta informationen på myndigheternas webbplatser, 21 procent jämfört med 10 procent bland övriga. Var fjärde person, både personer med funktionsnedsättning och övriga, har också upplevt att informationen var otillräcklig, otydlig eller inaktuell.¹⁴⁷

” Uppbyggnaden av olika programvaror är inte användarvänliga för synskadade. Men det finns sidor på webben som är tillgängliga. Problemet är dock att de flesta gravt synskadade inte ens klarar av att gå ut på internet. Stora brister finns i utbildning för synsvaga och blinda. Utbildning behövs för att kunna använda sina hjälpmedel och för att de ska kunna lära sig hur man använder internet.

Citat ur Rivkraft

I en studie som Användningsforum¹⁴⁸ ansvarade för testades tillgängligheten på 19 olika offentliga webbplatser inklusive e-tjänsterna. De webbplatser som testades är utpekade av EU som mycket viktiga för medborgarna och handlar om saker som att deklarerar, söka högskola, polisanmäla, söka studiemedel, få information om sjukvård med mera. Den bästa av webbplatserna klarade 70 procent av det urval av tester som gjordes och den sämsta klarade endast 10 procent. De flesta låg mellan 30 och 60 procent.¹⁴⁹

Ett annat exempel på vikten av tillgänglighet inom it-området är vid anställningssituationer. Åtta av tio kommuner använder digitala ansökningsformulär för att söka arbete i kommunen. Samtidigt har endast en av tio kommuner som använder sådana formulär säkerställt att de är fullt ut tillgängliga för alla.¹⁵⁰ Den bristande tillgängligheten kan leda till att många med funktionsnedsättning inte ens kan fylla i ansökan.

¹⁴⁶ Myndigheten för delaktighet (2014) Öppna jämförelser i staten

¹⁴⁷ Statistiska centralbyrån (2014) Privatpersoners användning av datorer och internet 2013, särskild statistikframtagning

¹⁴⁸ Regeringen har mellan åren 2012 och 2015 inrättat ett Användningsforum som har till syfte att peka på viktiga konkreta förutsättningar för användbarhet och tillgänglighet och visa exempel på hur användbarhet och tillgänglighet kan implementeras av ansvariga aktörer.

¹⁴⁹ Funka Nu (2013) Lägesanalys: Hur ligger Sverige till i förhållande till WCAG 2.0 nivå AA

¹⁵⁰ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) följer upp informationen på kommunernas webbplatser. Där finns också en viss ökning av tillgängligheten. 2012 erbjöd 66 procent av kommunernas webbplatser möjlighet att lyssna på informationen, 2013 var det 72 procent. När det gäller information på teckenspråk, hade endast 9 procent av kommunernas webbplatser detta 2012. Det är fortfarande få, men en liten ökning till 12 procent 2013.¹⁵¹

Alla får inte en enklare vardag

Trots att de flesta får en förbättrad vardag tack vare digitala lösningar finns fortfarande många som inte kan eller vill använda dem. Ungefär 1,1 miljoner i Sverige använder inte internet.¹⁵² Förbättrad tillgänglighet i flera digitala lösningar skulle sänka tröskeln för många, samtidigt är det av stor vikt att inte tvinga alla till enbart digitala vägar.

Var fjärde person med funktionsnedsättning upplever vissa eller stora svårigheter vid användning av datorer och internet relaterat till funktionsnedsättningen. Generellt är delaktigheten på it-området högre för unga personer. I åldern 16–24 år finns inga skillnader alls i användningen av it mellan personer med funktionsnedsättning och övriga. Däremot ökar andelarna som inte använder digitala lösningar mycket med högre ålder. Bland personer i åldern 65–85 år är det 31 procent av de med funktionsnedsättning som använder internet dagligen jämfört med 97 procent av de i åldern 16–24 år.¹⁵³ Att användningen minskar med ålder gäller både för personer med funktionsnedsättning och övriga, däremot minskar användningen mycket för personer med både funktionsnedsättning och högre ålder. En förbättrad tillgänglighet samt bättre kunskap hos individen om hjälpmedel och digitala lösningar skulle säkerligen öka användningen.

I Rivkraft svarade 5 procent att deras vardag försvårats av it-utvecklingen.¹⁵⁴ I takt med att vardagen digitaliseras kan nya hinder skapas för andra. Om exempelvis en biljettautomat inte är tillgänglig för synskadade skapas nya hinder snarare än att underlätta. Dessutom är en utveckling där mer och mer digitaliseras ett stort problem för de som lever med elöverkänslighet. Deras vardag försvåras rejält av mobiltelefoner, trådlösa nätverk och annat.

Mina assistenter fick hjälpa mig att styra datorn och även med att chatta, dejta, skriva brev och ha kontakt med myndigheter. Inget privatliv alls. Nu med min ögonstyrning klarar jag allt detta själv och får en liten stund utan assistenter. Det utvecklar mitt privatliv, min sociala kompetens och min självkänsla.

Citat ur Rivkraft

¹⁵¹ Sveriges Kommuner och Landsting (2013) Information till alla

¹⁵² .se (2014) Svenskarna och internet

¹⁵³ SCB (2014) Privatpersoners användning av datorer och internet 2013, särskild statistikframtagning

¹⁵⁴ Handisam (2012) Rivkraft enkät 1

Ofta vet man inte om man får någon ledsagare
men eftersom kultur är mitt största intresse tar
jag risken och deltar ändå.

Citat ur Rivkraft

Kultur

Fakta i korthet

- Färre personer med funktionsnedsättning har varit på ett kulturrevenemang det senaste året jämfört med övrig befolkning, 54 procent jämfört med 68 procent.
- När kommuner ger bidrag till kulturverksamhet är det 25 procent som ställer krav på delaktighet och tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Det är en ökning med 8 procent sedan 2012.
- 47 procent av länsstyrelserna och läns museerna anser att enkelt avhjälpta hinder har åtgärdats i länets kulturmiljöer, jämfört med 19 procent föregående år.
- Antalet textade visningar på bio var under 2013 cirka 9 900. Det är nästan en tredubbling jämfört med 2012.
- I Rivkraft säger fyra av tio att de ofta eller alltid upplever brister i tillgängligheten vid kulturrevenemang.

Inriktningsmål för kulturpolitiken

- Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kulturlivet ska förbättras.
- Funktionshinderperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom kulturområdet.

Sammanfattande analys

Artikel 30 i FN-konventionen erkänner rätten för personer med funktionsnedsättning att delta i kulturlivet på lika villkor som andra. Både platser för kulturella aktiviteter som teatrar, museer, bibliotek ska vara tillgängliga. Böcker och annat material ska också vara möjliga att ta del av. Konventionen slår fast att det är viktigt för alla människor att ha möjlighet att utveckla den egna kreativa och artistiska förmågan och att det även berikar samhället.

Det görs en rad insatser på området för att förbättra den fysiska och kommunikativa tillgängligheten till kultur. Ett bra styrmedel är krav på tillgänglighet och delaktighet vid bidragsgivning. Den tekniska utvecklingen ger även nya möjligheter. Inom filmbranschen sker en positiv utveckling via den nya tekniken som kan få stor spridning. Bland personer med funktionsnedsättning i undersökningspanelen Rivkraft, upplever fortfarande fyra av tio brister i tillgängligheten vid kulturella evenemang och färre personer med funktionsnedsättning deltar i kulturevenemang jämfört med övrig befolkning.

Det finns en möjlighet att vissa av strategins delmål inom kulturområdet kan vara uppnådda till 2016 då en positiv utveckling är att kulturinstitutioner upprättar handlingsplaner för tillgänglighet och arbetar systematiskt med frågorna. För att målet ska nås behöver satsningen på tillgängliga webbplatser intensifieras. Det krävs också att kommuner i större utsträckning ställer tillgänglighetskrav vid tillståndsgivning.

För att rättigheten att delta i kulturlivet ska uppnås behöver mer fokus läggas på att personer med funktionsnedsättning betraktas som aktörer och inte bara mottagare av kultur.

Jag skulle vilja hålla på med lera. Drejkurser till exempel. Jag har hittills inte hittat något studieförbund som fungerat om man använder rullstol och inte kan stå eller gå själv eller använda sina ben.

Citat ur Rivkraft

Lägesbeskrivning

Färre deltar i kulturlivet

Det är viktigt att alla får möjlighet att delta i kulturlivet. Det handlar både om att vara åskådare men också att själv kunna utöva kulturella aktiviteter. Färre personer med funktionsnedsättning deltar i kulturlivet jämfört med övrig befolkning.

54 procent av personer med funktionsnedsättning har minst en gång varit på teater, konsert, museum eller liknande det senaste året jämfört med 68 procent bland övriga. Bland personer med utländsk bakgrund är motsvarande siffra 53 procent, och för personer med utländsk bakgrund och en funktionsnedsättning har endast 40 procent deltagit i kulturlivet det senaste året.¹⁵⁵

Sex av tio personer i undersökningspanelen Rivkraft, som görs bland personer med funktionsnedsättning, skulle vilja besöka kulturella evenemang oftare än de har möjlighet att göra. Fem av tio skulle vilja utöva kulturella aktiviteter oftare än vad de gör idag.¹⁵⁶

Vilka är hindren för att delta i kulturlivet

I Rivkraft säger fyra av tio personer att de ofta eller alltid upplever brister i tillgängligheten när de besöker kulturevenemang. Man upplever brister att ta sig in i och fram i lokalen, bristande skyltning och belysning. En vanlig situation är att hörselslingor saknas eller inte fungerar och att det saknas syn- eller teckentolkning. Allergiker har problem med allergiframkallande ämnen i lokalerna. Två av tio upplever brister i tillgängligheten vid bokning och uthämtning av biljetter, vilket är färre än vid själva besöken. Den nya tekniken ger möjligheter för många men skapar svårigheter för andra, till exempel personer med elöverkänslighet.¹⁵⁷

Andra skäl som anges till att man inte besöker eller utövar kulturella aktiviteter är brist på pengar eller att det inte finns aktiviteter som fungerar för den egna funktionsnedsättningen.

Kommunerna arbetar för kultur för alla

Kommunerna arbetar mycket med att öka tillgängligheten till och delaktigheten i kulturaktiviteter. De flesta kommuner uppger att de samverkar i olika projekt och arrangemang med kulturföreningar för att öka tillgängligheten till kultur. Ett sätt för kommunerna att öka tillgänglighet och delaktighet är att ställa krav vid bidragsgivning till kulturföreningar. Det är dock endast

¹⁵⁵ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden

¹⁵⁶ Handisam (2014) Rivkraft enkät 4

¹⁵⁷ Handisam (2014) Rivkraft enkät 4

25 procent av kommunerna som uppger att de gör det, men det är en ökning med 8 procent sen 2012.¹⁵⁸

Tillgängligheten i lokaler varierar stort

De statliga museerna arbetar bättre och mer systematiskt med tillgängligheten till lokaler, information och verksamhet än många andra myndigheter. Åtta av tio statliga museer har åtgärdat hinder i tillgängligheten, till stor del eller fullt ut. Det är oförändrat sedan året innan.¹⁵⁹

När det gäller den fysiska tillgängligheten i kulturlokalerna i kommunerna finns det stora skillnader, både mellan olika kommuner men också mellan olika typer av lokal. För teatrar, konserthus och folkets hus är det en liten ökning av kommuner sedan förra året som svarar att lokalerna är fullt ut eller i stor utsträckning tillgängliga. För övriga typer av lokaler är det i princip ingen skillnad sedan 2012.¹⁶⁰

Bidrag för tillgängligt kulturarv

Riksantikvarieämbetet ger pengar för vård av kulturmiljöer. Bidraget har ökat, från 2,3 miljoner 2012 till 3 miljoner 2013. En enkätundersökning från Riksantikvarieämbetet visar att kunskapen och insatserna hos länsstyrelserna och länsmuseum har ökat det senaste året. 56 procent har svarat att de genomgått kompetensutveckling det senaste året jämfört med åtta procent föregående år. 47 procent anser att enkelt avhjälpta hinder har åtgärdats i länets kulturmiljöer, jämfört med 19 procent föregående år.

Genom ett samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Handisam har en handbok tagits fram för planering och genomförande av tillgänglighetsåtgärder i skyddade utomhusmiljöer.¹⁶¹

Film för fler en positiv utveckling

Svenska Filminstitutet och Post- och telestyrelsen har fått uppdrag av regeringen att fortsätta arbetet med att öka tillgängligheten till bio för människor med nedsatt syn och/eller läs- och skrivsvårigheter. Det är en fortsättning på projektet Tillgänglig bio, som tog fram förslag på tekniska lösningar.¹⁶² Projektet belyser hur ny teknik kan få stor spridning med för den enskilde en enkel lösning. Det behövs bara en smart telefon och en applikation för att kunna delta som andra.

¹⁵⁸ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹⁵⁹ Myndigheten för delaktighet (2014) Öppna jämförelser i staten 2014

¹⁶⁰ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹⁶¹ Riksantikvarieämbetet (2014) Kulturarv för alla 2013, redovisning av 2013 års verksamhet inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

¹⁶² Svenska Filminstitutet (2013) Slutrapport tillgänglig bio

Fram till oktober 2014 ska minst 15 biosalonger vara installerade med utrustning. Dessutom ska en plattform för information om var detta finns vara tillgänglig. Målet är att det inom tre år ska vara genomfört i stor skala.

Antal textade visningar har nästan tredubblats på ett år. Under 2013 genomfördes cirka 9 900 visningar. Den digitala tekniken möjliggör lösningar. Av filminstitutets stöd på 1,6 miljoner går 81 procent till syntolkning. Antalet syntolkade filmer som fick stöd ökade från fem 2012 till tolv 2013.¹⁶³

Fler får tillgång till böcker

Under 2013 laddades över 500 000 talböcker ner från internet. Det är en fortsatt ökning med nästan 20 procent på ett år.¹⁶⁴ Bibliotekens nedladdning är i princip oförändrad sedan 2012, istället är det användarnas egna nedladdningar som har ökat. Det finns ingen samlad statistik över utgivningen och utlåningen av lättlästa böcker, men Centrum för lättläst uppger att många bibliotek upplever att utlåningen ökar.¹⁶⁵

Kulturrådet ställer krav på tillgänglighet

Kulturrådet har krävt att regionerna och landstingen ska redovisa att alla kulturinstitutioner som får statsbidrag har handlingsplan för tillgänglighet 2013. Mycket tyder på att målet snart är uppnått. Det finns ett klart samband mellan att ha en handlingsplan och att aktivt arbeta med tillgänglighet och de faktiska insatser för ökad tillgänglighet som görs.

Det är fortfarande en låg andel av aktörerna, endast 7 procent som uppger att deras webbplatser fullt ut är tillgängliga enligt internationell standard, 30 procent uppger att den är det till viss del. För kommunala kulturinstitutioner är andelen något högre, där uppger 22 procent att webbplatserna är fullt tillgängliga. De fria grupperna uppger svag grundfinansiering och bristande resurser som en orsak.¹⁶⁶

Att det är svårt att få förhandsinformation om tillgänglighet, och lokalers utformning är det största problemet. Det skulle hjälpa att kunna se lokalerna på nätet, till exempel nödutgångar och toaletter som kartor och foton. Bokningspersonal har sällan kunskap om tillgänglighet och saknar ofta intresse för att lösa frågor, problem och behov.

Citat ur Rivkraft

¹⁶³ Svenska Filminstitutet (2014) Filminstitutets årsredovisning 2013

¹⁶⁴ Myndigheten för tillgängliga medier (2014) statistik 2013 www.legimus.se

¹⁶⁵ Centrum för lättläst (2014) www.lattlast.se

¹⁶⁶ Kulturrådet (2014) Kultur för alla – inget hinder, redovisning av kulturrådets arbete 2014 med delmålen för funktionshinderspolitiken

”

Jag vill ha fler syntolkade filmer, tv-program och teaterföreställningar. Delar av dessa skulle kunna förinspelas och läggas i en molntjänst som jag kommer åt med valfritt hjälpmedel, exempelvis en daisyspelare eller en smart telefon.

Citat ur Rivkraft

Medier

Fakta i korthet

- 57 procent i Rivkraft säger att tillgängligheten påverkar valet av tv-kanal.
- Under 2013 ökade andelen textade program på SVT från 71 procent till 74 procent. TV4 ökade sin andel från 59 procent till 68 procent.
- Antalet teckenspråktolkade timmar har minskat på SVT men ökat på TV4. Sammantaget har timmarna ökat marginellt.
- Av deltagarna i Rivkraft är de flesta med behov av teckentolkning nöjda med denna men uppger att det största problemet är att för få program teckentolkas.
- SVT och TV4 har i samarbete tagit fram symboler för tjänsterna textning, teckentolkning, syntolkning och uppläst text.

Inriktningsmål för medieområdet

- Medietjänster och film ska i större utsträckning utformas på ett sätt som gör dem tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Sammanfattande analys

Tillgängliga medier är en förutsättning för att kunna utöva yttrandefrihet. Artikel 21 i FN-konventionen fastslår att alla ska kunna söka, ta emot och sprida uppgifter på lika villkor och genom alla former av kommunikation. Mediernas uppgift är central också utifrån andra artiklar i konventionen, det handlar bland annat om tillgänglighet, att kunna delta i det offentliga livet och att kunna delta i kultur. Enligt konventionen ska staterna uppmuntra massmedierna att göra sina tjänster tillgängliga.

Tillgängligheten till tv-program via public service och TV4 fortsätter att bli bättre. Det är en ökning av antalet program som textas och teckenspråktolkas i förhållande till året innan. I jämförelse med några år bakåt i tiden är ökningen stor. Mycket tyder på att utvecklingen kommer gå fortsatt framåt.

Den tekniska utvecklingen med ökad digitalisering fortsätter att förändra medieområdet. Digitala kanaler via webbplatser och appar är redan idag, och kommer mer och mer att vara, plattformen för både radio, tv och tidningar. Tillgänglighet är en nyckelfråga och tekniken kan ge stora förbättringar på ett enklare sätt om man utnyttjar möjligheterna. Exempelvis ger play-kanaler på webbplatser bättre möjligt att visa tolkade program.

För att den positiva utvecklingen ska fortsätta krävs att den tekniska utvecklingen tas tillvara. Sveriges Television påpekar behovet av en automatiserad taligenkänning för att förbättra kvaliteten på direkttextning. För att det ska vara möjligt krävs en svensk språkdatabas som skulle kunna användas av alla aktörer.

För många påverkar tillgängligheten valet av kanal. Fler aktörer behöver arbeta med tillgänglighet för att utvecklingen ska fortsätta framåt och för att rättigheterna att ta del av och sprida uppgifter på lika villkor ska säkerställas.

TV3, TV4 och Kanal 5 har mycket sällan textade direktsändningar. Sändningarna på webben har ju ökat enormt, men där finns oftast ingen text på programmen. SVT gör det bäst hittills men det borde förbättras avsevärt. Webben kan bli ett stort problem när det inte finns några krav på textningen. Till exempel Aftonbladet och Expressen kör ju webb-tv men inget är textat i deras program. Det är stora brister när det gäller tillgängligheten!

Citat ur Rivkraft

Lägesbeskrivning

Tillgängligheten berör fler aktörer

Den allmänna teknikutvecklingen underlättar möjligheten att förbättra tillgängligheten i medierna. Play-kanalerna på webben ökar möjligheten att ta del av teckenspråkstolkade program.

Det finns mest kunskap om hur tillgängligheten ser ut inom tv-området. Public serviceaktörerna, Sveriges Television (SVT), Sveriges Radio (SR) och Utbildningsradion (UR) redovisar årligen sitt arbete med tillgänglighet. Sedan 2011 har 14 andra aktörer som har minst 1 procents tittarandel generella krav att verka för ökad tillgänglighet och TV4 har särskilda krav. Vid rapportering sommaren 2013 till Myndigheten för radio och tv framgår att det bara är fyra av aktörerna som uppfyllt kraven.¹⁶⁷ Det är en viktig framtidsfråga när medieutbudet och antal aktörer ökar att alla tar sitt ansvar för tillgängligheten.

I undersökningspanelen med personer med funktionsnedsättning, Rivkraft, sa 57 procent av de svarande att tillgängligheten påverkade valet av kanal.¹⁶⁸ Det borde göra att fler aktörer inom området ser vikten av att arbeta med tillgängligheten.

Fler program textas

Textning är nödvändig för många personer med hörselnedsättning, samtidigt är det många utan en funktionsnedsättning som har nytta av textningen. Textning är den vanligaste tillgänglighetstjänsten.

Under 2013 ökade andelen textade program på SVT från 71 procent till 74 procent. Av de förproducerade programmen var 82 procent textade och av livesändningar var 50 procent textade. Av de program som sändes mellan klockan 18 och 23 var 93 procent textade.¹⁶⁹ UR textar alla nyproducerade program som sänds.¹⁷⁰ TV4 textar alla förinspelade program och ökade sin andel textade program från 59 procent till 68 procent från förra årets redovisning.¹⁷¹

I Rivkraft framgår att de flesta är nöjda med textningen, men det finns ett missnöje med att direkttextningen är dåligt översatt. Framför allt är det önskemål om att fler program ska textas. Detta gäller i första hand andra kanaler än SVT och TV4.¹⁷²

¹⁶⁷ Myndigheten för radio och tv (2013) Redovisning av myndigheternas uppföljning av leverantörer av medietjänster som tillgängliggjort tv-program på svenska för personer med funktionsnedsättning under perioden 1 juli 2012–30 juni 2013

¹⁶⁸ Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

¹⁶⁹ Sveriges Television (2014) Public service redovisning 2013

¹⁷⁰ Utbildningsradion (2014) Public service redovisning 2013

¹⁷¹ TV4 (2013) Redovisning av tillgänglighet till tv-sändningar i marknätet eller via satellit för personer med funktionsnedsättning

¹⁷² Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

Utvecklingen inom textning går framåt och fler program textas, men det finns ett stort behov av utveckling av direkttextning. Andra länder ligger före och till exempel BBC textar i stort sett allt som sänds. SVT påpekar behov av en nationell språkdatabas på svenska för att möjliggöra automatiserad taligenkänning. Detta skulle öka möjligheterna till textproduktion vid direktsända program.¹⁷³

Webben ökar möjlighet att ta del av teckenspråk

Cirka 30 000 personer i Sverige använder det svenska teckenspråket. Svensk teckenspråk ses ofta som det sjätte minoritetsspråket och ska ha samma ställning som minoritetsspråken.¹⁷⁴ Under 2013 sände SVT 120 timmar program på teckenspråk, det är en minskning med 23 timmar från 2012.¹⁷⁵ UR ökade sin sändningstid från cirka 15 timmar till cirka 30 timmar.¹⁷⁶ TV4 redovisade en ökning från 128 till 190 timmar i sin rapportering till Myndigheten för radio och tv.¹⁷⁷ Sammantaget kan man säga att antalet timmar ökat marginellt.

Möjligheterna att ta del av teckenspråkstolkade program har däremot ökat genom att tv-kanalerna använder sina play-kanaler på webben för att sända teckenspråkstolkade program. SVT, UR och TV4 har alla teckenspråk på sina webbplatser. Utvecklingen behöver påskyndas då den absoluta majoriteten av programmen inte teckentolkas. Det är SVT, UR och TV4 som arbetar med teckentolkning. I Rivkraft är de flesta som har behov av teckentolkning nöjda med tjänsten.¹⁷⁸ Det största problemet är att det fortfarande är få program som teckentolkas.

Viktiga tillgänglighetstjänster kommuniceras bättre

Förutom textning och teckentolkning finns tillgänglighetstjänsterna syntolkning och uppläst text. SVT har i samarbete med TV4 tagit fram och lanserat gemensamma symboler för tjänsterna. Symbolerna ska användas både i tv-rutan, i tablåinformation och på webben. Symbolerna får användas fritt av övriga tv-bolag och intressenter. Syftet är att det ska bli enklare för publiken att hitta de olika tillgänglighetstjänsterna.

Syntolkning¹⁷⁹ gör det möjligt för personer med nedsatt syn att ta del av ett program till fullo. Det är fortfarande ett fåtal program som syntolkas men både SVT, UR och TV4 har ökat antalet syntolkade program. SVT har syntolkat en programserie med personer med funktionsnedsättning men även

¹⁷³ Sveriges Television (2014) Public service redovisning 2013 ¹⁷⁴ Språkrådet (2014) Om svenskt teckenspråk www.sprakradet.se

¹⁷⁵ Sveriges Television (2014) Public service redovisning 2013

¹⁷⁶ Utbildningsradion (2014) Public service redovisning 2013

¹⁷⁷ TV4 (2013) Redovisning av tillgänglighet till tv-sändningar i marknätet eller via satellit för personer med funktionsnedsättning

¹⁷⁸ Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

¹⁷⁹ Syntolkning innebär att innehållet som bara framgår av bilden tolkas till tal.

en dramserie och barnprogram.¹⁸⁰ TV4 har ökat sin syntolkning från 13 till 59 program.¹⁸¹ Utöver syntolkade program finns tjänsten uppläst textremsa där textremsan läses upp simultant. Det finns ingen redovisning av antal program med uppläst textremsa.

Mediebilden kan påverka attityder

Public service har en viktig funktion att påverka hur personer med funktionsnedsättning uppfattas i media. De beskriver att de arbetar med att personer med funktionsnedsättning ska finnas med i olika sorters program och intervjuas på lika villkor som andra. UR har sedan 2010 nästan fördubblat antalet föreläsningar på temat personer med funktionsnedsättning.¹⁸²

Mediernas bild av personer med psykisk sjukdom handlar ofta om våld och brott. Projektet Hjärnkoll har visat att man kan påverka attityderna till personer med psykisk sjukdom via personliga berättelser så att de blir mer nyanserade.¹⁸³

Alternativa tidningsformat behövs

Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) har ett övergripande ansvar för att personer med nedsatt syn och lässvårigheter ska få tillgång till tidningar. Idag ges mer än hälften av alla dagstidningar ut som taltidningar. Under 2013 prenumererade 5 900 personer vilket är en minskning med över 1 000 prenumeranter sedan 2012. Under 2013 påbörjades ett teknikskifte. De inlästa radio-, kassett- och cd-tidningarna kommer istället att produceras med talsyntes och skickas ut till abonnenterna via internet.¹⁸⁴

Hörbarheten förbättras

För många personer med nedsatt hörsel är hörbarheten viktig. SVT och SR arbetar kontinuerligt med att förbättra hörbarheten. De har även förtydligat hörbarhetskravet i de avtalsmallar som de använder och noterar en minskning av klagomål.¹⁸⁵ Många i Rivkraft uppger att det fortfarande finns en del problem med hörbarheten på tv.¹⁸⁶

Textas det inte på tv så kan man ibland titta på surfplatta, till exempel SVT play, då textas programmet där.

Citat ur Rivkraft

¹⁸⁰ Sveriges Television (2014) Public service redovisning 2013

¹⁸¹ TV4 (2013) Redovisning av tillgänglighet till tv-sändningar i marknätet eller via satellit för personer med funktionsnedsättning

¹⁸² SVT, UR, SR (2014) Public service redovisning 2013

¹⁸³ Hjärnkoll (2013) Delrapport 1 november 2012–31 oktober 2013

¹⁸⁴ Myndigheten för tillgängliga medier (2014) Årsredovisning 2013

¹⁸⁵ Sveriges Television (2014) Public service redovisning 2013

¹⁸⁶ Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

”

Jag skulle vilja vara målvakt i innebandyn. Men att övertala mamma och pappa så att jag får det är svårt, trots att jag vet att jag skulle klara det.

Citat ur Barn äger

Idrott

Fakta i korthet

- Det är tio gånger vanligare bland personer med funktionsnedsättning att uppleva sin hälsa som dålig jämfört med övriga.
- Personer med funktionsnedsättning idrottar i mindre utsträckning än andra. 39 procent har inte idrottat alls under det senaste året jämfört med 20 procent bland övriga.
- Endast 16 procent av kommunerna har mätbara mål för att öka tillgängligheten till och delaktigheten i idrott för personer med funktionsnedsättning.
- 79 procent av kommunerna anger att deras sport-hallar är tillgängliga jämfört med 29 procent av friluftsanläggningarna.
- Bland personer i Rivkraft som besöker idrottsevenemang upplever 58 procent, ibland eller ofta, brister i tillgängligheten.

Inriktningsmål för idrottsområdet

- Möjligheten för personer med funktionsnedsättning att delta i kultur- och idrottslivet ska förbättras.
- Funktionshindersperspektivet ska vara integrerat i den ordinarie bidragsgivningen inom kultur- och idrottsområdet.

Sammanfattande analys

Artikel 30 i FN-konventionen slår fast rätten att utöva idrott på lika villkor. Det är en viktig rättighet då motion och fysisk aktivitet främjar både hälsa och välbefinnande. Idrotten fyller också en viktig social funktion i många människors vardag.

Det är mindre vanligt bland personer med funktionsnedsättning att idrotta och motionera jämfört med övriga befolkningen. Det är en av förklaringarna till att det är tio gånger vanligare att personer med funktionsnedsättning upplever sin hälsa som dålig. En förutsättning för att öka idrottandet är att idrottsanläggningar och andra miljöer där idrott och motion utövas görs fysiskt tillgängliga. Tillgängligheten på dessa anläggningar brister i stor utsträckning och utvecklingen tycks inte gå framåt. Om fler anläggningar blir tillgängliga skapas förutsättningar för att förbättra hälsan för personer med funktionsnedsättning.

En annan nyckel till att öka idrottandet bland personer med funktionsnedsättning är att öka kunskapen hos föreningar och idrottsledare om hur idrotten kan göras tillgänglig för alla. Det saknas dock både kunskap och initiativ kring hur detta ska gå till. Mycket beror på avsaknaden av en aktör som ansvarar för att följa och utveckla möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att idrotta.

Dessutom behövs en helhetssyn som utgår från att skapa förutsättningar för individer som möjliggör idrottande. Det handlar om att färdtjänst, tillgång till hjälpmedel och ledsagningstimmar räcker till, och att det finns aktiviteter som passar alla, både inom den ordinarie idrotten och inom handikappidrotten.

Idag uppfylls inte rätten till idrott på lika villkor. För att området ska utvecklas behöver både Riksidrottsförbundet, kommuner och idrottsföreningar ta ett större ansvar i att möjliggöra idrottande för alla, oavsett funktionsförmåga.

Jag har varken tillräckligt med ledsagning eller färdtjänst till sådana evenemang. Det går åt för många ledsagningstimmar per tillfälle eftersom färdtjänsten är utformad som den är. Ledsagningstimmar skulle inte räcka till eftersom jag behöver ledsagning under hela tillfället när jag är på motion eller gym.

Citat ur Rivkraft

Lägesbeskrivning

Mindre vanligt att idrotta bland personer med funktionsnedsättning

Ett ökat idrottande är en av de viktigaste åtgärderna för att förbättra hälsan hos personer med funktionsnedsättning. Det behövs då det är tio gånger vanligare bland personer med funktionsnedsättning att uppleva sin hälsa som dålig jämfört med övriga befolkningen.¹⁸⁷

Personer med funktionsnedsättning idrottar i mindre utsträckning än andra. 39 procent har inte idrottat alls under det senaste året jämfört med 20 procent bland övriga.¹⁸⁸ Det är också betydligt vanligare med en stillasittande fritid. Var fjärde person med funktionsnedsättning har det jämfört med var tionde bland övriga befolkningen.¹⁸⁹ I undersökningspanelen Rivkraft, som görs bland personer med funktionsnedsättning, är det en fjärdedel som sällan eller aldrig idrottar. Av dem anger 55 procent att det beror på att de inte kan på grund av funktionsnedsättningen eller att det inte finns något som fungerar för dem.

Fyra av fem personer i Rivkraft som idrottar någon gång i veckan eller mindre skulle vilja idrotta mer. 40 procent av dessa anger att det skulle behövas fler aktiviteter som är anpassade för personer med funktionsnedsättning för att de skulle idrotta mer. Dessutom skulle 25 procent vilja ha mer information om vad som finns att göra.¹⁹⁰ Det är inte konstigt att många saknar sådan information. Endast 30 procent av kommunerna har webbplatser med information om tillgängligheten i den allmänna informationen om idrottsaktiviteter. 31 procent av kommunerna har information om riktade idrottsaktiviteter för personer med funktionsnedsättning. Hos nästan hälften av kommunerna finns ingen sådan information alls på webbplatsen.¹⁹¹

Det är positivt att det inte finns några större skillnader i idrottande bland barn. 87 procent av barn med funktionsnedsättning tränar minst en gång i veckan jämfört med 84 procent bland av övriga barn. Dessutom tränar 63 procent i förening jämfört med 65 procent bland övriga.¹⁹²

Bristande tillgänglighet hindrar många från idrott och motion

För att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta i idrottslivet på lika villkor behöver lokaler och anläggningar vara fysiskt tillgängliga. Idrottslyftet är ett projekt som drivs av Riksidrottsförbundet och som finansierats med cirka 500 miljoner kronor årligen sedan starten 2007. Ökad tillgäng-

¹⁸⁷ Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskild statistikframtagning

¹⁸⁸ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

¹⁸⁹ Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskild statistikframtagning

¹⁹⁰ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

¹⁹¹ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹⁹² Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om barns levnadsförhållanden www.scb.se/barnulf

lighet till anläggningar och idrottsmiljöer är ett av fyra prioriterade områden inom satsningen. Trots det märker de flesta personer med funktionsnedsättning i Rivkraft inte några skillnader i omgivningen som påverkar möjligheterna att idrotta eller motionera. I de fall förändringar i omgivningen uppfattats är det vanligare att de upplevs som försämringar än som förbättringar.¹⁹³

Att anläggningars tillgänglighet utvecklas långsamt visar också kommunernas uppskattningar om tillgängligheten. 75 procent av kommunerna uppskattar att deras badanläggningar är tillgängliga jämfört med 77 procent 2012. Inte heller kommunernas friluftsanläggningar har blivit mer tillgängliga. 2014 uppskattade 29 procent av kommunerna dessa som tillgängliga jämfört med 32 procent 2012.

Tabell 4. Kommunala idrottsanläggningars tillgänglighet 2014, andel kommuner i procent

Typ av anläggning/lokal	Till fullo eller i stor utsträckning tillgängligt
Sporthallar	79
Badanläggningar	75
Fotbollsanläggningar	63
Ishallar	59
Friidrottsanläggningar	58
Rackethallar	38
Friluftsanläggningar	29

För att öka tillgängligheten behöver anläggningarna inventeras och brister åtgärdas. Det är vanligast att kommunerna inventerar tillgängligheten i sporthallar och badanläggningar, det gör 87 respektive 86 procent. Däremot inventerar endast 60 procent av kommunerna tillgängligheten på friluftsanläggningar. Åtgärdandet av brister utifrån inventeringarna följer samma mönster. Det är vanligare att åtgärda brister i de anläggningar som inventeras. Arbetet med inventering och åtgärder ger resultat då det är de anläggningar som är vanligast att inventera och åtgärda som också uppskattas ha den bästa tillgängligheten.

Ett annat verktyg för att öka tillgängligheten är att utbilda ansvariga för idrottslokaler eller anläggningar kring tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. 42 procent av kommunerna genomför sådana utbildningar.¹⁹⁴

¹⁹³ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

¹⁹⁴ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

Fler kommuner behöver arbeta för ökat idrottande och motionerande

Tillsammans med bland andra idrottsförbund och föreningar har kommunerna ansvar för att öka tillgängligheten till och delaktigheten i idrott för personer med funktionsnedsättning. Att endast 16 procent av kommunerna har mätbara mål för detta visar att frågan behöver ta en större plats hos många av dem.

Däremot är det positivt att 85 procent av kommunerna samverkar med idrottsföreningar även om endast 26 procent gör det regelbundet. Att kommunerna utbildar ledare inom idrottsföreningar om tillgänglighet och delaktighet till idrott för personer med funktionsnedsättning är inte lika vanligt. Det gör 40 procent av kommunerna. Ett viktigt verktyg kommuner har i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten är bidragsgivningen till idrottsföreningar. Trots att möjligheten finns ställer 26 procent av kommunerna varken krav på detta i den ordinarie bidragsgivningen.

Många är beroende av kollektivtrafik eller färdtjänst för att kunna utöva sin idrott. Då är det viktigt att de i kommunerna som ansvarar för idrottsfrågor samverkar med ansvariga för transportfrågor. Det handlar exempelvis om att färdtjänsten ska komma fram i tid till träningen eller att bussarna till en badanläggning är tillgängliga. Sådan samverkan finns inte i många kommuner. Bland ansvariga för idrottsfrågor i kommunerna anger hälften att de inte vet om de samverkar med ansvariga för kollektivtrafik respektive färdtjänst.¹⁹⁵

Att kunna besöka idrottsevenemang är inte en självklarhet

Bland personer med funktionsnedsättning har 54 procent inte besökt ett enda idrottsevenemang under det senaste året jämfört med 40 procent bland övriga.¹⁹⁶ Det kan bero på att tillgängligheten som besökare ofta upplevs som bristfällig. I undersökningspanelen Rivkraft upplever 58 procent av personer med funktionsnedsättning som besöker idrottsevenemang ofta eller ibland brister i tillgängligheten. 34 procent skulle vilja gå på idrottsevenemang oftare men 40 procent av dessa menar att det skulle behövas bättre tillgänglighet på arenor och i lokaler för att detta ska kunna ske. Av de 58 procent som inte besökt något idrottsevenemang det senaste året menar 13 procent att det beror på bristande tillgänglighet.¹⁹⁷

Som publik vid olika matcher kan det vara svårt att veta var man ska sitta och hur man kommer dit om man har kognitiva svårigheter.

Citat ur Rivkraft

¹⁹⁵ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

¹⁹⁶ Riksidrottsförbundet (2014) Om personer med funktionsnedsättning och deras relation till motion och idrott (opublicerat material)

¹⁹⁷ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

”

Polisen fick veta att jag har nedsatt hörsel när de ville ringa mig, så de sms:ar direkt istället, ibland via textförmedling och ibland via e-post. Kommunikationen fungerar utmärkt, men det är avgörande om det är en person med bra attityd. Ofta har de yngre bättre kunskap än de äldre polisanställda.

Citat ur Rivkraft

Rättsväsendet

Fakta i korthet

- 30 procent av deltagarna i Rivkraft har under det senaste året oroat sig för att bli överfallen, misshandlad eller trakasserad.
- Det är dubbelt så vanligt att barn med funktionsnedsättning blir utsatta för våld i hemmet jämfört med andra barn. Det är dessutom vanligare att barn med funktionsnedsättning upplever våld mellan föräldrar.
- Av de deltagare i Rivkraft som har varit i kontakt med polisen under de senaste tre åren har 13 procent upplevt att de diskriminerats av polisen.
- Det är fortfarande 24 procent av domarna och 43 procent av beredningsjuristerna som inte känner till att FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning finns till.
- Av de deltagare i Rivkraft som har varit i domstol under de senaste tre åren är 34 procent missnöjda med tillgängligheten.

Inriktningsmål för rättsväsendet

- Kompetensen hos myndigheterna inom rättsväsendet kring förutsättningar och behov hos personer med funktionsnedsättningar ska stärkas ytterligare.

Sammanfattande analys

Rättsväsendet och dess aktörer har beröring med många delar i människors liv och har koppling till många av FN-konventionens artiklar. Staten ska säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet för alla, både förövare och brottsoffer. Det handlar om tillgänglighet till domstolar och polis, om att inte utestängas från rättssystemet av lagar och om att de processer som finns inom rättsväsendet ska vara tillgängliga för alla.

Personer med funktionsnedsättning är särskilt utsatta jämfört med övrig befolkning när det gäller otrygghet, hot, trakasserier och våld. Framför allt barn och kvinnor med funktionsnedsättning är utsatta. Andra utsatta grupper är personer med intellektuell funktionsnedsättning och psykisk funktionsnedsättning.

I dagsläget finns det liten kunskap om hur tillgängliga olika processer är inom domstolar och polis. Processen omfattar allt från en brottsituation, anmälan av brott, frihetsberövande, förhör, domstolsförhandling samt verkställande av domar och beslut. Det är svårt att följa hur tillgängligheten ser ut genom rättssystemets olika delar och hur myndigheterna inom rättsväsendet samverkar kring personer med funktionsnedsättning som av olika anledningar rör sig genom systemet

Samtidigt upplever många brister i tillgängligheten i rättssystemet. Det handlar om fysiska, informativa och kommunikativa brister men också om bemötande och attityder. Resultatet visar samtidigt att det finns ett ganska gott förtroende för polis och domstol. Dessutom saknas fortfarande kunskap och kompetens hos domstolar och polis. Det är bra att det pågår utveckling för att öka kunskapen. Det är denna som kommer att skapa förståelse och vilja att arbeta mer aktivt med ett funktionshindersperspektiv i en verksamhet.

Ännu går det dock inte att se några effekter av dessa insatser och det är tveksamt om arbetet sker aktivt och om tillräckligt många insatser görs för att delmål och inriktningsmål ska vara nådda 2016. Det behövs också mer aktivt arbete från myndigheternas sida för att inkludera ett funktionshindersperspektiv i olika processer genom hela rättskedjan.

Det finns fortsatt mycket kvar att göra inom rättsväsendet för att personer med funktionsnedsättning ska ha lika tillgång till rättssystemets olika delar som andra. Är det någonstans som icke-diskrimineringsprincipen och mänskliga rättigheter bör få fäste och fungera i praktiken så är det inom det system som ska säkerställa rättsäkerhet och rättstrygghet i Sverige.

Lägesbedömning

Sämre upplevelse av trygghet

Det finns studier från andra länder på europeisk nivå som visar att personer med funktionsnedsättning i stor utsträckning känner sig otrygga, upplever hot, trakasserier och hatbrott i lika stor eller större utsträckning som andra utsatta grupper i samhället. Sverige är troligtvis inte något undantag i dessa sammanhang. Det saknas idag en hel del kunskap och uppföljning om hur tryggheten upplevs av personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga i Sverige.

I undersökningspanelen Rivkraft som görs bland personer med funktionsnedsättning går det att få en viss bild av hur trygghet upplevs. Av deltagarna i Rivkraft känner sig 16 procent ganska eller mycket otrygga i området där de bor. 19 procent går aldrig ut ensamma på kvällen. Det stämmer väl överens med nationell statistik som visar att 17 procent avstått från att gå ut på kvällen på grund av rädsla jämfört med 10 procent bland övriga. Det är fler kvinnor än män med funktionsnedsättning som är rädda för att gå ut på kvällen.¹⁹⁸

Hela 30 procent av deltagarna i Rivkraft har under det senaste året oroat sig för att bli överfallen, misshandlad eller trakasserad.¹⁹⁹ Särskilt stor är oron bland personer med lindrig utvecklingsstörning, neuropsykiatrisk diagnos eller psykisk funktionsnedsättning. Det är oroväckande och synliggör också en särskild utsatthet hos personer med specifika funktionsnedsättningar. Det behövs mer kunskap om varför personer med funktionsnedsättning känner sig så utsatta och känner sådan oro. Bättre kunskap gör det också möjligt att kunna besluta om insatser för att komma till rätta med problemen.

Varierande bild av kränkande behandling, hot och våld

Det är fortfarande fler personer med funktionsnedsättning som utsatts för kränkande behandling än övriga befolkningen även om det är glädjande att statistiken visar att andelen är något mindre än förra året, både för kvinnor och för män. Bland kvinnor med funktionsnedsättning i åldern 16–64 år är andelen 36 procent jämfört med 25 procent bland övriga kvinnor. Bland män med funktionsnedsättning är motsvarande andel 26 procent jämfört med 17 procent bland övriga män.²⁰⁰

¹⁹⁸ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

¹⁹⁹ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

²⁰⁰ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål m.m. inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, delrapportering av regeringsuppdrag

Mellan personer med funktionsnedsättning och övrig befolkning finns det ingen skillnad när det gäller erfarenheten av hot. Det är ungefär 4 procent. Däremot har en större andel, 10 procent, av personer med svår ängslan, oro eller ångest upplevt hot.

Personer med svår ängslan, oro eller ångest har också i högre utsträckning än övrig befolkning upplevt våld det senaste året, 7 procent jämfört med 4 procent. Mönstren som finns kring erfarenheter av hot går igen för grupperna med astma eller allergi och syn- och rörelsenedsättning när det gäller våld, men är inte lika tydliga.²⁰¹

Kvinnor med funktionsnedsättning utsätts för våld i lika hög grad som andra kvinnor. Den vanligaste förövaren är en partner, men våldet kan också utövas av anställd personal. En granskning gjord av länsstyrelserna visar att skyddade boenden för kvinnor som utsätts för våld sällan är fysiskt tillgängliga. Granskningen visar också att kommunerna behöver förbättra sin information till exempelvis kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning.²⁰²

Att andelen kvinnor och barn med funktionsnedsättning som utsätts för våld är hög har också uppmärksammats av FN. De uttrycker oro både för detta och för att skyddade boenden sällan är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.²⁰³ Det är centralt att också inkludera och synliggöra kvinnor och flickor med funktionsnedsättning i det viktiga arbetet mot våld mot kvinnor.

Barn och unga särskilt utsatta

Barn och unga med funktionsnedsättning är i många sammanhang särskilt utsatta. Att barn och unga med funktionsnedsättning inte kan känna sig trygga och blir utsatta för våld är oroväckande och kräver omedelbara insatser från samhället.

20 procent av barn med någon form av kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning har utsatts för våld. Motsvarande andel för övriga är 10 procent. Mest utsatta är barn med ADHD, hela 44 procent av dessa uppger att de har blivit slagna. Även för barn och unga med specialpedagog, assistent eller annat specialstöd i skolan är risken att utsättas för våld i hemmet större än för andra barn. Det är också vanligare att barn med funktionsnedsättning upplever våld mellan föräldrar än andra barn. Trots detta saknas det, enligt kartläggningen, kunskap och beredskap om denna problematik hos exempelvis sociala myndigheter och polis. Rättssystemet idag är inte alls anpassat för barn och unga med psykiska funktionsnedsättningar.²⁰⁴

Dessutom finns problematik när det gäller tvångsvård av barn och unga med psykisk ohälsa. De får sällan möjlighet att vara delaktiga eller tillräckligt

²⁰¹ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

²⁰² Brottsförebyggande rådet (2010) Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld

²⁰³ FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

²⁰⁴ Barnombudsmannen (2012) Signaler, Årsrapport 2012

med information. De blir sällan lyssnade på och behandlas ofta med bältesläggning och isolering. Till och med otillåtna tvångsåtgärder förekommer.²⁰⁵

Förtroendet för rättsväsendet är relativt bra

77 procent av deltagarna i Rivkraft har mycket eller ganska stort förtroende för polisen. Bland de 51 procent av deltagarna som varit i kontakt med polisen under de senaste tre åren har 22 procent negativa erfarenheter. Det är främst polisens bemötande som lett till de negativa erfarenheterna. 3 procent av dessa har också upplevt sig diskriminerade av polisen. Framför allt var upplevelsen att polisen inte trodde på personen eller tog personen på allvar.²⁰⁶

Polisen var hårdhänt när jag hade fått en ångestattack. De förstod inte vad det var frågan om och gjorde situationen värre genom att trycka ner mig på golvet. Detta trots att en närstående berättade vad som var fel. I efterhand stod det i rapporten att jag var våldsam och fick inte chansen att ge en förklaring.

Citat i Rivkraft

När det gäller förtroendet för Sveriges domstolar är det sämre än för polisen. 38 procent av deltagarna i Rivkraft har ganska eller mycket litet förtroende för domstolarna. Bland de 14 procent av deltagarna som varit i kontakt med domstol under de senaste tre åren anser 43 procent att de fick otillräcklig information från domstolen. 13 procent ansåg att det fanns en oförståelse och kunskapsbrist om personens funktionsnedsättning. Flera personer ansåg också att de inte fick någon information om rättsprocessen, att de själva fick söka all information eller att de hade behövt få informationen i ett format som fungerar för dem.

En förklaring till problemen är att kompetensen om funktionshindersfrågor är låg hos domstolarna. 33 procent av de administrativt ansvariga vet inte vilka stöd som erbjuds för att en person ska kunna ta del av myndighetens handlingar. Motsvarande andel bland domare och beredningsjurister är 3 respektive 5 procent.²⁰⁷

72 procent som har varit i domstol under de senaste tre åren är ganska eller mycket nöjda med det bemötande de fick. Samtidigt är det 27 procent som upplever att de blivit diskriminerade i samband med att de besökt en domstol. Precis som med polisen handlar det framför allt om att inte bli trodd. Även bristande tillgänglighet till lokalerna samt avsaknad av hjälpmedel nämndes som anledningar till upplevelsen av diskriminering.²⁰⁸

²⁰⁵ Barnombudsmannen (2014) Bryt tystnaden – Barn och unga om samhällets stöd vid psykisk ohälsa

²⁰⁶ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

²⁰⁷ Domstolsverket (2014) Bilaga till rapport om arbetet för att uppnå delmål i en strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

²⁰⁸ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

Kompetensen i rättsväsendet behöver bli bättre

Att stärka kompetensen i rättsväsendet är ett av strategins inriktningsmål men också en grundförutsättning för att kunna säkerställa effektiv tillgång till rättssystemet.

Resultaten från årets urvalsundersökning kring kompetensen hos anställda inom Domstolsverket skiljer sig inte särskilt från föregående år. De administrativt ansvariga är den grupp som skattar sin kompetens som högst kring vilka stöd som erbjuds vid förhandling. Däremot är kunskapen lägre bland domare och beredningsjurister.

Det är fortfarande 24 procent av domarna och 43 procent av beredningsjuristerna som inte känner till att FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning finns.²⁰⁹ Förhoppningsvis kommer den e-utbildning som precis kommit igång att ändra på detta. Samtidigt blir det en utmaning för Domstolsverket att hinna utbilda all sin personal fram till 2016.

Rikspolisstyrelsen arbetar för att stärka kompetensen inom polisen om behov och förutsättningar hos personer med funktionsnedsättning genom sina utbildningar. Rikspolisstyrelsen anser att polisutbildningen, sett i sin helhet, behandlar kunskap om funktionsnedsättningar med systematik, anpassat till utbildningens innehåll och syfte. Det anses ändå finnas utrymme för att i utbildningen ytterligare förstärka hur kunskapen kopplas till polisens uppdrag och roll.²¹⁰

Enligt en kunskapsmätning hos anställda på Brottsoffermyndigheten har andelen av dem som anser att de inte har tillräckliga kunskaper om personer med funktionsnedsättning för att kunna ge ett gott bemötande minskat mellan 2011 och 2013.²¹¹

Migrationsverket har också påbörjat ett arbete för att stärka kompetensen på myndigheten kring tillgänglighet samt förutsättningar och behov hos personer med funktionsnedsättning. Exempelvis pågår en kartläggning kring vilka behov av stöd som finns på grund av psykisk ohälsa hos asylsökande på myndighetens boendeanläggningar.²¹² Det blir intressant att följa resultaten av myndighetens arbete i kommande rapportering.

²⁰⁹ Domstolsverket (2014) Bilaga till rapport om arbetet för att uppnå delmål i en strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

²¹⁰ Rikspolisstyrelsen (2014) Fördjupad redovisning av regeringsuppdraget inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016

²¹¹ Brottsoffermyndigheten (2014) Delredovisning: Uppdrag om delmål och redovisning inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

²¹² Migrationsverket (2014) Rapport om Migrationsverkets arbete under 2013 för genomförande av regeringens handikappolitiska strategi 2011–2016

Sammantaget visar årets rapporteringar av de strategiska myndigheterna inom rättskedjan att arbete pågår för att öka kompetensen inom rättsväsendet. Det är dock tveksamt om dessa insatser är tillräckliga för att hinna göra skillnad för personer med funktionsnedsättning och ge en effektiv tillgång till rättssystemet i praktiken inom ramen för strategin.

Tillgänglighet till rättsväsendet ingen självklarhet

Personer med funktionsnedsättning ska ha tillgång till rättssystemet på lika villkor som andra. I det ingår också att säkerställa tillgängligheten till lokaler, information och verksamhet.

Bland de deltagare i Rivkraft som kommit i kontakt med polisen har 22 procent negativa erfarenheter av polisen. 24 procent av dessa menar att det beror på svårigheter att få information som var tillgänglig och 11 procent ansåg att det fanns problem med tillgängligheten till polisens lokaler.

Två av tre polismyndigheter har en handlingsplan för tillgänglighet och endast en av tre polismyndigheter har inventerat sin kommunikation ur ett tillgänglighetsperspektiv. Både de som har handlingsplan och de som har inventerat sin kommunikation har minskat sedan 2013.²¹³

Bland de deltagare i Rivkraft som varit i domstol under de senaste tre åren är 34 procent missnöjda med tillgängligheten. Det handlade framför allt om svårigheter att ta sig fram i lokalerna samt att det inte fanns information som var tillgänglig. Flera nämnde brister som att det saknades hörselslinga och att det inte fanns teckenspråkstolk eller skrivtolk.²¹⁴ Av domstolarna är det 65 procent som har en handlingsplan för tillgänglighet 2014 jämfört med 58 procent 2013.

Migrationsverket har förbättrat sig i arbetet med att öka tillgängligheten till sina lokaler, både vad gäller interna lokaler och besökslokaler.²¹⁵ Under 2013 har myndigheten inventerat samtliga administrativa lokaler samt etablerat sig i nya tillgängliga lokaler på fem orter i landet. Arbeta behöver nu påbörjas för att åtgärda de brister som identifierats vid inventeringarna.

Migrationsverket har också under året arbetat för att öka tillgängligheten till sin information, kommunikation och sina tjänster. Det är dessutom positivt att nya beslutsmallar tagits fram som ska göra det lättare att förstå beslut.²¹⁶

²¹³ Myndigheten för delaktighet (2014) www.mfd.se, Öppna jämförelser i staten 2014

²¹⁴ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

²¹⁵ Myndigheten för delaktighet (2014) www.mfd.se, Öppna jämförelser i staten 2014

²¹⁶ Migrationsverket (2014) Rapport om Migrationsverkets arbete under 2013 för genomförande av regeringens handikappolitiska strategi 2011–2016

”

Jag kan inte självständigt hitta varor då vare sig förpackningar eller hyllor är märkta med punktskrift. Det är svårt att orientera sig med hjälp av vit käpp då varorna ofta flyttas om och det står pallar med extrapriserbjudanden i vägen.

Citat ur Rivkraft

Konsumentpolitik

Fakta i korthet

- Nio av tio butikschefer anser att det som är bra för personer med funktionsnedsättning underlättar för alla kunder.
- Sju av tio kommuner uppger att de har som rutin att yttra sig om tillgängligheten när de ger tillstånd till nya etableringar, till exempel uteserveringar.
- I Rivkraft säger en av fyra att de upplevt sig diskriminerade i en butik.
- En av fyra deltagare i Rivkraft säger att de hindras att handla på grund av brister i tillgängligheten.
- Det är endast en av tio i Rivkraft som märkt av förbättringar av tillgängligheten i handeln det senaste året.

Inriktningsmål för konsumentpolitiken

- Målet för konsumentpolitiken är att konsumenterna ska ha makt och möjlighet att göra aktiva val.
- Regeringens insatser fokuseras på områdena konsumentstöd, tillgänglighet i handeln samt tillgänglighet och användbarhet genom standardisering.

Sammanfattande analys

Artikel 9 i FN-konventionen fastställer att alla som erbjuder tjänster och service för allmänheten ska tänka på tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning. En tillgänglig handel är först och främst en mänsklig rättighet, men samtidigt en fördel för alla.

Ett aktivt förbättringsarbete pågår på många håll för att öka tillgängligheten i handeln. Med en uppskattad köpkraft på cirka 120 miljarder kronor varje år borde det finnas stor motivation för handeln att öka tillgängligheten.

I takt med ökad e-handel är det viktigt att webblösningar görs tillgängliga. En viktig åtgärd för att ingen ska utestängas är att det utöver teknik finns möjlighet till personlig kontakt för dem som behöver det.

Många personer med funktionsnedsättning lever i ett ekonomiskt utsatt läge och de måste som konsumenter ha möjlighet att kunna välja rätt alternativ. Många produkter som är nödvändiga hjälpmedel för att kompensera en funktionsnedsättning tillhör den typ av produkter som de flesta konsumenter upplever svårigheter med när de ska köpa. Konsumenter med funktionsnedsättning upplever dessutom problem vid köp av varor för enkla grundläggande behov.

Det är positivt att tillgänglighetsperspektivet för personer med funktionsnedsättning nu finns med i Konsumentverkets årliga konsumentrapport. Konsumentverket har fått i uppdrag att stärka konsumenterna genom en samlad webbaserad informationstjänst kallad "Konsumenten i centrum".

I undersökningspanelen Rivkraft, som görs bland personer med funktionsnedsättning, har de flesta varken märkt av några förbättringar eller försämringar det senaste året. Det är angeläget att ytterligare insatser görs för att driva på handeln att göra förbättringar.

Fortfarande avstår många från att besöka vissa butiker på grund av bristande tillgänglighet. Det är mycket som återstår för att rätten att handla och göra aktiva val, både i butiker och på internet, ska vara uppfylld.

Lägesbeskrivning

En tillgänglig handel gynnar alla

Nio av tio butiksschefer menar att det som är bra för personer med funktionsnedsättning underlättar för alla kunder.²¹⁷ De flesta butiksschefer har kunskap om framkomlighet när det gäller tillgänglighet. Kunskap om bra belysning, skyltning och ljudmiljö är det få som har. Det är därför angeläget att materialet ”Butik för alla”²¹⁸ som tagits fram av Svensk Handel och Konsumentverket får ytterligare spridning. Någon utvärdering av hur många som tagit del av den finns tyvärr inte.

En av fyra personer i Rivkraft upplever att de hindras att handla på grund av brister i butikernas tillgänglighet. Det stora flertalet har inte märkt av några förändringar det senaste året. En av tio har märkt av förbättringar, den vanligaste upplevda förbättringen är att komma in i butiken och ta sig runt i butiken. En av tio har upplevt försämringar inom olika områden, exempelvis ljudmiljö och skyltning.²¹⁹

Riksorganisationen Unga Synskadade har undersökt tillgängligheten för personer med synnedsättning i och kring landets butiker. Resultatet visar att den yttre tillgängligheten är relativt god men det finns stora svårigheter med att hitta i butiken. Det behövs logisk struktur, tydlig prismärkning och bättre belysning. Personalens bemötande och personliga service fick i denna undersökning högt betyg.²²⁰

Så många som en av fyra i Rivkraft har upplevt sig diskriminerad i en butik och en av fem när de besökt caféer eller restauranger. Att bli hindrad att komma in eller att ta sig runt i lokalen, att få ett nedlåtande bemötande eller att inte ens bli tilltalad är en vanlig upplevd diskriminering.²²¹

” Jag kommer inte in i butiken. Jag blir inte tilltalad av personalen utan de vänder sig istället till min assistent eller familjemedlem.

Citat ur Rivkraft

Vad stöter personer med kognitiva svårigheter på för problem?

Sveriges konsumenter har under 2013 uppmärksammat svårigheter i handeln för personer med kognitiva funktionsnedsättningar.²²² Det som upplevs som svårast är marknadsföringsåtgärder på allmän plats som exempelvis försäljning av telefonabonnemang på torg eller i köpcentrum. Ett exempel är att personer uppfattar ett löfte om gratis telefoni som visar sig bli mycket dyrt för den enskilde.

²¹⁷ Konsumentverket (2012) Butikschefers syn på tillgänglighet

²¹⁸ Svensk handel och konsumentverket (2011) Butik för alla www.svenskhandel.se

²¹⁹ Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

²²⁰ Riksförbundet unga synskadade (2013) Undersökning butiker, www.ungasynskadade.se

²²¹ Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

²²² Kognition är förmågan att tänka, förstå, lära, minnas, tolka och strukturera.

Ett annat problem är att det har blivit svårare att bli direkt kopplad till en växel hos företag och organisationer. Tonval kan ställa höga krav på arbetsminne, förståelse för de olika valens innebörd och förmåga att fatta snabba beslut. För många människor kan personlig service vara avgörande för att självständigt kunna lösa sina problem. Konsumentverkets rapport visar att personer med kognitiva funktionsnedsättningar är minst nöjda med både försäljningsställets och webbplatsers tillgänglighet. Den sämre tillgängligheten, både på försäljningsställen och på webbplatser, påverkar deras möjlighet att välja.²²³

Konsumentstöd behövs särskilt inom teknikområdet

Hjälpmedel kan i allt större utsträckning ersättas av konsumentprodukter. De vanligaste produkter som personer med funktionsnedsättning uppger att de själva köper för att kompensera en funktionsnedsättning är smarta telefoner.²²⁴ I Konsumentverkets rapport har mobiltelefoni och internet analyserats som ett av de områden med lägsta konsumentmarknadsindex (KMI).²²⁵ Det är en sammanfattning av hur problematisk marknaden är för konsumenten, där ett lågt värde betyder att det finns stora svårigheter för konsumenten. Konsumenter med funktionsnedsättning upplever även problem vid köp av varor för enkla grundläggande behov.²²⁶ Konsumentverket har fått i uppdrag att utveckla en ny rådgivningstjänst för att stärka konsumenternas makt och möjlighet att göra aktiva val via en samlad webbaserad informationstjänst, "Konsumenten i centrum".²²⁷

Bristande tillgänglighet i restauranger, caféer och barer

Fyra av tio personer med funktionsnedsättning i Rivkraft känner sig hindrade på grund av brister i tillgänglighet när de besöker restauranger, caféer och barer. De som känner sig hindrade ser störst problem i höga ljudnivåer, svårigheter att ta sig fram i lokalen samt svårlästa menyer och skyltar. Nästan hälften väljer att gå till ett annat ställe när de känner sig hindrade. Det finns en stor kundgrupp för branschen att tillgå om dessa platser görs tillgängliga. De hinder som personerna upplever i utelivet är dessutom relativt enkla att åtgärda.²²⁸

Hela sju av tio kommuner uppger att det är rutin att använda sig av möjligheten att yttra sig om tillgängligheten vid tillståndsgivande för nya etableringar, till exempel för caféer och restauranger. Vissa gör det bara i enstaka fall. Endast fyra procent av kommunerna uppger att de inte gör det.²²⁹

²²³ Konsumentverket (2014) Resultat från Konsumentrapporten 2014

²²⁴ Hjälpmedelsinstitutet (2013) Konsumentprodukter som hjälpmedel och på 1177

²²⁵ Konsumentverket (2013) Konsumentrapporten 2013

²²⁶ Konsumentverket (2014) Resultat från Konsumentrapporten 2014

²²⁷ Statens offentliga utredningar (2012) Konsumenten i centrum 2012:43

²²⁸ Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

²²⁹ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

E-handel en möjlighet som behöver utvecklas

E-handel används som ett alternativ för dem som möter mest hinder i butiks-handeln.²³⁰ Samtidigt uppger en av fem i Rivkraft²³¹ att de inte använder internet för att köpa exempelvis biljetter, resor eller andra saker eftersom webbplatserna inte är anpassade så att det fungerar för dem. Behovet att öka tillgängligheten finns både i fysiska butiker och på internet, då alla har rätt att kunna utnyttja båda alternativen.

Många har en utsatt ekonomisk situation

Att stärka individens rätt till makt över sin konsumtion och sina val blir särskilt viktigt då många har en ekonomiskt utsatt situation. Att välja fel alternativ kan innebära en stor påfrestning. Det är vanligare att personer med funktionsnedsättning har varit i ekonomisk kris jämfört med övrig befolkning, 21 procent bland personer med funktionsnedsättning och 13 procent bland övriga.²³² 17 procent av befolkningen saknar kontantmarginal, bland personer med funktionsnedsättning är det hela 29 procent. Bland personer med svår oro, ängslan eller ångest är det hela 45 procent som saknar kontantmarginal.²³³

Vissa aktiviteter kräver personlig instruktör eller tränare vilket är mycket dyrare än att delta på samma aktivitet fullt seende. Det kan skilja sig tio gånger i pris per tillfälle!

Citat ur Rivkraft

²³⁰ Handisam (2013) Rivkraft enkät 1

²³¹ Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

²³² Folkhälsoinstitutet (2014) Delrapportering av regeringsuppdrag

²³³ Statistiska centralbyrån (2012) Undersökning om levnadsförhållanden

”

Kommer konventionen innebära att
mitt barn har vänner när det växer upp?

Citat från mamma till barn med funktionsnedsättning

Det handlar om mänskliga rättigheter

Fakta i korthet

- De nationella målen för funktionshinderspolitiken bygger på mänskliga rättigheter.
- Konventionen förtydligar att mänskliga rättigheter gäller också personer med funktionsnedsättning.
- Mänskliga rättigheter är ett gemensamt ansvar för all offentlig verksamhet, det vill säga statlig verksamhet, kommuner, landsting och regioner.
- FN kritiserar Sverige för att uppföljningssystemet för funktionshinderspolitiken inte täcker alla konventionens områden och för att det saknas indikatorer.
- En tredjedel av alla anmälningar gjorda till DO under 2012 registrerades under diskrimineringsgrunden funktionshinder.

Nationella mål för funktionshinderspolitiken

- En samhällsgemenskap med mångfald som grund.
- Ett samhälle utformat så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet.
- Jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

Arbetet för att nå målen ska särskilt inriktas på att identifiera och undanröja hinder, förebygga och bekämpa diskriminering samt ge förutsättningar för självständighet och självbestämmande.²³⁴ Detta är också grunden i mänskliga rättigheter.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är en av de senare konventionerna på människorättsområdet. Den ingår i det system av konventioner som utvecklats på internationell och regional nivå sedan slutet av andra världskriget. Alla konventioner härstammar från FN:s universella deklaration för mänskliga rättigheter som antogs av FN:s generalförsamling 1948.

Mänskliga rättigheter reglerar förhållandet mellan individ och stat där statens makt gentemot individen begränsas. Samtidigt har staten skyldigheter att respektera, skydda och tillgodose enskildas rättigheter.

Deklarationen utgör tillsammans med FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter samt FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter grunden för och samlar alla mänskliga rättigheter. Men det finns också regionala människorättskonventioner av stor betydelse. Exempelvis Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna som sedan 1995 är lag i Sverige.

Det finns också tematiska konventioner som fokuserar på särskilt utsatta grupper eller specifika rättigheter. Exempel är barnkonventionen och konventionen om förbudet mot tortyr. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är en tematisk konvention och slår tydligt fast att funktionshindersfrågor är rättighetsfrågor.

När en stat ratificerar en konvention förbinder sig staten juridiskt att förverkliga de rättigheter konventionen innehåller. Med stat avses alla offentliga organ exempelvis statliga myndigheter, kommuner, landsting och regioner. Förverkligandet av mänskliga rättigheter är beroende av vad som görs inom hela den offentliga sektorn och det behöver finnas kopplingar mellan olika nivåer och aktörer i arbetet.

Strategin för genomförande för funktionshinderspolitiken och all uppföljning grundar sig på de nationella målen som i sin tur baseras på kärnan i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning – att alla människor är lika i värde och rättigheter. Ingen får diskrimineras.

I verkligheten är vi inte där ännu – något som denna rapport är ett bevis för.

²³⁴ Regeringen (2011) En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

Lägesbeskrivning

Ansaret vilar på flera aktörer och nivåer

Funktionshinderspolitiken grundar sig på mänskliga rättigheter och arbetet är till stor del rättighetsbaserat. Detta kommer att stärkas ytterligare framåt. Inte minst genom Myndigheten för delaktighet, som har fått tydliga anvisningar att ett rättighetsperspektiv mer uttalat ska finnas med i arbetet framöver.²³⁵

För att leva upp till kraven i konventionen måste arbete ske på alla nivåer – statligt, regionalt och lokalt. Hur arbetet bedrivs och hur Sverige lever upp till konventionen ska rapporteras till FN vart fjärde år. Myndigheten för delaktighet har därför utvecklat sin uppföljning ytterligare och samlar nu in information även på lokal nivå för att se hur bland annat kommuner arbetar inom olika samhällsområden för att öka tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning.

Resultaten från den första uppföljningen visar att det skiljer sig över landet hur arbetet bedrivs och hur situationen ser ut inom olika samhällsområden.²³⁶ Ur ett rättighetsperspektiv, där rättigheter ska vara tillgängliga för alla, är dessa geografiska skillnader problematiska. Samtidigt är arbetet på lokal nivå nyckeln för att driva utvecklingen framåt.

FN har under våren 2014 lämnat sina första rekommendationer för Sverige. Uppföljningen i stort anses vara bristfällig då den i nuläget inte täcker alla konventionens områden utan enbart fokuserar på de områden som lyfts fram i den nationella strategin. Det anses också, enligt rekommendationerna, vara en brist att uppföljningen är frivillig på lokal nivå trots att Sverige inte angett någon reservation för detta då konventionen ratificerades.

Sverige får samtidigt beröm för att 22 strategiska myndigheter har utsetts att implementera konventionen inom sina respektive områden och att detta följs upp årligen av Handisam/Myndigheten för delaktighet.²³⁷

Tillgänglighet och delaktighet i det politiska livet

Att kunna bli vald, att engagera sig och att få uttrycka sina politiska åsikter ingår i de demokratiska rättigheterna. FN visar i sina rekommendationer till Sverige oro för att det är ett så litet antal personer med funktionsnedsättning som kandiderar till eller innehar offentliga ämbeten.²³⁸

²³⁵ Förordning med instruktion för Myndigheten för delaktighet (SFS 2014:134)

²³⁶ Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

²³⁷ FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

²³⁸ FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

Personer med funktionsnedsättning är lika aktiva i politiska partier som övriga befolkningen. Att delta i politiska samtal sker dock i något mindre utsträckning än bland övriga befolkningen, 39 procent jämfört med 44 procent i övriga befolkningen.²³⁹ Det finns svårigheter för personer med funktionsnedsättning att få komma till tals och uttrycka sina åsikter, till exempel kunna uttrycka sin åsikt i det politiska och offentliga livet.

Att inte bli trodd eller lyssnad på är något som återkommer bland de undersökningar som gjorts i Rivkraft. Detta framkommer även vid en genomgång som gjorts av de anmälningar som kommit in till Diskrimineringsombudsmannen (DO) under de senaste fem åren samt i kvalitativa studier bland barn med funktionsnedsättning.²⁴⁰

Förtroendet för politiker är inte särskilt stort bland personer med funktionsnedsättning. Det är 27 procent som har ganska eller mycket stort förtroende för riksdagen jämfört med 39 procent i övriga befolkningen. 17 procent bland personer med funktionsnedsättning har ganska eller stort förtroende för politiker i sitt landsting och 21 procent för politiker i sin kommun.²⁴¹

Möjligheten att kunna påverka sitt eget liv, samhället och dem som har makten är avgörande för att känna förtroende för samhället och för dem som valts att styra det. Flera avsnitt i denna rapport visar att personer med funktionsnedsättning inte har samma möjligheter som den övriga befolkningen.

Rösträtt för alla?

En demokratisk rättighet som också är fastslagen i grundlagen är rätten att rösta. Detta kräver bland annat tillgängliga valprocedurer och vallokaler. I förra riksdagsvalet var det 92 procent i undersökningspanelen Rivkraft som röstade. Av dem som inte röstade ansåg 13 procent att informationen inte var tillgänglig för att kunna rösta, detta ansåg främst personer med lindrig utvecklingsstörning och personer med läs- och/eller skrivsvårigheter. 9 procent röstade inte för att lokalerna inte var tillgängliga.²⁴²

Studier visar att vissa grupper är överrepresenterade bland dem som inte röstar.²⁴³ En sådan grupp är personer med intellektuell funktionsnedsättning, där 8 av 10 inte röstar. För att dessa ska kunna utöva sin demokratiska rättighet krävs mer än fysisk tillgänglighet, bland annat att valmaterial måste finnas på lättläst svenska, att valarbetare får utbildning och att valbudskap presenteras så att det är tillgängligt för alla. Det handlar också om att få kunskap om hur det går till att rösta och om rätten till assistans och om rätten

²³⁹ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökningen om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

²⁴⁰ Diskrimineringsombudsmannen och Myndigheten för delaktighet (2014)

Engvall Kristina, Rapport: DO-anmälningar som har samband med funktionshinder

²⁴¹ Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella Folkhälsoenkäten, särskild statistikframtagning

²⁴² Handisam (2014) Rivkraft enkät 4

²⁴³ Mineur T., Bergh S. & Tideman M., Livssituationen för unga vuxna med lindrig utvecklingsstörning – En kunskapsöversikt baserad på skandinavisk forskning 1998–2009

att få göra sin röst hörd i den politiska debatten. Detta är också något som FN, i sina slutsatser och rekommendationer, anser att Sverige ska säkerställa, i enlighet med konventionen.

Av dem som röstade i riksdagsvalet 2010 upplevde 25 procent att det fanns brister i tillgängligheten. Av dem som upplevde brister var det 35 procent som hade svårigheter att ta sig in i lokalen. En person vittnar exempelvis om hur hen fick rösta utanför då det inte fanns hiss i byggnaden. Av dem som upplevde brister i vallokalen hade 26 procent svårt att ta sig bakom och använda röstskärmarna för att kunna rösta medan 27 procent saknade tillgänglig information och/eller röstsedlar på till exempel teckenspråk eller punktskrift. Det är också 18 procent som pekar på att valfunktionärerna saknade den kunskap som krävs för att kunna assistera på rätt sätt.²⁴⁴

Fram till nu har det varit möjligt, i enlighet med vallagen, att kunna göra undantag från kravet på tillgängliga vallokaler. Ändringar har dock gjorts i vallagen och från och med i år är det inte längre möjligt att göra undantag. Alla vallokaler ska vara tillgängliga.²⁴⁵

Sverige står inför två val 2014. Trots detta och trots den nya vallagen är det endast 52 procent av kommunerna som vidtagit åtgärder för att säkerställa att alla deras vallokaler är tillgängliga i de kommande valen.

Ett liv som andra?

Att ha samma möjligheter och förutsättningar som andra människor är grundprinciper för mänskliga rättigheter. På område efter område ser vi att så är inte fallet för personer med funktionsnedsättning i jämförelse med den övriga befolkningen. De ekonomiska förutsättningarna påverkar möjligheten att leva ett liv som andra.

Det är 21 procent av personer med funktionsnedsättning i åldern 16–84 år som någon gång har befunnit sig i ekonomisk kris jämfört med 13 procent i övriga befolkningen. Det är fler kvinnor, 25 procent, än män med funktionsnedsättning, 19 procent, som befunnit sig i ekonomisk kris. 29 procent bland personer med funktionsnedsättning som saknar kontantmarginal, jämfört med 17 procent i övriga befolkningen.²⁴⁶ Även här är kvinnor överrepresenterade jämfört med män med funktionsnedsättning, 35 procent jämfört med 24 procent.

30 procent av personer med funktionsnedsättning är låginkomsttagare jämfört med 19 procent i den övriga befolkningen.

²⁴⁴ Handisam (2014) Rivkraft enkät 4

²⁴⁵ Vallagen (SFS 2005:837)

²⁴⁶ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016, delrapportering av regeringsuppdrag

Att ha vänner och vara en del av en gemenskap är centralt för välbefinnandet och människors hälsa. Bland personer med funktionsnedsättning så är det 52 procent som umgås med vänner varje vecka. Bland dem som har två eller fler funktionsnedsättningar är siffran 42 procent. Hos övriga befolkningen är motsvarande siffra 65 procent.²⁴⁷

För att kunna leva sitt liv på lika villkor krävs också att människor kan fatta egna beslut om sitt liv och att det finns likhet inför lagen i det hänseendet. Det handlar exempelvis om att du själv ska kunna säga ja eller nej till medicinsk behandling, själv ha tillgång till rättssystemet eller själv ta lån på banken.

Sverige har, till skillnad från många andra länder i Europa, inget förmyndarskap. Däremot så blir många personer med funktionsnedsättning tilldelad en god man eller förvaltare som hjälper till att sköta olika delar av en persons liv, bland annat ekonomin. FN menar att gode män och förvaltare kan ses som en form där personer med funktionsnedsättning inte fullt ut får fatta sina egna beslut. FN anser att det enda alternativ som bör finnas är ett så kallat stödjande beslutsfattande. Det betyder att personer med funktionsnedsättning får hjälp och stöd att fatta sina egna beslut, inte att någon annan gör det åt dem, om så bara i vissa delar.²⁴⁸

Diskriminering vardag för många

När en del människor hindras att ta del av sina rättigheter medan andra människor inte hindras så uppstår diskriminering. Icke-diskrimineringsprincipen är grundläggande när det gäller mänskliga rättigheter. En rättighet ska vara tillgänglig för alla oavsett var du bor i ett land eller hur din ekonomiska situation ser ut.

Sverige har fram till idag haft en diskrimineringslagstiftning som inte har sett bristande tillgänglighet som diskriminering. I praktiken har detta inneburit att många människor med funktionsnedsättning har blivit diskriminerade i sitt liv och i sin vardag. Exempel på bristande tillgänglighet är att inte kunna ta sig in i kommunhuset eller ta del av information och beslut från en domstol.

I Rivkraft är det 32 procent av deltagarna som någon gång upplevt att de har blivit diskriminerade medan 22 procent har upplevt det upprepade gånger.²⁴⁹ Av dem som upplevt diskriminering har endast 14 procent anmält det till DO.

Under våren 2014 lade regeringen fram ett förslag om att nuvarande diskrimineringslagstiftning ska utökas med ytterligare en diskrimineringsform, den om bristande tillgänglighet. Denna förändring i lagstiftningen förväntas

²⁴⁷ Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskilt statistikframtagning

²⁴⁸ FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

²⁴⁹ Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

träda i kraft i januari 2015.²⁵⁰ Förändringen kommer på många sätt att stärka rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och ger möjlighet att driva ärenden om bristande tillgänglighet i domstol. Det finns dock undantag från förbudet i lagförslaget som, enligt flera funktionshindersorganisationer, gör den nya lagstiftningen tandlös.²⁵¹ Även FN är i sina rekommendationer bekymrad över de undantag som görs, framför allt undantaget för företag med mindre än tio anställda.²⁵²

Anmälningar till DO visar diskriminerande strukturer

På uppdrag av DO och Handisam har alla anmälningar gjorda till DO under 2012 med koppling till funktionshinder gåtts igenom. Studien visar att 485 anmälningar gjordes under 2012 där diskrimineringsgrunden funktionshinder registrerades. Det är en tredjedel av alla anmälningar till DO det året.

De som gjort anmälningarna har i studien kategoriserats utifrån följande: de som upplever sig diskriminerade på grund av fördomar och okunskap, de som upplever otillgänglighet och avsaknad av stöd och/eller hjälpmedel samt de som anser att de har rättigheter utifrån sin medicinska diagnos som de nekats. Det kan till exempel handla om bemötande från handläggare inom LSS.

I våras blev det för mycket så jag ansökte om personlig assistent hos X kommun och då började det riktiga helvetet. In hemma hos mig kliver XX. Hon hälsar inte, presenterar sig inte utan sätter sig vid köksbordet och det första hon säger är att 'jag är inte säker på att du ens tillhör någon personkrets.' Därefter följer en 2 timmar lång förnedring.

Ur anmälan till Diskrimineringsombudsmannen 2012

Studien visar ett samhälle där normen är att kunna fungera och prestera så bra som möjligt. De som inte har full funktionsförmåga ses som avvikande. Olikheter accepteras inte och gör att personer med funktionsnedsättning missgynnas i samhället.²⁵³ Studien ger underlag som pekar på att det finns diskriminerande strukturer i vårt samhälle som missgynnar personer med funktionsnedsättning inom många olika samhällsområden. Vi har mycket arbete kvar att göra för att leva upp till det diskrimineringsförbud som gäller alla mänskliga rättigheter.

²⁵⁰ Arbetsmarknadsdepartementet (2014) Pressmeddelande www.regeringen.se/sb/d/18158/a/235261

²⁵¹ Svenska Dagbladet (2014) Debattinlägg www.svd.se/opinion/brannpunkt/undantagen-gor-forslaget-tandlost_3381654.svd

²⁵² FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

²⁵³ Diskrimineringsombudsmannen och Myndigheten för delaktighet (2014) Engvall Kristina, Rapport: DO-anmälningar som har samband med funktionshinder

”

Jag vill veta varför jag har utsatts för diskriminering,
är det på grund av att jag är invandrare, har en
funktionsnedsättning eller är jude?

Ur anmälan till Diskrimineringsombudsmannen 2012

Mångfald

Fakta i korthet

- De funktionshinderspolitiska målen slår fast att politiken bör bedrivas ur ett barn-, mångfalds- och genusperspektiv.
- Bland utrikesfödda kvinnor med funktionsnedsättning upplever 36 procent att de har dålig hälsa, det är 18 gånger vanligare än bland övriga befolkningen.
- Var fjärde kvinna med funktionsnedsättning har avstått från att gå ut på kvällen på grund av rädsla.
- Bland barn med funktionsnedsättning är risken att utsättas för våld i hemmet dubbelt så stor som bland övriga barn.
- Kvinnor med funktionsnedsättning har en högre utbildningsnivå än män med funktionsnedsättning. Trots det är andelen kvinnor som förvärvsarbetar lägre jämfört med män.

Sammanfattande analys

FN-konventionen omfattar alla personer med funktionsnedsättning oberoende av kön, etnicitet och ålder. Det slår också särskilda artiklar i konventionen fast. Artikel 6 fastställer att kvinnor och flickor med funktionsnedsättning är utsatta för flerfaldig diskriminering och att åtgärder behövs för att säkerställa att de på lika villkor kan tillgodogöra sig de rättigheter som finns i konventionen. Artikel 7 slår fast att alla nödvändiga åtgärder ska vidtas för att säkerställa att alla barn med funktionsnedsättning ska kunna ta del av alla mänskliga rättigheter och friheter på lika villkor som andra barn, och att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet. Dessutom är icke-diskriminering en av FN-konventionens allmänna principer.

Personer med funktionsnedsättning har generellt sämre levnadsvillkor än övriga befolkningen. I många fall är villkoren också sämre bland kvinnor och personer med utländsk bakgrund. För många gäller alla dessa villkor tillsammans och uppföljningen visar att samhällets hinder då samverkar och förstärker varandra. Därför är det viktigt att funktionshinderspolitiken bedrivs ur ett barn-, mångfalds- och genusperspektiv. Dessutom behöver insatser som gäller dessa frågor i ökad utsträckning genomföras ur ett funktionshindersperspektiv.

Barn-, mångfalds- och genusperspektivet behöver också finnas med i uppföljningen om levnadsförhållanden för personer med funktionsnedsättning. Dessutom saknas mycket kunskap kring levnadsvillkoren för barn med funktionsnedsättning. Därför är det mycket viktigt att den kunskapen utvecklas.

Utsatthet och sämre levnadsvillkor förstärks för vissa grupper

Överlag är levnadsvillkoren sämre för personer med funktionsnedsättning som är kvinnor eller födda utomlands. I tabell 5 som utgår från den nationella folkhälsoenkäten framgår detta tydligt.²⁵⁴ Exempelvis är den upplevda ohälsan 18 gånger större bland utrikes födda kvinnor med funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen.

Tabell 5. Levnadsvillkor för utrikes födda kvinnor med funktionsnedsättning jämfört med personer med funktionsnedsättning och övriga befolkningen, 16–84 år, andel i procent

	Övrig befolkning	Personer med funktionsnedsättning	Utrikes födda kvinnor med funktionsnedsättning
Saknar kontantmarginal	19	29	50
Dålig hälsa	2	22	36
Stillasittande fritid	10	25	36
Svår ångslan, oro eller ångest	3	11	20

²⁵⁴ Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskild statistikframtagning

Barn och ungas delaktighet brister

Trots att det saknas mycket uppföljning om levnadsförhållanden för barn med funktionsnedsättning är det tydligt att barn med funktionsnedsättning inte har samma möjligheter att utvecklas och delta i samhället på lika villkor som andra barn. 21 procent av unga i åldern 16–25 år är missnöjda med sin skolsituation jämfört med 8 procent bland övriga unga. Det är också dubbelt så vanligt bland unga med funktionsnedsättning att uppleva att man har så mycket fritid att man inte vet vad man ska göra av den jämfört med övriga unga, 20 procent jämfört med 10 procent.²⁵⁵

Alla barn har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem, och deras åsikter ska ha betydelse för hur olika insatser utformas. Trots det får många barn med funktionsnedsättning inte komma till tals och påverka det stöd de får av samhället. Det visar en kvalitativ undersökning bland barn med funktionsnedsättning.²⁵⁶ Undersökningen visar också att många barn med funktionsnedsättning har en passiv fritid med få vänner och att det finns stora problem i skolan. Ett viktigt resultat från undersökningen är att barn med funktionsnedsättning har mycket att berätta om sin situation och vad som inte fungerar för dem när de väl blir tillfrågade. Genom att lyssna på barnen kan insatser i högre utsträckning utgå ifrån barnets bästa.

Att barn med funktionsnedsättning ofta saknar möjligheten till inflytande och delaktighet har också uppmärksammats av FN. De har uttryckt oro över situationen i Sverige och menar att mer behöver göras för att öka delaktigheten.²⁵⁷

Ohälsan förstärks för kvinnor och utrikes födda

Bland personer med funktionsnedsättning som är 16–64 år är det vanligare att kvinnor upplever sin hälsa som dålig, 22 procent jämfört med 19 procent bland män och 2 procent bland övriga befolkningen. Skillnaderna kan bero på att kvinnor med funktionsnedsättning i högre grad lider av stress, 10 procent jämfört med 7 procent bland män med funktionsnedsättning.²⁵⁸

Hälsan är också sämre för personer med funktionsnedsättning som är födda utomlands. 34 procent upplever sin hälsa som dålig jämfört med 4 procent av övriga utlandsfödda. En orsak till de stora skillnaderna är att 36 procent har en stillasittande fritid, jämfört med 20 procent bland övriga utlandsfödda.²⁵⁹

²⁵⁵ Ungdomsstyrelsen (2012) Fokus 12

²⁵⁶ Handisam (2014) Barn äger – slutsatser och förslag

²⁵⁷ FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

²⁵⁸ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål m.m. inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 – Delrapportering av regeringsuppdrag

²⁵⁹ Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskild statistikframtagning

Också barn med funktionsnedsättning har en sämre hälsa jämfört med övriga barn. Det har flera tidigare studier från bland annat Ungdomsstyrelsen visat.²⁶⁰ Samtidigt saknas idag en bra uppföljning om levnadsvillkoren för barn med funktionsnedsättning. I många undersökningar får inte barnet själv komma till tals utan barnets föräldrar svarar för dem.

Kvinnor, barn och personer med utländsk bakgrund särskilt utsatta

I jämförelse med övriga barn är utsattheten särskilt stor bland barn med funktionsnedsättning. 16 procent av barn med funktionsnedsättning blir mobbade jämfört med 6 procent bland övriga barn.²⁶¹ Dessutom är det dubbelt så stor risk bland barn med funktionsnedsättning att utsättas för våld i hemmet.²⁶² Också utanför familjen är det vanligare att barn med funktionsnedsättning utsätts för våld. Det är mer än dubbelt så vanligt att ha blivit hotat eller slagen i sitt bostadsområde jämfört med övriga barn.²⁶³

Bland kvinnor med funktionsnedsättning har 25 procent avstått från att gå ut på kvällen på grund av rädsla jämfört med 16 procent bland övriga kvinnor och 8 procent bland män med funktionsnedsättning.²⁶⁴ Det är också vanligare att utsättas för kränkande bemötande. Bland kvinnor med funktionsnedsättning har 36 procent blivit det jämfört med 26 procent bland män med funktionsnedsättning. Jämfört med män utan funktionsnedsättning är det mer än dubbelt så vanligt att kvinnor med funktionsnedsättning utsätts för kränkande bemötande.²⁶⁵ Förutom att utsattheten är mycket allvarlig i sig hindrar den också delaktighet i samhället för kvinnor med funktionsnedsättning.

Det är vanligare att personer med funktionsnedsättning med utländsk bakgrund utsätts för hot eller våld jämfört med de med svensk bakgrund. Därför är det inte förvånande att det också är vanligare att personer med utländsk bakgrund och funktionsnedsättning avstår från att gå ut på kvällen på grund av rädsla. Det gör 22 procent jämfört med 16 procent övriga med funktionsnedsättning.²⁶⁶

Sämre villkor på arbetsmarknaden trots en högre utbildningsnivå

Bland personer med funktionsnedsättning i åldern 25–64 år har 33 procent kvinnor eftergymnasial utbildning jämfört med 27 procent bland män. Trots det är andelen förvärvsarbetare lägre bland kvinnor med funktionsned-

²⁶⁰ Ungdomsstyrelsen (2012) Fokus 12

²⁶¹ Statens folkhälsoinstitut (2012) Hälsa och välfärd bland barn och unga med funktionsnedsättning

²⁶² Barnombudsmannen (2012) Signaler Barnombudsmannens årsrapportering 2012

²⁶³ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om barns levnadsförhållanden www.scb.se/barnulf

²⁶⁴ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

²⁶⁵ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål m.m. inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 – Delrapportering av regeringsuppdrag

²⁶⁶ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

sättning, 53 procent jämfört med 64 procent bland män med funktionsnedsättning. Kvinnor med funktionsnedsättning har också sämre ekonomi än män med funktionsnedsättning, 32 procent har varit i ekonomisk kris jämfört med 22 procent bland män med funktionsnedsättning och 14 procent bland övriga befolkningen.²⁶⁷

Det finns inga större skillnader i utbildningsnivå mellan personer med funktionsnedsättning som är födda i Sverige och de som är födda utomlands. Bland båda grupperna är andelen personer med eftergymnasial utbildning ungefär 30 procent. Trots det är andelen utrikesfödda personer med funktionsnedsättning i åldern 25–64 i arbete betydligt lägre än bland personer födda i Sverige, 53 jämfört med 71 procent.

Större delaktighet i kultur och idrott bland kvinnor

Generellt sett har kvinnor en större utsatthet och sämre levnadsvillkor än män. Det gäller både personer med funktionsnedsättning och bland övriga befolkningen. Inom kultur och idrott är dock situationen delvis omvänd. Kvinnor med funktionsnedsättning idrottar i högre utsträckning än män med funktionsnedsättning.²⁶⁸ Det är dessutom vanligare att besöka kulturella aktiviteter. Bland kvinnor med funktionsnedsättning har 43 procent besökt teater eller bio under det senaste året jämfört med 37 procent bland män med funktionsnedsättning.

Bland personer med funktionsnedsättning som är födda utomlands har 36 procent en stillasittande fritid, jämfört med 23 procent bland personer med funktionsnedsättning som är födda i Sverige. Det är också betydligt färre som tar del av idrott som besökare. Endast 14 procent har besökt ett idrottsevenemang under det senaste året jämfört med 29 procent bland svenskfödda med funktionsnedsättning. Det är också mindre vanligt att besöka kulturella aktiviteter. 25 procent har varit på teater eller bio under det senaste året jämfört med 43 procent bland personer med funktionsnedsättning som är födda i Sverige.²⁶⁹

²⁶⁷ Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål m.m. inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016 – Delrapportering av regeringsuppdrag

²⁶⁸ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

²⁶⁹ Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskild statistikframtagning

1:a ser.

2:a ser.

NORMark
31640

Strategiska myndigheters arbete

Fakta i korthet

- 22 strategiska myndigheter är utsedda av regeringen med särskilt ansvar för genomförandet av den funktionshinderspolitiska strategin.
- Alla strategiska myndigheter har satt egna delmål som ska vara uppnådda till strategiperiodens slut 2016.
- Utvecklingen mot delmålen går alldeles för långsamt. Endast Folkhälsomyndigheten och Arbetsmiljöverket ser ut att kunna uppnå sina delmål med nuvarande tempo.
- Även om myndigheternas mätningar förbättrats går det fortfarande inte att bedöma utvecklingen mot många delmål.
- Under det senaste året har 13 av de 22 strategiska myndigheterna förbättrat tillgängligheten i sina lokaler, sin information och sin verksamhet.

Nationella mål för funktionshinderspolitiken

Regeringens strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken pekar ut 22 strategiska myndigheter. De har ett särskilt ansvar för att förverkliga de funktionshinderspolitiska målen och förbättra levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. Vilka de 22 myndigheterna är går att se i diagram 1 på sidan 128.

Varje politikområde i strategin har inriktningsmål och delmål. Delmålen är formulerade av de strategiska myndigheterna själva och ska vara uppnådda vid strategiperiodens slut 2016. Myndigheternas arbete är en mycket viktig faktor för att nå effekter i människors vardag. Det är också en förutsättning för Sveriges åtagande att implementera de rättigheter som finns i FN-konventionen.

Utvecklingen mot delmål i fokus

Enligt regeringens uppdrag ska myndigheterna årligen redovisa hur de arbetat för att uppnå sina delmål. Rapporterna ska innehålla vilka insatser som genomförts, insatsernas resultat och effekter samt en lägesbedömning. Detta är utgångspunkten i Myndigheten för delaktighets bedömning av myndigheternas arbete. Det handlar om att kunna följa utvecklingen mot delmålen och bedöma om genomförda insatser fungerar eller om de är otillräckliga för att nå målen.

Den allra viktigaste bedömningen är dock om utvecklingen mot delmålen går åt rätt håll och om målen kan nås till 2016. Det är först när utveckling mot delmålen sker som skillnader kan märkas i individers vardag och rättigheter kan stärkas. I och med 2013 års återrapporteringar fanns för första gången möjlighet att bedöma den utvecklingen och i år har detta ännu större fokus i Myndigheten för delaktighets bedömning.

Bättre återrapporteringar av vissa myndigheter

Myndigheternas återrapportering har förbättrats sedan den första rapporteringen 2012. På många håll verkar dock arbetet med rapporteringen ha stannat av. Mätningar har inte förbättrats och aktiviteten kring insatserna har inte tilltagit. Dessutom finns exempel på myndigheter som fortfarande inte tagit till sig uppdraget och som behöver förbättra sitt arbete rejält inför strategiperiodens slut 2016.

Det finns också ett par positiva exempel, där myndigheter förbättrat mätning och insatserna. Migrationsverket sticker särskilt ut genom att ha tagit ett ordentligt omtag kring uppdraget och genomför starka insatser för att nå delmålen. Ett annat exempel är Myndigheten för yrkeshögskolan som stadigt förbättrat sitt arbete med mätning och insatser under strategiperioden.

En nyckelfaktor för ett framgångsrikt arbete med rapporteringen är ledningens engagemang och fokus. När funktionshindersfrågorna når ledningsnivå finns ett större mandat för och spridning av arbetet inom myndigheten.

Utvecklingen mot många delmål kan inte bedömas

Mätning av delmålen är inget självändamål. Däremot skapar bra mätningar förutsättningar för att kunna följa utvecklingen över tid och utvärdera om de insatser som genomförs har någon effekt. I de fall mätningar saknas går det inte att bedöma insatsers effekt och om delmålen uppnås till 2016. Även om myndigheternas mätningar förbättrats sedan 2013 är det alltför många delmål som antingen helt saknar mätning eller saknar uppföljande mätningar.

Endast ett fåtal delmål ser ut att uppnås till 2016

Utvecklingen står still eller går endast långsamt framåt kring de allra flesta delmålen. Enligt Myndigheten för delaktighets bedömning är det endast Folkhälsomyndigheten och Arbetsmiljöverket som i nuvarande tempo ser ut att kunna uppnå sina delmål till 2016.

Det finns flera förklaringar till att inte fler delmål utvecklas i positiv riktning. En förklaring är att myndigheterna inte genomför tillräckliga insatser för att nå en positiv utveckling. En annan är att utvecklingen mot många delmål inte kan bedömas på grund av att det antingen saknas nollmätningar eller uppföljande mätningar. Dessutom är flera delmål så pass ambitiösa och långsiktiga att det är svårt att se någon utveckling på kort tid.

I diagram 2 finns Myndigheten för delaktighets bedömning av de 22 myndigheternas utveckling mot delmålen. Den visar alltså att utvecklingen mot de flesta myndigheters delmål antingen står still eller går framåt i alldeles förlångsamt tempo för att delmålen ska kunna uppnås till 2016.

Tillgängligheten i den egna verksamheten

Alla statliga myndigheter ska arbeta med att göra den egna verksamheten tillgänglig enligt förordning 2001:526. De strategiska myndigheterna ska vara ett föredöme i detta arbete. Det är inte minst viktigt för att skapa trovärdighet när myndigheterna ställer krav på andra att leva upp till regler och krav. Därför är det positivt att 13 av de 22 strategiska myndigheterna förbättrat tillgängligheten i sina lokaler, information och verksamhet jämfört med 2013. De myndigheter som utvecklats mest är Försäkringskassan och Transportstyrelsen. Samtidigt har tillgängligheten försämrats på sex av myndigheterna.

Arbetsförmedlingen är ansvarig för praktikantprogrammet i staten. Syftet med programmet är att personer med funktionsnedsättning ska få erfarenhet av arbete inom statliga myndigheter vilket kan förbättra deras möjligheter till ett framtida arbete. 2013 hade 14 av de 22 strategiska myndigheterna slutit avtal med Arbetsförmedlingen att ta emot praktikanter. Trots detta har endast 165 personer²⁷⁰ erbjudits praktikplats hos de strategiska myndigheterna under 2013 varav 148 av dessa praktiserade hos Arbetsförmedlingen själva.²⁷¹

²⁷⁰ I statistiken saknas uppgifter från Försäkringskassan.

²⁷¹ Myndigheten för delaktighet (2014) www.mfd.se Öppna jämförelser i staten 2014

Diagram 1: Bedömning av myndigheternas rapportering av mätningar och insatser i enlighet med texten i uppdraget

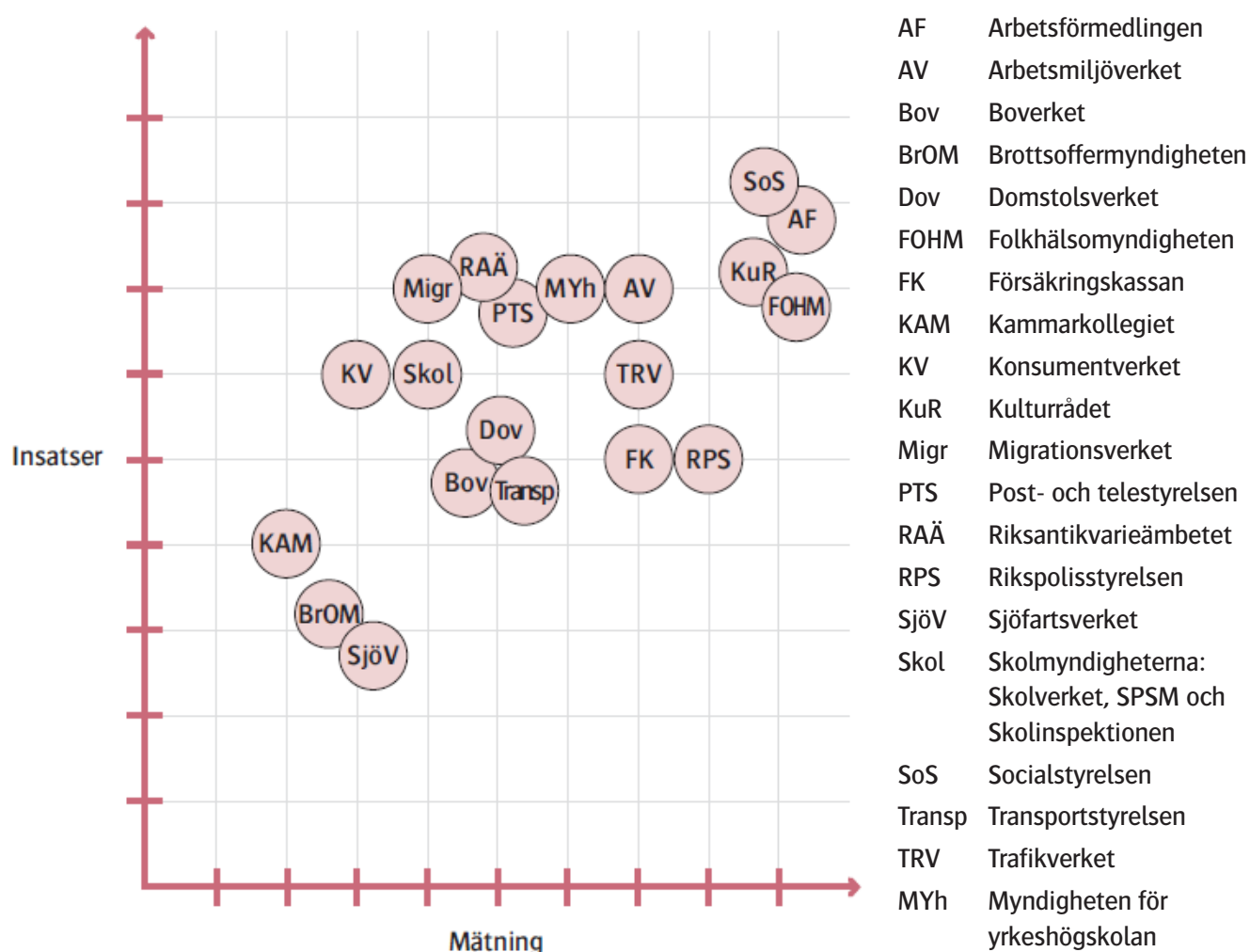
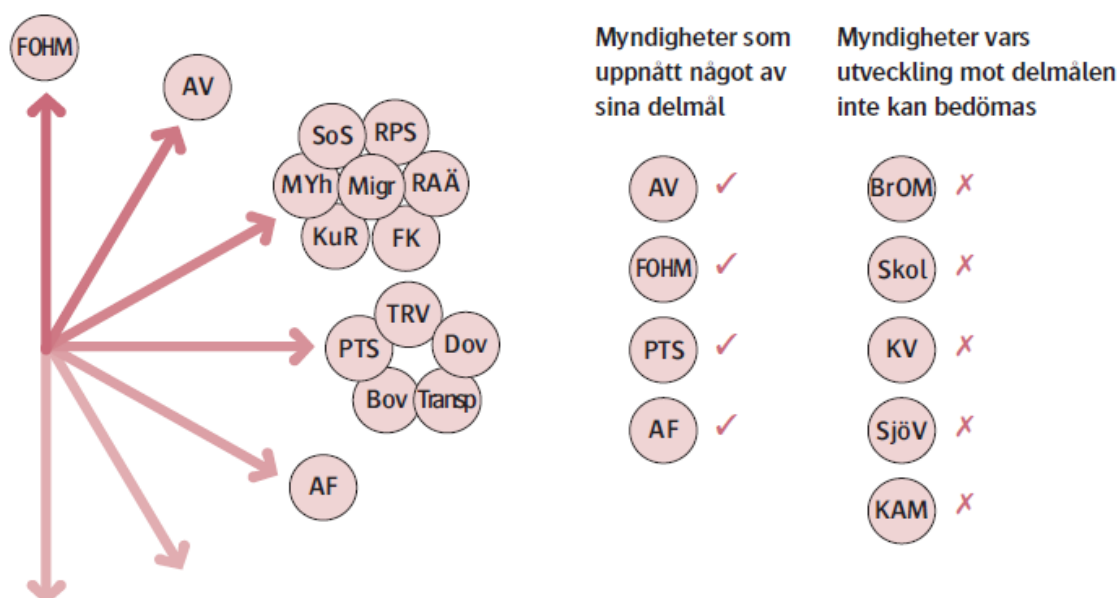

Diagram 2: Strategiska myndigheters utveckling mot delmålen. Ju mer pilen pekar uppåt, desto troligare är det att myndighetens delmål uppfylls till 2016. Pekar pilen nedåt är utvecklingen på motsvarande sätt i negativ riktning.

Tabell 6: Bedömning av de strategiska myndigheternas rapportering och arbete utifrån delmål, mätning och insatser

Myndighet	Mätning	Insatser
Arbetsförmedlingen	➔	➔
Arbetsmiljöverket	➔	➔
Boverket	➔	➔
Brottsoffermyndigheten	↗	↗
Domstolsverket	↘	↗
Folkhälsomyndigheten	➔	➔
Försäkringskassan	↗	↗
Kammarkollegiet	➔	➔
Konsumentverket	↗	↗
Migrationsverket	↗	↗
Myndigheten för yrkeshögskolan	↗	➔
Post- och telestyrelsen	➔	➔
Riksantikvarieämbetet	↘	↗
Rikspolisstyrelsen	➔	➔
Sjöfartsverket	➔	➔
Skolmyndigheterna	➔	➔
Socialstyrelsen	➔	➔
Statens kulturråd	➔	➔
Trafikverket	↗	➔
Transportstyrelsen	↗	↗

➔ Utvecklingen står still

↗ Förbättring sedan återsrapportering 2013

↘ Försämring sedan återsrapportering 2013

Kommuners arbete

Fakta i korthet

- De kommuner som använder FN-konventionen eller som har mätbara mål är mer framgångsrika än andra kommuner i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning.
- Det mest utvecklade arbetet görs inom utbildningsområdet och kring den fysiska tillgängligheten. Däremot finns stor utvecklingspotential för kommunerna kring arbetsmarknadsfrågor.
- De kommuner som använder FN-konventionen inom utbildningsområdet har i snitt högre meritvärden bland alla elever och en lägre andel elever som inte uppnår målen.
- 55 procent av kommunerna samråder aktivt med funktionshindersorganisationer kring kulturområdet. Det är betydligt fler än kring arbetsmarknadsområdet där endast 15 procent har ett aktivt samråd.
- Från och med 15 maj 2014 finns möjligheten att granska och jämföra kommunernas arbete för ökad tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning på kollalaget.mfd.se

Kommunernas arbete påverkar många vardag

Hela det offentliga Sverige ansvarar för att förverkliga rättigheterna i FN-konventionen. Kommunerna har en nyckelroll i det arbetet eftersom de kommunala verksamheternas arbete har stor betydelse i vardagen för alla, men särskilt för personer med funktionsnedsättning.

Den 15:e maj 2014 presenterades Myndigheten för delaktighets uppföljning av kommuners arbete för ökad tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Uppföljningen omfattar flera olika politikområden där kommuner har en avgörande roll att förverkliga de rättigheter som finns i FN-konventionen. Det handlar i nuläget om områdena arbetsmarknad, utbildning, fysisk tillgänglighet, kultur och idrott.

Uppföljningen visar att många kommuner tar ett stort ansvar för funktionshindersfrågorna. Samtidigt visar helhetsbilden att arbetet på kommunal nivå behöver ta fart.

Struktur och organisation en nyckel till framgång

I kommunernas arbete med att implementera rättigheter för personer med funktionsnedsättning är det viktigt att det finns ett strukturellt ramverk som grund. Det kan handla om strategiska beslut, dokument, planer och policys som kommunen har som utgångspunkt för att förbättra tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Att frågan finns med i organisationens styrning i form av formulerade mål och i uppföljning är också en del av det strukturella ramverket.

Myndigheten för delaktighets uppföljning visar att de kommuner som har en bra struktur och organisation för arbetet generellt sett är bättre på att genomföra åtgärder för att öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Det sambandet finns för alla politikområden i uppföljningen. Exempelvis är de kommuner som använder FN-konventionen eller som har mätbara mål i arbetet mer framgångsrika än andra kommuner. Det visar sig inte minst inom utbildningsområdet. De kommuner som använder FN-konventionen i arbetet har i snitt betydligt högre meritvärden bland alla elever i årskurs 9 och det är betydligt lägre andel elever som inte uppnår utbildningsmålen.²⁷²

Stora olikheter i kommunernas arbete

Det finns stora skillnader mellan kommunerna i arbetet med att öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Skillnaderna är påtagliga inom alla områden och det är tydligt att vissa kommuner bedriver ett aktivt arbete medan funktionshindersfrågor inte verkar ha slagit rot alls i andra kommuner. Även om det finns både bra och

²⁷² Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

mindre bra exempel inom varje kommuntyp så har storstäder och större städer generellt sett det starkaste arbetet. Den kommuntyp som överlag fått lägst resultat i uppföljningen är glesbygdskommuner. Varför det finns skillnader mellan olika kommuntyper kan ha många förklaringar och behöver analyseras mer ingående.

Kommunernas arbete är olika starkt inom olika områden

En jämförelse mellan de olika områdena som uppföljningen omfattar visar att olika kommuner är duktiga på att arbeta med funktionshindersfrågor inom olika områden. Det innebär att en kommun som arbetar på ett väldigt bra sätt kring exempelvis utbildning och arbetsmarknadsfrågor samtidigt kan bedriva ett mindre bra arbete inom kultur- eller idrottsområdet. Det indikerar att funktionshindersfrågorna ofta är isolerade inom olika delar av kommunerna. Många kommuner skulle kunna ta ett bättre samlat grepp kring sitt arbete. Delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning berörs av den totala livssituationen och det behövs ett aktivt arbete inom alla politikområden.

Generellt sett indikerar resultaten att kommunerna är bäst på att jobba med funktionshindersfrågor inom utbildningsområdet. Också inom fysisk tillgänglighet gör många kommuner ett bra arbete. Inom kultur- och idrottsområdet finns goda exempel på kommuner som bedriver ett aktivt arbete samtidigt som det finns stor utvecklingspotential för de allra flesta. Arbetsmarknadsområdet är det område där det finns störst utvecklingsmöjligheter för kommunerna.

Att använda FN-konventionen som ett verktyg i arbetet är en tydlig signal på att kommuner har ett aktivt arbete. De kommuner som använder FN-konventionen på något sätt har också generellt sett ett starkare arbete i övrigt. Det är vanligast att använda konventionen inom utbildningsområdet, det gör 75 procent av kommunerna på något sätt. Däremot är det inte lika vanligt när det gäller arbetsmarknadsområdet där 60 procent gör det. Det vanligaste sättet att använda konventionen är i politiskt antagna styrdokument. Det är positivt och skapar förutsättningar för att funktionshinderperspektivet finns med i hela verksamheten.

Ett annat tecken på att ett aktivt arbete bedrivs är om kommunen samråder med funktionshindersorganisationer. I det arbetet är det viktigt att samrådet är aktivt och att funktionshindersorganisationer har en reell möjlighet att påverka beslut som tas och att samrådet inte enbart består i att informera om pågående arbete. Det är inte endast en fråga om hur arbetet bäst bedrivs utan också en rättighetsfråga enligt FN-konventionen. Det är vanligast att kommuner samråder inom områdena kultur, fysisk tillgänglighet och idrott, där bedriver ungefär hälften av kommunerna samråd. Däremot är det mindre vanligt inom utbildningsområdet och även för arbetsmarknadsfrågor där endast 15 procent av kommunerna samråder med funktionshindersorganisationer.

Tabell 7. Andel kommuner som använder FN-konventionen i sitt arbete och som samråder med funktionshindersorganisationer i procent

	Andel kommuner som använder FN-konventionen på något sätt	Andel kommuner som ibland eller oftast fattar beslut baserat på samråd med funktionshindersorganisationer
Utbildning	75	31
Kultur	70	55
Fysisk tillgänglighet	68	52
Idrott	64	50
Arbetsmarknad	60	15

Både styrkor och svagheter i kommunernas arbete

Myndigheten för delaktighets uppföljning omfattar frågor som fångar olika delar av kommunernas arbete för ökad tillgänglighet och delaktighet. Det handlar bland annat om kommunernas organisation och struktur, arbetet med att skapa förutsättningar för och säkerställa tillgänglighet och att möjliggöra för medborgare att ha inflytande.

Generellt sett är kommunerna bäst när det handlar om att skapa förutsättningar för och säkerställa tillgänglighet. Det handlar om att exempelvis genomföra utbildningar för ansvariga eller att inventera och åtgärda brister i tillgängligheten. De områden där mest arbete pågår för att skapa förutsättningar för och säkerställa tillgängligheten är inom utbildning, fysisk tillgänglighet och kultur.

Däremot är kommunerna generellt sett sämre på att ha en tydlig organisation och struktur för verksamheten. Här finns stor utvecklingspotential eftersom det är en framgångsfaktor för det övriga arbetet. De är också generellt sett mindre bra på att använda styrmedel som exempelvis att ställa krav i upphandlingar eller bidrag. Ett undantag är dock utbildningsområdet och fysisk tillgänglighet där användandet av styrmedel är en betydligt vanligare arbetsmetod än inom övriga områden.

Det finns också stor utvecklingspotential för kommunerna i arbetet med att möjliggöra inflytande för medborgare i arbetet genom att exempelvis samråda med funktionshindersorganisationer eller att möjliggöra för medborgare att göra sina röster hörda. Särskilt svagt är det arbetet inom arbetsmarknadsområdet.

Nu finns uppföljning på kommunal nivå

Myndigheten för delaktighets uppföljning av kommuner består till största delen av mått som beskriver kommunernas organisation och vilka insatser som genomförs för att öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning. Även om uppföljningen också innehåller mått som beskriver resultaten av kommunernas arbete är detta ett stort utvecklingsområde för uppföljningen.

Samtidigt saknas till stor del uppföljning som görs av kommunerna själva. Det är ett problem eftersom det därmed oftast saknas uppgifter som är möjliga att följa upp för Myndigheten för delaktighet.

Myndigheten för delaktighets uppföljning av kommuner, Kolla läget, finns från och med 15 maj 2014 på kollalaget.mfd.se. Där finns möjligheten att se resultat och jämföra olika kommuners arbete inom områdena utbildning, fysisk tillgänglighet, arbetsmarknad, idrott och kultur. Syftet med jämförelserna är att kommunerna ska kunna använda uppföljningen som ett verktyg i sin egen verksamhet samt lära av varandra vilket i sin tur driver på utvecklingen mot ett samhälle på lika villkor, oavsett funktionsförmåga.

På webbplatsen finns också möjligheten att se resultat de regionala kollektivtrafikmyndigheternas arbete på ett liknande sätt.

Vilka har funktionsnedsättning?

Personer med funktionsnedsättning

I den här rapporten används ofta begreppet personer med funktionsnedsättning. Naturligtvis är inte detta en enhetlig grupp där alla är lika, utan det handlar om olika individer med olika typer av funktionsnedsättningar och i varierande grad. Det finns också stor variation i vilken situation eller miljö en person blir hindrad. Detta är vad som avses med funktionshindersperspektiv, det vill säga att det inte är funktionsnedsättning i sig som är ett hinder utan att ett hinder uppstår i mötet med omgivningen i en viss situation. Exempelvis uppstår ett funktionshinder när en buss saknar audiovisuellt hållplatsutrop för en person med synnedsättning. Samma person kanske inte alls är funktionshindrad i användning av dator för att personen har en välfungerande skärmläsare och webbplatsen som besöks är tillgänglig.

För att kunna veta om funktionshinderspolitiken går i rätt riktning måste statistik användas. Statistik visar på ojämlikhet, hinder och den långsiktiga effekten av de insatser som görs. För att få fram statistik måste personer med funktionsnedsättning samlas i en grupp. Oftast har det att göra med urval, att kunna få en tillräckligt stor grupp för att kunna dra statistiska slutsatser.

Det finns ingen generell eller standardiserad definition av funktionsnedsättning. Det finns inte heller någon generell regel om vilka funktionsnedsättningar som ska räknas med. Därför utgår den statistik som redovisas i rapporten från olika definitioner av gruppen personer med funktionsnedsättning.

Vissa undersökningar innehåller statistik om personer med specifika typer av funktionsnedsättningar. Tillsammans med statistik om ålder, kön och utländsk bakgrund möjliggör det studier av mindre gruppers förutsättningar och livsvillkor. Dessvärre är dessa grupper ofta små till antalet vilket gör det svårt att dra några slutsatser av statistiken, framför allt när det gäller att se skillnader mellan olika grupper. Därför innehåller rapporten främst jämförelser mellan personer med funktionsnedsättning och den övriga befolkningen.

Övrig befolkning är de som inte räknas med i gruppen personer med funktionsnedsättning. Det innebär att det kan finnas personer i gruppen övriga som också har funktionsnedsättning men som inte fångas upp i undersökningen.

I rapporten finns statistik från många olika källor. Nedan följer en beskrivning av hur personer med funktionsnedsättning definieras i de undersökningar som är mest förekommande i rapporten.

SCB – Undersökningen om levnadsförhållanden

I Statistiska centralbyråns (SCB) undersökning om levnadsförhållanden (ULF) finns fem typer av funktionsnedsättning redovisade.²⁷³ Dessa är nedsatt syn, hörsel eller rörelseförmåga, svåra besvär av ångslan, oro eller ångest samt hälsoproblem som i hög grad begränsar aktivitet. Om någon svarat att den har någon av dessa fem tillstånd räknas denne i undersökningen som en person med funktionsnedsättning. Statistiken är från 2010 till 2011 och omfattar ungefär 14 000 svarande. I ULF är andelen med funktionsnedsättning cirka 32 procent av samtliga svarande.

I ULF finns också möjligheten att se statistik för dem som har en specifik typ av funktionsnedsättning. Det går också att få fram statistik kring de med funktionsnedsättning som är födda utomlands.

Folkhälsomyndigheten – Nationella folkhälsoenkäten

Folkhälsomyndigheten genomför varje år Nationella folkhälsoenkäten.²⁷⁴ I gruppen personer med funktionsnedsättning ingår personer med syn-, hörsel- eller rörelsenedsättning, som fångas genom att ställa frågor om upplevda hinder. Personer med hälsoproblem som orsakar nedsatt arbetsförmåga eller som hindrar dagliga sysselsättningar ingår också i definitionen. Statistiken är från 2011, 2012 och 2013 sammanslaget och ungefär 30 000 personer har deltagit i studien. Andelen med funktionsnedsättning i undersökningen är i snitt 21 procent.

Dessutom presenteras viss statistik hämtad från en särskild framtagning ur enkäten. Den visar fördjupad statistik kring grupperna personer med funktionsnedsättning enligt definitionen ovan men också personer med svår ångslan, oro eller ångest samt personer med nedsatt psykiskt välbefinnande. Den speciella framtagningen gäller statistik från 2005 till 2012 och ungefär 69 000 personer har deltagit i undersökningarna. Andelen som har funktionsnedsättning är cirka 23 procent av de svarande. I denna framtagning finns också möjligheter att se statistik för de med funktionsnedsättning och som är födda utomlands.

Arbetsförmedlingen

Inom arbetsmarknaden finns flera olika definitioner kring personer med funktionsnedsättning. I Arbetsförmedlingens statistik kring inskrivna handlar det om personer som efter utredning från Arbetsförmedlingen får en identifierad kod för funktionsnedsättning. Det innebär att personerna kan få del av särskilda stödinsatser.

I Arbetsförmedlingens och Statistiska centralbyråns enkätundersökning om situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning²⁷³ får de som svarar på enkäten uppge om de anser sig ha en funktionsnedsättning. De får sedan ange om de anser att sin arbetsförmåga är nedsatt. Det är 16 procent i åldern 16–64 år uppger att de har någon funktionsnedsättning. Med funktionsnedsättning menas här att man kan ha nedsatt syn eller hörsel, ha tal- eller röstproblem, rörelsenedsättning, allergi eller någon form av psykisk funktionsnedsättning. Det kan också vara att man har diabetes, hjärt-lungproblem, mag-tarmsjukdom, psoriasis, epilepsi, dyslexi eller något liknande. Cirka 70 procent av de som svarar att de har en funktionsnedsättning uppger att de har en nedsatt arbetsförmåga.

Myndigheten för delaktighet – Rivkraft

Rivkraft är en undersökningspanel som Handisam tog över från det tidigare projektet it-frågan. It-frågan drevs av Hjälpmedelsinstitutet (HI) tillsammans med Post- och telestyrelsen (PTS).

Deltagarna i undersökningen har alla olika typer av funktionsnedsättningar och idag är det cirka 1 700 som deltar. I enkäterna svarar inte alltid alla 1 700 utan det beror på vilket område som det handlar om. Exempelvis har inte alla i Rivkraft en LSS-insats vilket gör att enkäten om LSS bara är relevant för en del av de 1 700 deltagarna.

Panelen ska därför ses som en stor, men inte representativ, undersökning bland personer med olika funktionsnedsättning. Den statistik från Rivkraft som finns i rapporten är från 2012 och 2013.

För de olika enkäterna var det:

Enkät 1: 1218 svarande

Enkät 2: 1525 svarande

Enkät 3: 1369 svarande

Enkät 4: 1347 svarande

Statistiken fångar inte alla

Det finns ofta personer med vissa funktionsnedsättningar som inte finns med i statistik, på grund av att de inte kan delta i undersökningar. Det kan handla om telefonenkäter som då inte fångar döva personer, att enkäter är utformade på ett sätt som gör det svårt för en person med intellektuell funktionsnedsättning att svara eller andra orsaker. Handisam har tidigare skrivit en rapport om just denna problematik. Även Folkhälsomyndigheten har arbetat med frågan och har tagit fram och utvecklat en metod så att personer med intellektuell funktionsnedsättning kan svara på enkäter.

²⁷³ Statistiska centralbyrån (2013) Undersökningen om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf/

²⁷⁴ Folkhälsomyndigheten (2014) Nationella folkhälsoenkäten

Undersökningar om tillgänglighet och delaktighet

Många av de undersökningar som statistik har hämtas ifrån i den här rapporten beskriver inte själva situationen för personer med funktionsnedsättning utan snarare förutsättningarna för delaktighet. Undersökningarna beskriver hur olika aktörer arbetar och grader av samt brister i tillgängligheten. Myndigheten för delaktighet har två undersökningar som är av detta slag. 2013 påbörjades arbetet med att följa upp kommuner och landstings arbete för ökad tillgänglighet och delaktighet. Det resulterade i att enkäter togs fram inom sex olika områden. Enkäter om arbetsmarknad, utbildning, kultur, idrott och fysisk tillgänglighet skickades till samtliga kommuner. En enkät om kollektivtrafik skickades till de regionala kollektivtrafikmyndigheterna. Enkäterna efterfrågar hur och vad myndigheterna gör för att öka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionsnedsättning inom de olika områdena.

2003 började dåvarande Handikappombudsmannen följa upp hur de statliga myndigheterna arbetade med tillgänglighet. Denna uppföljning har sedan genomförts av Handisam och tas nu över av Myndigheten för delaktighet. Statliga myndigheter ska enligt en förordning arbeta med tillgänglighet.

På Myndigheten för delaktighets webbplats går det att hitta enskilda resultat och jämförelser av myndigheterna och kommunernas arbete med tillgänglighet och delaktighet: www.mfd.se.

²⁷⁵ Statistiska Centralbyrån (2014) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning

Referenser

.se (2014) Svenskarna och internet

Arbetsförmedlingen (2014) Arbetsförmedlingens årsredovisning 2013

Arbetsförmedlingen (2014) Återrapportering 2014, en strategi för genomförandet av funktionshinderpolitiken 2011–2016

Arbetsförmedlingen, Tillväxtverket, Försäkringskassan (2014) www.sofisam.se

Arbetsmarknadsdepartementet (2014) Bristande tillgänglighet som en form av diskriminering

Arbetsmiljöverket (2014) Arbetsmiljöverkets rapportering om utvecklingen av funktionshinderspolitiken 2014

Barnombudsmannen (2012) Signaler, årsrapport 2012

Barnombudsmannen (2014) Bryt tystnaden – Barn och unga om samhällets stöd vid psykisk ohälsa

Boverket (2013) Kommunernas handläggning av bostadsanpassningsbidraget

Boverket (2014) Enkelt avhjälpta hinder www.boverket.se

Boverket (2014) Strategin för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016 – redovisning 2013

Brottsförebyggande rådet (2010) Mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld

Brottsoffermyndigheten (2014) Delredovisning: Uppdrag om delmål och redovisning inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

Centrum för lättläst (2014) www.lattlast.se

Domstolsverket (2014) bilaga till rapport om arbetet för att uppnå delmål i en strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

Diskrimineringsombudsmannen och Myndigheten för delaktighet (2014) Engvall Kristina Rapport: DO-anmälningar som har samband med funktionshinder

FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2014) Concluding observations on the initial report of Sweden, CRPD/C/SWE/CO/1

Folkhälsomyndigheten (2014) www.folkhalsomyndigheten.se

Folkhälsomyndigheten (2014) Uppdrag om delmål inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderpolitiken 2011–2016

FRIDA Miljö- och fordonsdatabasen (2014) www.frida.port.se

Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (2013) Svenska staten sviker de svagaste

Funka Nu (2013) Lägesanalys: Hur ligger Sverige till i förhållande till WCAG 2.0 nivå AA

Regeringskansliet (2014) Förordning med instruktion för myndigheten för delaktighet (SFS 2014:134)

Försäkringskassan (2013) Socialförsäkringen i siffror 2013

Försäkringskassan (2014) Försäkringskassan svar på uppdraget En strategi för genomförandet av funktionshinderpolitiken 2011–2016

Försäkringskassan (2014) Statistik assistansersättning

Försäkringskassan (2014) www.forsakringskassan.se

Handisam (2012) Rivkraft enkät 1

Handisam (2013) Rivkraft enkät 2

Handisam (2013) Rivkraft enkät 3

Handisam (2013) Slutrapport, Processtöd tillgänglighet

Handisam (2014) Barn äger – slutsatser och förslag

Handisam (2014) Rivkraft enkät 4

Hjälpmedelsinstitutet (2013) Teknikstöd i skolan, bilaga 9 en socioekonomisk analys av unga, skolmisslyckanden och arbetsmarknad

Hjälpmedelsinstitutet (2013) Teknikstöd i skolan, slutrapport

Hjälpmedelsinstitutet (2013) Insamling av data från hjälpmedelscentralernas verksamhetsområde

Hjälpmedelsinstitutet (2012) Hjälpmedel på lika villkor

Hjälpmedelsinstitutet (2013) Kommunaliseringen av hemsjukvården, hur påverkas hjälpmedelsverksamheterna?

Hjälpmedelsinstitutet (2013) Konsumentprodukter som hjälpmedel och på 1177

Hjälpmedelsinstitutet (2013) Konsumentprodukter som hjälpmedel, En handbok för hälso- och sjukvården

Hjärnkoll (2013) Har företag råd att inte förebygga psykisk ohälsa?

Hjärnkoll (2013) Hjärnkoll – läget 2013, delrapport 1 november 2012–31 oktober 2013

Hjärnkoll (2013) Minuskontot

Hjärnkoll (2013) Sociala relationer och ohälsa

Hjärnkoll (2014) www.hjarnkoll.se

Hjärnkoll (2013) Kommunernas arbete med psykisk ohälsa bland personalen

Inspektionen för socialförsäkringen (2012) Utfall av beslut om statlig assistansersättning

Konsumentverket (2012) Butikschefers syn på tillgänglighet

Konsumentverket (2013) Konsumentrapporten 2013

Konsumentverket (2014) Resultat från Konsumentrapporten 2014

Kulturrådet (2014) Kultur för alla – inget hinder, redovisning av kulturrådets arbete 2014 med delmålen för funktionshinderspolitiken

Lärarförbundet (2014) Skriande behov av fler speciallärare/specialpedagoger

Migrationsverket (2014) Rapport om Migrationsverkets arbete under 2013 för genomförande av regeringens handikappolitiska strategi 2011–2016

Mineur T., Bergh S. & Tideman M., Livssituationen för unga vuxna med lindrig utvecklingsstörning – En kunskapsöversikt baserad på skandinavisk forskning 1998–2009

Myndigheten för delaktighet (2014) Kolla läget kollalaget.mfd.se

Myndigheten för delaktighet (2014) www.mfd.se Öppna jämförelser i staten 2014

Myndigheten för radio och tv (2013) Redovisning av myndigheternas uppföljning av leverantörer av medietjänster som tillgängliggjort tv-program på svenska för personer med funktionsnedsättning under perioden 1 juli 2012–30 juni 2013

Myndigheten för tillgängliga medier (2014) Statistik 2013 www.legimus.se

Myndigheten för tillgängliga medier (2014) Årsredovisning 2013

Myndigheten för yrkeshögskolan (2014) En strategi för genomförandet av den nationella funktionshinderspolitiken 2011–2016, återslagrapportering 2014

Post- och telestyrelsen (2014) På väg mot användbar IKT – uppföljning av PTS funktionshinderspolitiska delmål 2013

Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar (2013) Hjälpmedel – var god dröj! Årsrapport 2013

Regeringskansliet (2011) En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016

Regeringskansliet (2012) Sänkta trösklar, högt i tak (SOU 2012:31)

Regeringskansliet (2013) Mer inflytande för den enskilde i valet av hjälpmedel 2013/14:67

Riksantikvarieämbetet (2014) Kulturarv för alla 2013, redovisning av 2013 års verksamhet inom ramen för En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016

Riksförbundet Attention (2014) Svår skolgång för elever med funktionsnedsättning

Riksförbundet unga synskadade (2013) Undersökning butiker www.ungasynskadade.se

Riksidrottsförbundet (2014) Om personer med funktionsnedsättning och deras relation till motion och idrott (opublicerat material)

Rikspolisstyrelsen (2014) Fördjupad redovisning av regeringsuppdraget inom ramen för En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016

Samhall (2014) Bokslutskommitté januari–december 2013

Skolinspektionen (2011) Läs- och skrivsvårigheter/dyslexi i grundskolan

Skolinspektionen (2014) Regelbunden tillsyn 2013

Skolverket (2008) Tillgänglighet till skolans lokaler och valfrihet för elever med funktionsnedsättning

Skolverket (2014) Statistik från SIRIS www.siris.skolverket.se

Skolverket (2014) Utbildningsstatistisk årsbok 2013

Socialstyrelsen (2013) Allergi i skola och förskola

Socialstyrelsen (2013) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin, delrapport 2

Socialstyrelsen (2013) Utvärdering av försöksverksamhet i kommuner.
IPS-individanpassat stöd till arbete för personer med psykisk funktionsnedsättning

Socialstyrelsen (2013) Öppna jämförelser

Socialstyrelsen (2014) Personer med funktionsnedsättning – insatser enligt LSS år 2013

Socialstyrelsen (2014) Socialstyrelsens delmål i den funktionshinderspolitiska strategin, delrapport 3

Socialstyrelsen (2014) Tillståndet och utvecklingen inom hälso- och sjukvård och socialtjänst 2014

Specialpedagogiska skolmyndigheten (2013) Kännedomsmätning 2013

Språkrådet (2014) Om svenskt teckenspråk www.sprakradet.se

Statens folkhälsoinstitut (2008) Onödig ohälsa

Statens folkhälsoinstitut (2012) Hälsa och välfärd bland barn och unga med funktionsnedsättning

Statens folkhälsoinstitut (2013) Nationella folkhälsoenkäten, särskild statistikframtagning

Statens offentliga utredningar (2013) Kommunal vuxenutbildning på grundläggande nivå – en översyn för ökad individanpassning och flexibilitet

Statens offentliga utredningar (2014) Svenska för invandrare – valfrihet, flexibilitet och individanpassning

Statistiska centralbyrån (2013) Förutsättningar i arbetslivet

Statistiska centralbyrån (2014) Privatpersoners användning av datorer och internet 2013, särskild statistikframtagning

Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om barns levnadsförhållanden www.scb.se/barnulf

Statistiska centralbyrån (2013) Undersökning om levnadsförhållanden www.scb.se/ulf

Statistiska centralbyrån (2014) Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning

Stockholms universitet (2014) Statistik www.studeramedfunktionshinder.nu

Svensk handel och Konsumentverket (2011) Butik för alla www.svenskhandel.se

Svenska Dagbladet, debattinlägg (2014) www.svd.se/opinion/brannpunkt/undantagen-gor-forslaget-tandlost_3381654.svd

Svenska Filminstitutet (2014) Filminstitutets årsredovisning 2013

Svenska Filminstitutet (2013) Slutrapport tillgänglig bio

Sveriges Kommuner och län/Landsting (2011) Enkelt avhjälpna hinder

Sveriges Kommuner och Landsting (2013) Information till alla

Sveriges Riksdag Trafikutskottet (2013) Hela resan hela året! – En uppföljning av transportsystemets tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning

Sveriges Television (2014) Public service redovisning 2013

Tillväxtverket (2014) Årsredovisning 2013

Trafikanalys (2013) Färdtjänst och riksfärdtjänst 2012

Trafikanalys (2014) Uppföljning av de transportpolitiska målen

Trafikverket (2014) Redovisning av delmålen i En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011–2016, rapportering 2014

TV4 (2013) Redovisning av tillgänglighet till tv-sändningar i marknätet eller via satellit för personer med funktionsnedsättning

Ungdomsstyrelsen (2012) Fokus 12

Universitets- och högskolerådet (2014) Eurostudent 5, preliminär statistik

Utbildningsradion (2014) Public service redovisning 2013

W3C – WCAG 2.0 www.w3.org/Translations/WCAG20-sv/

Vallagen (SFS 2005:837)

Formgivning och produktion: www.luxlucid.se

Foto: Andreas Larsson, Folio (omslag), Martin Botvidsson, Folio (sid 14), Scandinav (sid 22), Leif Johansson, Skandinav (sid 32, 90), Scandinav (sid 40), Calle Bredberg, Skandinav (sid 50), Mikael Svensson, Skandinav (sid 56, 64), Jörgen Wiklund, Skandinav (sid 72), Helena Wahlman, Folio (sid 78), Lars Forsstedt, Skandinav (sid 84), Andreas Offesson, Skandinav (sid 96), Heléne Grynfarb, Skandinav (sid 104), Björn Roth (sid 110), Sam Lindh, Folio (sid 118), Susanne Lindholm, Skandinav (sid 124), Petrus Olsson, Folio (sid 130)

Hur är läget 2014?

Det här är den tredje lägesbedömningen och uppföljningen av strategin för funktionshinderspolitiken 2011–2016.

Uppföljningen visar att utvecklingen går åt rätt håll, förutsättningarna för delaktighet har blivit något bättre inom flera områden. Men utvecklingen går för långsamt. I förhållande till de inriktnings- och delmål som enligt strategin ska nås 2016 är takten alldeles för låg. Fler insatser måste initieras och genomföras om det ska finnas en chans att nå målen och för att Sverige ska kunna säkerställa rättigheterna för personer med funktionsnedsättning.

För tredje året i rad visar uppföljningen att personer med funktionsnedsättning inom de flesta områden lever med sämre delaktighet än övriga befolkningen. Men det finns vissa områden där utvecklingen är mer positiv.

I ”Hur är läget 2014?” lämnar Myndigheten för delaktighet tio förslag på insatser till regeringen.

Myndigheten för delaktighet
Box 1210
172 24 Sundbyberg
E-post: info@mfd.se
Telefon: 08-600 84 00
Fax: 08-600 84 99

Myndigheten
för delaktighet